

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 43 (2622)
ПЯТНІЦА
27
кастрычніка 1972 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Выходзіць РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

ОРДЭН НА СЦЯГУ БІБЛІЯТЭКІ

стар. 2

**ПІСЬМО Ё РЭДАКЦЫЮ
І КАМЕНТАРЫЙ МІНІСТРА**

стар. 3

НА ДЗЯРЖАЎНЫЯ ПРЭМІІ БССР

стар. 4

**НА ПАЭТЫЧНАЙ ПАВЕРЦЫ—
Генадзь БУРАЎКІН і Ніна МАЦЯШ**

стар. 5

МАШЭКА Ё ЛЕГЕНДЗЕ І НА ЭКРАНЕ

стар. 6

ДАРОГІ Ё СВЕТ ПРЫГОЖАГА

стар. 7

УРЫВАК З НОВАЙ КНІГІ Алеся МАСАРЭНКІ

стар. 8—9

СЯРОД КНІГ

стар. 10—11

ЛІТАРАТУРАЗНАЎЦА ВЯДЗЕ ПОШУК

стар. 12—13, 15

У СВЕЦЕ МУЗЫКІ

стар. 14

Добра ведаюць на Барысаўскім заводзе аўтатрактарнага абсталявання камсамолку Святлану Крапіўку. Прадукцыя, якая выходзіць з-пад яе рук (Святлана — намотчыца ўчастка катушак), — заўсёды выдатнай якасці; пры гэтым С. Крапіўка сістэматычна перавыконвае зменныя заданні.

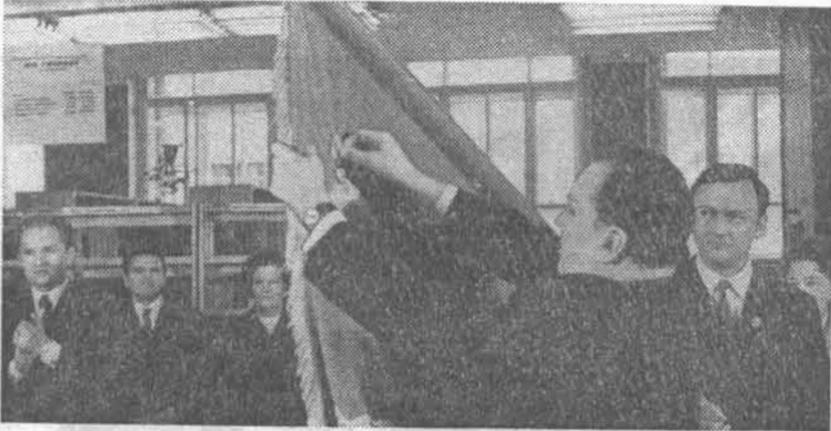
Нядаўна Святлану абралі ў заводскі камітэт прафсаюза рабочых машынабудавання. Гэта — не толькі высокі гонар, але і вялікая адказнасць. Зрэшты, яна Святлане па плячы.

Поспехаў табе, Света!

Фота Ул. КРУКА
і А. ЦЕРЛЮКЕВІЧА.

ад пятніцы да пятніцы

ОРДЭН
НА СЦЯГУ БІБЛІЯТЭКІ

Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Ф. А. СУРГАНАУ прымацоўвае ордэн да сцяга.

ЗУСІМ НЯДАЎНА грамадскасць рэспублікі ўрачыста адзначала паўвекавы юбілей Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У. І. Леніна. А 25 кастрычніка сюды сабраліся шматлікія чытачы, каб павіншаваць нашу «Ленінку» і яе супрацоўнікаў з уручэннем высокай узнагароды — ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга.

Пяцідзесяцігоддзе «Ленінікі» супала з паўвекавым юбілеем з дня ўтварэння СССР. Гэта прыемна і сімвалічна. Многія кнігі з цэнтральнай бібліятэкі ў перыяд вайны захоўваліся ў Ташкенце, Ашхабадзе, Ерэване і іншых гарадах.

Міністр культуры БССР Ю. М. Міхневіч адкрывае ўрачысты сход, дае слова Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Ф. А. Сурганава.

— Сёлетні год, — гаворыць Ф. А. Сурганаў, — у нашай краіне праходзіць пад знакам усенароднай падрыхтоўкі да 50-годдзя ўтварэння СССР. Супадзенне юбілею Дзяржаўнай бібліятэкі Беларусі з гэтай падзеяй вельмі знамянальнае. Сёння з поўным правам мы можам зазначыць, што ні ў адной краіне кнігавыдавецкая і бібліятэчная справа не атрымала такога шырокага размаху, як у нас. Савецкі народ па праву лічыцца самым чытаючым народам у свеце. Гэта адзін з уражлівых вынікаў сапраўднай культурнай рэвалюцыі, якая стала магчымай дзякуючы перамозе Вялікага Кастрычніка і стварэнню непарушнага брацтва народаў — Саюза ССР.

Камуністычная партыя і Савецкі ўрад працягваюць нястомныя клопаты аб развіцці культуры ў нашай краіне, аб духоўным росце і ўдасканаленні чалавека. У арсенале выхаванчых сродкаў кнізе належыць асабліва важная роля. Яна нясе ў масы ідэі марксізму-ленінізму, натхняючае слова партыі, вучыць людзей жыць і працаваць, знаёміць іх з духоўнымі скарбамі грамадства.

— Дзяржаўная бібліятэка БССР, — працягвае Ф. А. Сурганаў, — з'яўляецца важным звяном у сістэме навукова-тэхнічнай інфармацыі, навуковым і метадычным цэнтрам рэспублікі ў галіне бібліяграфіі і бібліятэказнаўства. Кніжны выдавецтвы рэспублікі выпускаюць штогод больш чым дзве тысячы назваў рознай літаратуры тыражом звыш 26 мільёнаў экзэмпляраў. Масаваму чытачу адкрыта шырокая дарога да кнігі праз шматлікія бібліятэкі: сёння іх у рэспубліцы больш чым 20 тысяч.

Дзяржаўная бібліятэка БССР праводзіць вялікую работу па камуністычнаму выхаванню працоўных, мабілізацыі іх на барацьбу за выкананне нашых народнагаспадарчых планаў.

Ф. А. Сурганаў зачытвае Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР аб узнагароджанні Дзяржаўнай бібліятэкі Беларускай ССР імя У. І. Леніна ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга. Пад бурныя апладысменты ён прымацоўвае ордэн да сцяга бібліятэкі.

Затым Ф. А. Сурганаў уручыў вялікай групе бібліятэчных работнікаў Ганаровыя граматы і Граматы Вярхоўнага Савета БССР.

Ад імя Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі, Прэзідыума Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР Ф. А. Сурганаў сардэчна павіншаваў калектыву бібліятэкі і яе работнікаў з заслужанай узнагародай, пажадаў ім плённай працы, новых поспехаў у выхаванні адданых Радзіме, актыўных і свядомых будаўнікоў камунізму.

Са словам удзячнасці выступіў дырэктар бібліятэкі Э. Цыганкоў. Загадчыца аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі бібліятэкі Л. Апацкая, кандыдат філалагічных навук М. Яўневіч ад імя чытачоў сардэчна падзякавалі партыі і ўраду за высокую ўзнагароду.

На сходзе прысутнічаў загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. В. Марцалеў.

У зале сходу.

Фота Ул. КРУКА.

ВЕЧАР НАЗЫВАЎСЯ
«УКРАІНА ЗАЛАТАЯ»

«Украіна залатая» — так называўся вечар, што праходзіў у Рэспубліканскім палацы культуры прафсаюзаў Беларусі. Да мінчан прыехала дэлегацыя Савецкай Украіны.

Мовай мастацтва госці вялі захапляючы расказ аб сваёй рэспубліцы, аб яе мінулым і сучасным.

Саліст Кіеўскага дзяржаўнага ордэна Леніна акадэмічнага тэатра оперы і балета імя Т. Р. Шаўчэнікі заслужаны артыст Украінскай ССР Аляксандр Чулюк-Заграй, салістка опернай студыі Акцябрскага Палаца культуры прафсаюза г. Кіева Вольга Янкоўская, вакальны дуэт у складзе Галіны Кацюк і Тамары Куліковай, бандурысты Кіеўскай дзяржаўнай філармоніі азнаёмілі прысутных з мастацтвам Украіны.

Сапраўдным упрыгожаннем канцэрта гасцей з'явілася выступленне Народнага ансамбля танца «Горліца» пад кіраўніцтвам лаўрэата рэспубліканскага фестывалю самадзейнага мастацтва Украіны Яўгена Зайцава. І «Прывітальны танец», якім пачалі святочны кан-

цэрт, і лірычны танец «Галубка», і руская танцавальная сюіта, і сучасны маладзёжны танец былі выкананы ўдзельнікамі ансамбля на высокім мастацкім узроўні.

Удзельнікі тэматычнага вечара пазнаёміліся з выстаўкамі літаратуры і фоталістрацыі «Украіна-сёння», на якіх былі паказаны творы класікаў і сучасных украінскіх аўтараў, праслухалі вершы і песні украінскіх аўтараў у грамадзянска-атрымалі арыгінальныя сувеніры з даравальнымі надпісамі гасцей, прынялі ўдзел у віктарыне «Мы падарожнічаем па сонечнай Украіне».

Я. МАЛЫ.

ГОСЦІ
З
КАЗАХСТАНА

Нядаўна ў Палацы культуры Мінскага ордэнаў Леніна і Кастрычніцкай рэвалюцыі трактарнага завода адбылася сустрэча рабочых і служачых гэтага прадпрыемства з заслужаным калектывам Казахскай рэспублікі, лаўрэатам Усесаюзнага і міжнароднага конкурсу Дзяржаўным аркестрам народных інструментаў імя Курмангазы.

Праграма выступлення была складзена з твораў кампазітараў саюзных рэспублік, а таксама кампазітараў замежных краін. Яна прагучала як своеасаблівы музычны летапіс нашай Радзімы, як дасягненне музыкальнага мастацтва. Разнастайныя па жанру творы — песні, уверцюры, фантазіі, урыўкі з опер — прысвечаны У. І. Леніну, партыі, Савецкай дзяржаве, Вялікай Айчыннай вайне, пакарыцелям космасу, дружбе братніх народаў.

Цёпла сустрэлі трактаразаводцы народную артыстку Казахскай ССР Розу Тулгенаву, якая выканала песню Л. Хамідзі «Жаглы Танга», з асаблівай увагай слухалі варыяцыі В. Андрэева «Сведзіць месяц», уверцюры Расіні, Вердзі, Глінкі і іншых класікаў музыкальнай культуры.

А ў час антракту з кампазітарамі братняй рэспублікі сустрэліся самадзейныя кампазітары і музыканты. Сваімі думкамі, планами падзяліліся народны артыст Казахскай ССР Шамгон Кашгаліев, заслужаны артыст Алдаберген Музабекаў і Г. Сафонцаў. У гуртцы аб музыкальным майстэрстве прыняў удзел артыст Беларускага радыё і тэлебачання Ю. Малаўка.

Да позняга вечара гучала цудоўная музыка ў Палацы культуры Мінскага трактарнага. Канцэрт, прысвечаны 50-годдзю ўтварэння Саюза ССР, прайшоў з вялікім поспехам.

Лідзія НЕСЦЯРОВІЧ.

АРХІТЭКТУРА
І АДПАЧЫНАК

Гэтай тэме быў прысвечаны XI Сусветны кангрэс Міжнароднага саюза архітэктараў, які адбыўся ў балгарскім горадзе Варна. У ім прынялі ўдзел выпускнікі Брэскага інжынерна-будаўнічага інстытута Віктар Някрасаў і Анатоль Сувораў. Іх праект «Прастора калектывнага адпачынку» для перспектыва будаўніцтва ў сельскай мясцовасці, разлічаны на 5000 жыхароў, атрымаў высокую ацэнку. Праект выкананы пад кіраўніцтвам выкладчыка інстытута Валерыя Канстанцінавіча Храпоўскага.

Б. АРКАДЗЕУ.

ПРАЙШОЎ
ТЫДЗЕНЬ

□ У Чарыкаўскім раённым доме культуры адкрылася выстаўка вырабаў народных умельцаў. Увагу прыцягваюць работы Івана Кірычова (разьба па дрэву), Мікалая Брындзікава і інш.

Лепшыя работы будуць адабраны для ўдзелу ў выстаўцы, якая адбудзецца ў Магілёве.

І. СУРМАН.

□ Рэчыцкія нафтавікі пабывалі на канцэрце Іосіфа Кабзона, які адбыўся ў гарадскім Доме культуры. Слушачы вельмі ўдзячны спеваку за яго песні, якія ён выканаў пранікнёна, з добрым густам.

І. САВІЦКІ.

□ Выстаўка дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва народных умельцаў Полаччыны адкрылася ў гарадскім Доме культуры. На ёй прадэталена звыш 200 работ: жывапіс, чаканка, разьба па дрэву, ткацтва.

Я. МАЦЮШЭНКА.

□ Сто малюнкаў школьнікаў Гомеля дэманстраваліся на выстаўцы ў абласным Доме настаўніка.

Дзеці раскажваюць пра восень, пра сваіх сяброў, пра настаўнікаў, пра усё, што можна аб'яднаць пад дэвізам «Хай заўжды будзе сонца».

М. ГАТЮКІН.

НОВЫЯ СУСТРЭЧЫ, ДЭБЮТЫ

БУДНІ ОПЕРНАГА

□ Афіша прапануе мінчанам пазнаёміцца з новымі выканаўцамі, якімі папоўніўся сёлетні творчы калектыву Беларускага акадэмічнага тэатра оперы і балета. Цікава прайшоў спектакль «Аіда», якім дырыжыраваў новы галоўны дырыжор народны артыст УССР Яраслаў Вашчак. У спектаклі прымалі ўдзел вядомыя салісты Беларускай оперы — народныя артысты БССР С. Данілюк, І. Сарокін, В. Чарнабаев, артысты Г. Лебедзева, М. Галкоўскі.

Сёння ў балете Чайкоўскага «Лебядзінае возера» Адэту-Адэлію ўпершыню выканае салістка балета, лаўрэат Міжнароднага конкурсу Людміла Сінельніцава, а 31-га кастрычніка ў оперы Пучыні «Чыа-Чыа-Сан» у галоўнай партыі выступіць народная артыстка Украінскай ССР Галіна Паліванова.

Спявачка тэатра заслужаная артыстка БССР І. Шыкунова паспяхова дэбютавала ў партыі Маргарыты ў оперы «Фаўст».

□ Адразу пасля адкрыцця сезона артысты пачалі даваць канцэрты для сельскіх гледачоў. Дзімі перад працаўнікамі саўгаса імя Тэльмана Мінскага раёна выступілі народная артыстка СССР Т. Ніжніцава, народны артыст БССР Л. Враннік, заслужаны артыст БССР В. Ганчарэнка і А. Сухін, артысты Л. Пільдыш, Р. Прашко, А. Бокаў, Канцэртмайстар В. Багатырская.

□ Мацнеюць творчыя сувязі з мастацтвам братніх рэспублік. У гэтыя дні галоўны рэжысёр тэатра А. Дадзішніліні працуе над пастаноўнай балета Я. Глебава «Альпійская балада» на сцэне Чэлябінскага тэатра оперы і балета.

Ім апладзіравалі жодзінцы...

На эстрадзе — Ганна Стрыжакова.

СЕРАДА. ВЕЧАР МУЗЫКІ

У фазе Палаца культуры жодзінскіх аўтамабілебудавнікоў стаіць невялікая мадэль самазвала БелАЗ-540. Яна зроблена рукамі дзяцей. Дзеці заўсёды цягнуцца за бацькамі, а пераважная большасць бацькоў у Жодзіна — аўтамабілебудавнікі. Тут жывуць сапраўдныя майстры сваёй справы, адданыя і верныя ёй. Пра гэта сведчыць сусветная слава беларускіх самазвалаў, пацверджаная залатымі медалямі Лейпцыгскага і Плоўдзіўскага кірмашоў.

А пра тое, што жодзінцы не замыкаюцца ў вузкім коле сваёй прафесіі, што іх цікавіць многае, сведчаць і іх спартыўныя дасягненні, аб якіх раскажваюць стэнды ў палацы, і выстаўка жывалісу, графікі і разьбы, што наладжана тут; доказам таму — і тая цікавасць, якую выклікаў прыезд сюды групы беларускіх кампазітараў і артыстаў.

— Спорт робіць прыгожым цела. Музыка, тэатр, літаратура робяць прыгожай душу, — з такімі словамі звярнуўся да прысутных у зале на-

родны артыст СССР Рыгор Раманавіч Шырма. — Захопленасць сваёй справай плюс улюбёнасць у мастацтва ў многім фарміруе гарманічную асобу.

Рыгор Раманавіч падзяліўся сваімі ўражаннямі ад сустрэч з многімі музычнымі калектывамі, якія сабраліся на фестывалі «Варшаўскае восеннь». Гэты фестываль вельмі ярка паказаў розніцу паміж музыкай, якая нараджае думку, абуджае пачуццё, надае сілы, і фармальнай музыкай «аван-

гардыстаў», якая не паспеўшы нарадзіцца, ужо асуджана на выміранне. Гэта пацвярджаецца жыццём.

Канцэрт пачаўся «Песняй вясны» І. Кузняцова. Яе праспявала салістка Беларускага тэлебачання і радыё Ганна Стрыжакова. Вакальныя творы Ю. Семянякі і Г. Вагнера выканалі салісты тэатра оперы і балета Тамара Шымко, Віктар Кірычанка, Анатоль Бокаў. Кампазітары прысутнічалі на канцэрце, і таму гарачыя апладысменты залы адрасаваліся не толькі артыстам, але і аўтарам. Шмат разоў у гэты вечар ім даводзілася ўставаць са сваіх месцаў, каб выказаць удзяч-

Канцэрт спадабаўся. Фота Ул. КРУКА.

ПІСЬМО МАСТАЦТВАЗНАУЦЫ І КАМЕНТАРЫЙ МІНІСТРА

КАЖУХІ з дублёнай фарбаванай аўчыны — вялікія, варстысты дарожныя, кажухі — абштытыя футрай і расшытыя мудрагелістым узорам — іх яшчэ нядаўна ў Беларусі можна было сустрэць паўсюдна. Цяпер кажухок стаў рэдкасцю. Гэта не таму, што майстры пераважылі. Не. Проста кажуху не пашанцавала. Пра яго неяк забыліся нашы народныя мастацкія промыслы.

А між іншым, попыт сёння на кажухі небыўшы і не проста таму, што гэта модна. Ён вельмі практычны, асабліва ў марозную зіму, а калі яго вышыць, як гэта робяць майстры сяла Моталь, што на Брэстчыне, выглядае шыкоўна, элегантна.

Сяло Моталь, бадай, адно з найбольш у рэспубліцы, дзе яшчэ шыюць кажухі з дублёнай аўчыны, пафарбаваныя ў чорны або жоўты колер, расшытыя арнаментным узорам. Праўда, слова «шыюць» тут не зусім дарэчы. Было б больш правільна сказаць: — шылі.

Так, калісьці такія кажухі шылі ў Моталі амаль у кожным доме. Цяпер не шыюць. Няма з чаго. Працуюць па дамове з Мастацкім

фондам БССР толькі Ульяна Васілевіч і Ганна Валынец і то ад выпадку да выпадку. А маглі б працаваць не толькі яны, а і многія іншыя. Апрацоўка аўчыны і пашыў кажухі — рамяство тут традыцыйнае.

Здавалася б, гэтым цікавым, патрэбным сёння рамяством, павінны б зацікавіцца па-сапраўднаму Мастацкі фонд і мясцовая мастацкая прамысловасць Беларусі. Аднак гэтага не здарылася. Запашаючы майстра працаваць у сваёй сістэме на дагаворных умовах, яны не вырашаюць асноўнага пытання — забеспячэння майстроў сыравінным матэрыялам, не клапацяцца аб паліпшэнні ўмоў іх працы. Больш таго, майстры, якія працуюць на дагаворных умовах з фабрыкай мастацкіх вырабаў або Мастацкім фондам БССР, т. зв. «надомнікі», па сутнасці, застаюцца самі па сабе, яны і не калгаснікі і не рабочыя. З другога боку — надомнікі, як правіла, рассяяны па вялікай тэрыторыі і, натуральна, фабрыка не можа пралюляць аб кожным з іх належных клопатаў, нават у забеспячэнні сыравінай. Вось і даводзіцца мотальскім майстрам самім на-

бываць і апрацоўваць аўчыны, што стварае нямаля цяжкасцей.

Апрача таго, майстры, працуючы ў хатніх умовах, не могуць выкарыстоўваць новыя, больш дасканалыя, тэхналагічныя прыёмы, механізацыю, якая б аблегчыла іх працу (напрыклад, пры апрацоўцы скуры). Таму вырабы многіх майстроў не адпавядаюць сучасным патрабаванням. Майстры, адчуваючы гэта, паступова губляюць цікавасць да традыцыйнага рамяства, а моладзь наогул лічыць заняці хатнім рамяством бесперспектыўнымі. Усё гэта наводзіць на роздум.

Так павялося ўжо, што ў размовах, нават пры пастаноўцы праблемных пытанняў, мы, неяк не заўважаючы, чаплемся за самагужнікі. А ці не аджыў свой век самагужнік-адзіночка? Ці не варта паглядзець на хатнія рамяствы з другога боку, з улікам новага ўкладу жыцця ў горадзе і вёсцы?

Хатня творчасць нельга паставіць на канвее, аднак гэта не значыць, што майстар павінен працаваць у адзіноце ў сваёй хаце, як сто гадоў таму назад. Ды і хто сёння, асабліва з моладзі, згодзіцца займацца

хатнім рамяством? Відаць, гаворка павінна ісці аб стварэнні вытворчых майстэрняў, у якіх народныя ўмельцы маглі б выконваць найбольш складаныя, працаёмкія працэсы. Маюцца на ўвазе новыя формы арганізацыі працы, пры якой маглі б спалучацца калектывны і індывідуальны пачатак. Аб іх неабходнасці сведчыць вопыт аб'яднання майстроў у рэспубліках Прыбалтыкі. Але хто арганізуе такія майстэрні ў сяле Моталь Іванаўскага раёна Брэстскай вобласці?

У Моталі захаваліся розныя народныя хатнія рамяствы: ткацтва, вшыўка, выпрацоўка аўчыны і пашыў арнаментаваных кажухі. Вось тут на месцы варта было б стварыць майстэрні па вытворчасці мастацкіх вырабаў і сувеніраў як філіял Пінскай фабрыкі мастацкіх вырабаў, паколькі яна ўжо мае вопыт работы з народнымі майстрамі, з вытворчасцю вырабаў, што выпускаюцца ўручную і г. д.

Нам здаецца, стварэнне такіх майстэрняў у Моталі неабходна. Гэта дазволіла б узнавіць многія мясцовыя рамяствы, у тым ліку і славу тыя мотальскія кажухі.

Таццяна ВАЛАДЗЬКО.

ПРА МОТАЛЬСКІ КАЖУШОК І ІНШАЕ...

РЭДАКЦЫЯ папрасіла міністра мясцовай прамысловасці БССР Г. Семаніхіна пракаменціраваць гэтак пісьмо.

— Аўтар пісьма, па сутнасці, уздымае два пытанні. — гаворыць Георгій Усеваладавіч. — Першае — аб вырабе дублёнкі, другое, як мне здаецца, больш цікавае і прынцыповае — аб адраджэнні народных мастацкіх промыслаў, арганізацыі работы ўмельцаў.

Адказу спачатку на першае пытанне. Я згодны з аўтарам пісьма, — попыт на кажухі і сапраўды вялікі. Але, як піша ён, ніхто не хоча займацца вырабам дублёнак. Ёсць, маўляў, традыцыі, ёсць майстры-ўмельцы, але ўсе яны самі па сабе, не арганізаваны, не атрымліваюць належнай дапамогі і г. д.

Думаю, што Т. Валадзько не зусім разабралася ў гэтай справе. Калі б у нас было ўдасце сыравіны — усё наладзілася б, і ў тым жа Моталі можна было б тады стварыць цэх па вырабе дублёнак.

Цяпер — пра галоўнае. А галоўнае гэта тое, што ў рэспубліцы з году ў год расце вытворчасць мастацкіх вырабаў. Падмацуем гэта такімі лічбамі. У 1969 годзе ўсё выдана мастацкіх вырабаў выпушчана на суму 32,5 мільёна рублёў, сёлета гэты паказчык складае 45,5 мільёна, у 1975 годзе — 58 мільёнаў рублёў.

Шырока распаўсюдзілася вытворчасць строчка-вышытых вырабаў, мастацкага ткацтва, вырабаў з салямі, чароту, лазы, дрэва, чаканка па метале і г. д.

Мы аднаўляем традыцыйныя беларускія рамяствы, такія, скажам, як ганчарны (у Радашковічах зараз будзець буйная фабрыка па выпуску ганчарных вырабаў, развіваюцца ганчарныя промыслы ў Мазыры, Пінску, Івянцы), бандарны, роспіс па тканіне і гэтак далей.

Зараз у рэспубліцы працуюць 24 прадпрыемствы па выпуску мастацкіх вырабаў. Некаторыя з іх — Оршы, Магілёў, Слуцк — рэканструяваны. Плануецца рэканструкцыя мастацкай фабрыкі ў Слоніме.

Я не памылюся, калі скажу, што наша мастацкая прадукцыя карыстаецца добрым попытам. Ведаюць яе далёка за межамі рэспублікі. Частку вырабаў мы адпраўляем на экспарт. Нашы ўмельцы — удзельнікі рэспубліканскіх, усесаюзных і міжнародных выставак. Высокую ацэнку атрымалі, напрыклад, вырабы з салямі (прадукцыя Магілёўскай фабрыкі) на міжнароднай выставцы ў Югаславіі ў гэтым годзе.

Як жа развіваецца мастацкая прамысловасць рэспублікі? Мы трымаемся, так сказаць, дзвюх форм. Першая — арганізацыя груп умельцаў для работы непасрэдна на прадпрыемствах, другая — надомнікі. Гэта людзі, якія па розных прычынах не могуць пакінуць вёску, хату, гаспадарку. Такіх умельцаў у нас больш трох тысяч — ткачы, вышывальшчыцы, бандары, ганчары і г. д.

Усе ўмельцы-надомнікі канцэнтруюцца вакол той ці іншай фабрыкі, якая дае і прымае работу, забяспечвае матэрыялам, эскізамі і гэтак далей.

Аўтар пісьма прапануе адмовіцца ад надомнікаў, якія, маўляў, адварны ад калектыву, прадастаўляюць самі сабе, працуюць па старой тэхналогіі, як працавалі іх дзяды і прададзды. Карацей кажучы, прапануецца падвесці пад усё гэта прамысловую аснову.

Думаю, што і тут Таццяна Валадзько не мае рацыі. У чым прыгажосць і каштоўнасць мастацкага вырабу, які выходзіць з рук ўмельца? У тым, што ён нясе на сабе сляды індывідуальнасці.

Гэта, вядома, не значыць, што ўсё робіцца самапасама, каму што ўздумаецца. Мы ўважліва вывучаем рынак, попыт на той ці іншы выраб. Пры кожнай фабрыцы ёсць мастацкі савет, які распрацоўвае матэрыял, малянак, форму і г. д. Ён і дапамагае ўмельцам асвойваць новыя вырабы, сочыць за якасцю.

Аўтар пісьма бачыць у інстытуце надомнікаў і нейкую сацыяльную праблему. Маўляў, гэтыя людзі ператвараюцца ў самагужнік-адзіночка і, жывучы на тэрыторыі калгасаў і саўгасаў, цураюцца грамадскай вытворчасці.

Гэта не так. Пераважная большасць вясковых ўмельцаў прымае ўдзел у сельскагаспадарчай вытворчасці і ма-

стакім рамяством займаецца ў вольны час. На жаль, кіраўнікі некаторых гаспадарак трымаюцца той жа думкі, што і аўтар пісьма. Яны ўсімі сродкамі перашкаджаюць рабоце ўмельцаў. У мінулым годзе ў Пінскім раёне быў такі выпадак. Адзін з калгаснікаў, дарэчы пенсіянер, па дамоўленасці з фабрыкай рабіў у сябе дома ганчарны посуд. Пра гэта даведаўся старшыня мясцовага калгаса, які ўласнаручна палімаў ганчарныя прылады. Старшыня той жа самаўпраўства быў прыцягнуты да адказнасці.

Слушна гаворыць аўтар: хатнім рамяством не хоча займацца моладзь. Але гэта не азначае, што выміраюць традыцыі народнага ўмельства.

На фабрыках і прадпрыемствах мастацкіх вырабаў працуюць асноўнымі моладзь. Але праблема кадраў існуе. Мы робім у гэтым напрамку пэўныя захады. У Гомелі плануецца стварэнне прафтэхвучылішча на 400 чалавек, якое будзе рыхтаваць кадры для мастацкай прамысловасці рэспублікі. У гэтай галіне працуюць нямаля выпускнікоў Мінскага тэатральна-мастацкага інстытута, Бабруйскага мастацкага вучылішча.

Мы аптымістычна глядзім у будучыню. Мастацкая прамысловасць рэспублікі набрала добры разгон і ідзе па правільным шляху.

САМЫ ЗАПАВЕТНЫ ДАР

ПРА «БЕЛАРУСКУЮ КАЛЫХАНКУ» ВАСІЛЯ ВІТКІ

КАЛІ чытаеш «Калыханку» Васіля Віткі, мрояцца думкі, нараджаюцца высокія пачуцці. Аўтар назваў кніжку паэмай. Але гэта нешта большае за паэму. Гэта і філасофскі трактат, і гістарычная эпапея, і, можа нават, аснова для оперы. А кніга прызначана для дзяцей старэйшага ўзросту, школьнікаў.

Праз калыханку — песню беларускай маці — і праз яе лёс, лёс маці, аўтар паказаў найбольш высокія, трагічныя, пакутныя, але пераможныя ўзлёты народнага духу. «Калыханка — гэта першая матчына песня, — піша аўтар. — Што можа быць вышэй гэтага шэдэўра сусветнай лірыкі, якую стварылі самі нашы маці, несучы яе праз вякі, праз тысячгадоўдзі і перадаючы адна другой з памяццю ў памяць, з пакалення ў пакаленне. У кожнага народа яна — самы запаветны дар».

І вось мы з настаўніцай мовы і літаратуры Вольгай Піліпаўнай Вінянковай — у дзесяцікласнікаў.

Чыталі ахвотна, здзівіліся, зацікавіліся... А калі ёсць здзіўленне — гэта дудоўна, бо яно абуджае цікавасць да кнігі, да яе зместу, будзіць думкі, уздымае пачуцці.

— Уся гісторыя народа-волата — у гэтай маленькай кніжачцы, — гаворыць Наташа Казлянікова.

— І гісторыя беларускай літаратуры, — дадае Саша Цалка.

— А мяне ўзрушыў вобраз маці, — умяшалася Надзея Ярмаленка.

— Я ўсё думаю і пра сваю маці.

— Мне спадабаліся народныя матывы, народныя песні і танцы, якія я ўяўляю, калі чытаю паэму, — гаворыць Лідзія Мінчанка.

Я ўслухоўваўся ў разважанні вучняў, глядзеў, як яны гарталі кніжачку, разглядалі малюнкi, чыталі, спрачаліся. Валўся, каб чаго не прапусціць у гэтай шчырай размовы.

— Мне не спадабаўся Багрым, — зусім сур'ёзна заўважыў Васілёк Бугакоў.

— Чаму? — запыталі адразу некалькі галасоў у класе.

— А таму, што выканаў загад прыстава, на вайну пайшоў за цара галаву класці.

— Вось ты які, Вася, — здзівілася Ліда. — А ты што зрабіў бы, каб цябе ў кайданы закавалі?

— І ў кайданах не пайшоў бы за цара на вайну. Я лепей з Каліноўскім у гай падаўся б.

Вучні абрадаваліся Васільковай здагадкай. Яны разам з Васільком ужо ўяўлялі, што кроцаць па Белавескай пушчы ў атрадзе Каліноўскага. Што ім, маладым, — хіба цяжка перанесціся ў мінулае стагоддзе!

І раптам Віця Спадабаеў, гэты разважлівы віхрасцік:

— Нічога ў вас з Васільком не выйшла б, як і ў Каліноўскага. Бо ў той час яшчэ не саспелі ўмовы, каб скінуць усю царскую навалу. Таму і калыханка тых гадоў вельмі засмучае душу.

— Калі ты такі разумнік, — жа Уладзік Якутовіч, — дык ска-

жы, што рабіў бы ты ў тых абставінах?

— Тое, што рабілі перадавыя рабочыя...

Зноў крыху змоўклі. Відаць, задумаліся. Непакойліва паглядаюць на нас, настаўнікаў.

Вольга Піліпаўна ўжо хацела падвесці вынікі дыскусіі. Але Аня Васільева, паэтэса нашай школы, запырчыла.

— Не, не, не скончылі мы размову.

— Што ж яшчэ?

— У творы столькі дзейных асоб... Давайце паставім на сцэне паэму!

Крыху зноў паспрачаліся, пакуль ролі падзялілі.

— А ці можна напісаць водгук на паэму? — пачуўся голас з апошняй парты, здаецца, Клаўкі Міхайчовай.

— Можна, можна, — адказала настаўніца.

Мне крыху шкада стала развітвацца з вучнямі, бо сёй-той спяшаўся паглядзець трэцюю серыю «Маёра Віхра». Але што гэта? Восем вучняў не пайшлі глядзець тэлевізар, засталіся з кніжкай у класе.

Я задумаўся... Якое ж гэта вялікае багацце — твор, што так прыцягнуў да сябе вучняў. Відаць, Васіль Вітка вельмі трапіна і вобразна адлюстравалі жыццё народа ў яго ўяўленнях, мысленні, пачуццях...

Думаю, што калі ў маіх вучняў будучы свае дзеці, яны будучы чытаць ім «Беларускую калыханку» Васіля Віткі — паэта, які звязаў свой лёс з выхаваннем маладога пакалення.

М. ДЗМІТРЫЕВ,
дырэктар Кармянскай сярэдняй школы, Герой Сацыялістычнай Працы, заслужаны настаўнік БССР, кандыдат педагогічных навук.

ПРАЗ ЖЫЦЦЁ...

ПРА «КНИГУ СТА ПЕСЕНЬ» К. КИРЭЕНКІ

«КНИГА СТА ПЕСЕНЬ» Кастуся Кірэенкі даўно набыла шырокую вядомасць сярод аматараў беларускай паэзіі. Гэта невыпадкова.

Сто песень пра сябе, сяброў сваіх, Вацькаўшчыну, словам, сто песень пра самае святое — жыццё чалавеча.

Злучыць разам «сто дум», «сто крывінак ад крыві», усе мары, радасці і нягоды, якімі штодня жыве чалавек, — асноўнае жаданне паэта. Вядома, і сам паэт — часцінка глебы народнай — неад'емны ад долі свайго грамадства.

Сто песень... І нямнога быццам...
А як няпроста іх здружыць...
І сто разоў нанову радзіцца.
І сто разоў нанову пражыцца.

І без канца знаходзіць словы,
Да ўсіх даходзячы прымет,
І чуць — дакорам і вымовай,
Ты — ўсім павінен, ты — паэт.

Лірычная споведзь у ста песнях — так можна яшчэ назваць гэтую кніжку Кастуся Кірэенкі. Шчырая споведзь душы і сэрца пра ўсё, аб чым думае і непакоіцца аўтар. І яму, паэту, нельга існаваць без уласнага творчага свету. А свет гэты, крэда паэтава — «ісіці на свой маяк да «мэты»...

Рабе над морам, б'е віхура,
За валам вал, нібы гайна,
Ды толькі б я ні выла бора —
Жыве па-свойму глыбіня.

Там мір святла, там спеюць сілы,
Там свой заўжды, глыбіны свет...
Вось так і ты дзяржы мілай
Настрой душу сваю, паэт.

На кожную песню (а іх сто), як кажа сам Кастусь Кірэенка, ёсць «сто адказаў...» Гэтыя адказы закключаюцца ў апошніх радках кожнага верша. Усе песні — нібы «сто жывых паданняў... сто дум», аб якіх паведаць не заўсёды бывае лёгка. Патрэбна спаведаць самае дарагое, патэмнае, што назапасілася ў сэрцы за дзесяткі перажытых гадоў.

Разам з беларускай дэлегацыяй паэту давялося ўдзельнічаць у рабоце сесі ААН у Нью-Йорку. З гэтай паездкі Кірэенка прывёз цыкл вершаў пад агульнай назвай «Далёка ад дому». Гэтая нізка ўвайшла ў другі раздзел кніжкі. У амерыканскім цыкле паэт звяртае ўвагу на рэзкі сацыяльны кантраст паміж служкамі «жоўтага д'ябла» і простым рабочым людам. Уражваюць чытача вершы «Роўнасць», «Песня негра», «Хіпі». Яны напісаны ў лепшых традыцыйных твораў аб заганцы вялікага трыбуна савецкай літаратуры Уладзіміра Маякоўскага. Асабліва запамінаецца верш «Рэчаньку» пяноў амерыканцы». Яна нібы журботны ўспамін беларусаў-эмігрантаў па сваёй Радзіме:

«Рэчаньку» пяноў амерыканцы,
Над Брадвеем — жаласць невымоўная.

— Ой, рэчанька, рэчанька,
Чаму ж ты няпоўная?

— А як жа мне поўнай быць,
З беражнікаў роўнай быць? —
«Рэчаньку» пяноў амерыканцы,
І тугі мне іхняй не забыць.

Чытаючы творы Кастуся Кірэенкі, адчуваеш своеасаблівае ўменне разумець найскладаныя жыццёвыя сітуацыі. Прычым, ён перадае гэта праз багатую гаму паэтычнай душы.

Мікола ХВЕДАРОВІЧ.

ДУХОЎНЫ ЗДАБЫТАК НАРОДА

ПРА КНИГІ ІВАНА НАВУМЕНКІ
«ЯНКА КУПАЛА. ДУХОЎНЫ ВОБЛІК ГЕРОЯ»
І «ЯКУБ КОЛАС. ДУХОЎНЫ ВОБЛІК ГЕРОЯ»

жыццё з буднямі працы, побыту». Іван Навуменка пераканальна паказвае, як прыйшлі да рэвалюцыі, прайшлі праз яе і адчулі яе значэнне гэтыя два, так не падобныя адзін на аднаго «беларускія дзядзькі». Сам творчы метад літаратуразнаўцы з'яўляецца ўкладам у нашу навуку, аўтар не шукае ў творчасці народных паэтаў ілюстрацыі да сацыялагічных тэзісаў, а праз грунтоўны аналіз паэзіі, драматычнай, прозы Я. Купалы і Я. Коласа, псіхалагічны разгляд наводзіць і эмоцый герояў прыходзіць да эстэтычнага абгрунтавання сваіх вывадаў. Адрываючы новыя таямніцы творчага стылю нашых класікаў, праца І. Навуменкі дае магчымасць глыбей скарыстаць іх спадчыну, з'яўляецца, та-

кім чынам, пэўным здабыткам сённяшняй філасофскай думкі ў рэспубліцы.

Разгляд рамантызму Купалы, сувязь інтанацый і асобных матываў яго творчасці з агульнай плынінню еўрапейскага рамантызму, пошук на коласавых герояў у святле сучаснай ім тэорыі «натуральнага чалавек», як і сам напамін пра суадноснасць народнага эпаеу Наднямоння і Скандынавіі, дазваляюць аўтару абгрунтаваць сваю ацэнку нацыянальных паэтаў Беларусі, як буйнейшых мастакоў не толькі ўсходнеславянскага, але і еўрапейскага маштабу. Такі вывад, (вядома, з улікам значэння ідэі сацыялістычнай рэвалюцыі для творчасці Купалы і Коласа) дае магчымасць доказ-

на гаварыць пра поспехі літаратуры сацыялістычнага рэалізму, пра росквіт беларускай культуры ў савецкі час. Аргументацыя І. Навуменкі абвясняе спрощаныя, завужаныя ацэнкі буйнейшых нашых майстроў слова, і гэтым самым нясе добры зарад у ідэалагічнай спрэчцы з публіцыстамі антыкамунізмам.

Нельга не пагадзіцца з І. Навуменкам:

«Колас рашуча парваў з традыцыйнай папярэдняй і сучаснай яму беларускай літаратуры паказваць селяніна, простага чалавек пакутнікам, асобай, настолькі звязанай неспрыяльнымі абставінамі жыцця, што яе прыходзіць толькі шкадаваць. Міхал — чалавек нармальны... Мы спачуваем Міхалу і яго сям'і не таму, што людзі гэтыя голыя, галодныя, а па другой прычыне, якая датычыць хутчэй іх духоўнага жыцця».

У абедзвюх гэтых кнігах І. Навуменкі влікая ўвага надаецца выўленню таго новага, што ў савецкі час узбагаціла селяніна, абудзіла гонар за яго сённяшняе духоўнае жыццё.

Уладзімір ІСКРЫК.

ВЫЛУЧЭННЕ КНИГІ

на Дзяржаўную прэмію само па сабе сведчыць пра яе маштабнасць і вымагае гаворкі ўсебаковай — пра значэнне яе ў духоўным жыцці народа, уплыў на грамадскую думку рэспублікі, месца ва ўсесаюзнай культуры.

Вывучэнне духоўнага вобліку героя ў якасці спецыяльнай задачы даследавання ўпершыню пастаўлена ў беларускім літаратуразнаўстве менавіта ў кнігах І. Навуменкі пра творчасць Янкі Купалы і Якуба Коласа. Імкненне аўтара разгледзець героя ва ўсёй разнастайнасці яго праяў, выявіць заканамернасці яго паводзін дало магчымасць выразна паказаць купалаву і коласаву канцэпцыю чалавек.

Народжаны ў адных сацыяльных умовах, «селянін Купала ў пэўнай меры фігура рамантычная. Ён калі адмаўляе — то ўсё».

Селянін Коласа больш памяркова, ураўнаважаны». «Купала пераважна выказваў гераічныя тэндэнцыі народнага жыцця, яго вабіла «высокае», гераічнае, нават выключнае.

Стыхія Коласа — паўсядзённае, звычайнае

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

ЮЛЯНУ ПШЫРКОВУ — 60

31 кастрычніка споўніцца 60 год вядомаму беларускаму літаратуразнаўцу і крытыку Юляну Пшыркову. Прабленне Саюза пісьменнікаў Беларусі накіравала юбіляру прывітанне:

«Дарогі Юлян Сяргеевіч! Сярдэчна віншваем Вас, вядомага літаратуразнаўцу, вучонага, з днём слаўнага шасцідзесяцігоддзя».

Просты селянскі хлапец з Рагачоўшчыны, Вы пайшлі ў жыццё з добрай марай пазнаць святло навукі і культуры. Атрымаўшы дыплом настаўніка, доўгі час працавалі ў пачатковай школе, а потым у сямігадовай. Пасля зноў была вучоба ў Ленінградскім дзяржаўным універсітэце.

У часе Вялікай Айчыннай вайны Вы былі салдатам, мужна змагаліся з ворагамі. Вярнуўшыся з фронту, актыўна ўключыліся ў літаратурна-даследчую і педагогічную дзейнасць.

Вашаму перу належаць шматлікія крытычныя артыкулы, даследаванні аб творчасці буйнейшых пісьменнікаў рэс-

публікі. Такія працы, як «Якуб Колас. Жыццё і творчасць», «Трылогія Я. Коласа «На ростанях», «Беларускае літаратуразнаўства», «Беларуская савецкая праза».

20-я пачатак 30-х гадоў», «Тарас Шаўчэнка і беларуская літаратура», «А. Я. Багдановіч», «Уплыў творчасці А. С. Пушкіна на развіццё беларускай літаратуры» і іншыя, сталі вядомымі і папулярнымі сярод студэнцтва, выкладчыкаў школ і вучы.

Вашы даследаванні з'яўляюцца грунтоўным укладам у беларускае літаратуразнаўства, вызначаюцца глыбокім разуменнем літаратурна-эстэтычных працэсаў, добрым веданнем марксісцка-ленінскай метадалогіі.

Прыемна адзначыць, што Ваша імля шырока вядома нашым школьнікам, для якіх Вы напісалі падручнікі і нарысы па роднай беларускай літаратуры.

Жадаем Вам, дарогі Юлян Сяргеевіч, добрага здароўя, бадазрасці, плённай творчай і грамадскай дзейнасці».

Рэдакцыя штогодніўніка «Літаратура і мастацтва» таксама сардэчна віншуе юбіляра і жадае яму поспехаў.

Генадзь БУРАЎКІН

З новай кнігі

Заморскія дэлікатэсы

Не падыходзяць для мяне...
Я выпечан з такога цеста,
Што толькі ў нашай старане.

Яго ўсчынялі ў пушчы сіняй
Пад булькат жвірыстых крыніц.
Яго бязлітасна мясілі
Цяжкія рукі чужаніц.

І разрывалі, распіналі.
І насміхаліся над ім.

Ніна МАЦЯШ

АДЛІГА

Перапацелі шыбы, ўчора
Пацінькваюць цяжкія кроплі
З чаго ж ты, сэрца, радасцю
Я толькі ў маі знаю цябе гэтакім!
О, сэрца, ты такое рызыкаўнае:
У студзені адліга—
не прадвесне.

віча весляей і спакойней рабілася на душы, прыходзіла жаданне працаваць і адстойваць свае перакананні і погляды. Доктар філалагічных навук прафесар Юльян Сяргеевіч Пшыркоў — чалавек незвычайна сціплы і просты, добразычлівы і патрабавальны. Ён умее падтрымаць, падбадзёрыць, непрыйметна папракаць і падказаць тэму, зацікавіць навінкаю, якая толькі з'явілася ў «Польмі» ці іншым часопісе. Нездарма ў гэтага чалавека ёсць столькі вучняў і сяброў, паслядоўнікаў і прыхільнікаў. Яго школу прайшлі дзесяткі навукоўцаў, якія цяпер працуюць у Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы, ва ўніверсітэтах і педагогічных інстытутах рэспублікі. У аднаго ён быў навуковым кіраўніком кандыдацкай, у другога — апанентам, у трэцяга — рэдактарам ці рэцэнзентам кнігі, іншы проста раіўся з ім сваёй задумай ці прасіў пачытаць рукапіс. І заўсёды ўсе ведалі, што Юльян Сяргеевіч дапаможа, проста і шчыра выкажа сваю думку, самы суровы прысуд вынісе з такім чала-

І не віно і цукар клалі,
А слёзы з попелам сівым.
Але яно —
усім на дзіва —
Перацярпела здзек і жах
І паднімалася, «хадзіла»,
Расло,
нібыта на дражджах.

І розных вылюдкаў нямала,
Што лезлі к нам ва ўсе вякі,
Аб гэта цеста паламала
Свае хіжацкія клькі...

ВЯРТАННЕ ПЕСНІ

Ансамблю «Песняры»

Аж хістае сцены палацаў
Гучных воплескаў вадаспад,
Калі хлопцы
«Скрыпяць мае лапці...»
Запяюць на сучасны лад.

Сэрцу радасна і балесна
Ад таго,
як прыходзіш зноў
Ты, мая беларуская песня,
Да сваіх і чужых сыноў.

Дзе тыя выжарыны,
Дзе тыя прашчурны,
Што цябе,
як жаваранка,
Бераглі і лашчылі,
У туманы хуталі,
Грэлі пад пахаю,
Ціхую-ціхуткую,
Верасам прапахлую?..

Як крынічка, праз камні
і наледзі
Ты прабілася з роднай зямлі
І ніякія беды і нелюдзі
Замуціць цябе не змаглі.

Табе ж хапае промня
выпадковага,
Каб ашукацца
і—каб уваскрэснуць.

ГАЛІНКА ПЛЫВУНУ

Двайныя рамы устаўляе хата.
А каб святлей было чакаць
вясну,
На падаконнік, высцелены
ватай,
Кладзе галінкі пльвуну.
Душа мая, і ты даўно прызнала
Прыход зімы. Але ў тваім акне
Галінка пльвуну яшчэ не зьяла
І веснае мне.

вечым тактам і аргументацыяй, што не будзе на яго ніякай крыўды.

Я ганаруся тым, што з'яўляюся яго вучнем. Мне пашанцавала пазнаёміцца з Юльянам Сяргеевічам чвэрць веку таму назад, калі ён чытаў курс лекцый пра Якуба Коласа для студэнтаў-завочнікаў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Слухачамі былі пераважна настаўнікі — выкладчыкі роднай літаратуры. Таму паміж аўдыторыяй і лектарам усталёвалася нейкая асаблівая атмосфера даверу, шчырасці і ўзаемаразумення. У часе перапынку ці пасля лекцыі доўга ішла размова і спрэчкі. Мы, студэнты-завочнікі, з вялікай радасцю і прыхільнасцю сустракалі і праводзілі Юльяна Сяргеевіча.

Гаворка ішла не толькі пра літаратуру, але і пра перажытае на нялёгіх франтавых дарогах, пра Нясвіж (там тады жыла сям'я Пшыркова). Сярод літаратурных тэм у цэнтры была пераважна адна—Якуб Колас. І гэта не выпадкова. Пазней я даведаўся, што Юльян Сяргеевіч яшчэ ў 1940 годзе на старонках часопіса «Польмія разгалючылі» выступіў са смелым і змястоўным артыкулам пра «Новую зямлю» Я. Коласа. Пасля ў цікавых даследаваннях творчасці Коласа я сустраў развіццё многіх думак, якія вы-

Ты ж мая адзіная,
Ты ж мая ніўная,
Ты ж мая радзінная,
Ты ж мая жніўная,
Ты ж мая вясельная,
Ты ж мая вясенняя,
Ты ж мая нязваная,
Ты ж мая нязнаная,
Да грудзей прытуленая —
Матуліна...

Спявайце ж, хлопцы, спявайце!..

●
Вы чуеце —
чаромха расцвіла?
Гайда ў ласы,
у веснавія нетры!
Раз'ятраныя, халастыя ветры
Гуляюць ад сяла і да сяла.

Чаромхавая бель —
як цёплы снег,
Як незаплямлены вясельны
вэлюм...
І галава ўжо кружыцца
завельмі,
І так салодка вабіць першы
грэх...

Заві сваю адзіную,
заві,
Бяжы да мілых вуснаў
напяраймы,
Ламай чаромхі пахкія бярэмы,
Кідай вясну да ног сваёй любві.
І шчасцем спапялі душу да тла
Рашуча,
безразважна

і чароўна...
Ах, што ты робіш,
горкая чаромха!
Навошта гэтак рана расцвіла?..

І ЧЫЯСЬЦІ ЁСМЕСКА

З Поля ЭЛЮАРА

Абсалютнага мораку не бывае
ніколі.
Вечна дзесь існуе, раз я гэта
кажу,
Раз я гэта сцвярджаю,
За любою тугой—раскрытае
насцеж акно,
Азоранае акно.
Вечна дзесь існуе чыясьці мара
бяссонная,
Прага нешта зробіць, голад
каб наталіць,
Чыёсьці чулае сэрца,
Чыясь працягнутая рука,
шчырая рука,
Чыёсьці ўважлівыя вочы,
Чыёсь жыццё, гатовае
раздзяліць іншае жыццё.

назваў Юльян Сяргеевіч у гутарцы са студэнтамі і на лекцыях. Цяпер Ю. С. Пшыркоў—адзін з прызнаных і аўтарытэтных старэйшых літаратуразнаўцаў, які займаецца вывучэннем і выданнем спадчыны Якуба Коласа. Нядаўна ім закончана вялікая праца «Знас рэвалюцыі», прысвечаная таксама аўтару «Новай зямлі».

Ёсць яшчэ адна дзялянка беларускай літаратуразнаўчай навукі, якая цесна звязана з імем і дзейнасцю Ю. С. Пшыркова. Маецца на ўвазе беларуская тэксталогія. Пад кіраўніцтвам Юльяна Сяргеевіча і пры яго непасрэдным удзеле складаліся, рыхтаваліся і выдаваліся зборы твораў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Кузьмы Чорнага. Упершыню зроблена вялікая і адказная справа па ўдакладненні і выверцы тэкстаў беларускай класікі.

За шасцідзесяць год прайдзена шмат далёкіх і блізкіх дарог, многае зроблена таленавітым вучоным для літаратуры і навукі. Няхай жа і далей будзе новыя манаграфіі і артыкулы, няхай цвітуць вярціні ля ціхай альтанкі і свеціцца ласкава ўсмешка працавітага і добрага чалавека!

Сцяпан АЛЕКСАНДРОВІЧ.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

ПАЭЗІЯ ПАЛЕСКАГА КРАЮ

Гомельскія мастакі паказалі свае творы, прысвечаныя 50-годдзю ўтварэння СССР. Выстаўка—творчая справаздача абласной арганізацыі Саюза мастакоў БССР—дае ўяўленне пра напрамкі пошукаў жывапісцаў, скульптараў, графікаў Гомельшчыны.

Край палескі—край вялікіх пераўтварэнняў. Сваю новую карціну-пейзаж Я. Пакаташкін назваў «Маё Палессе». Назва адпавядае аўтарскай задуме адлюстраваць змены на тутэйшай зямлі за апошнія гады. Перад гледачом—панарамны краявід: шырокія палеткі, «абжытая» шаша імкне ўдалычынь... Акцэнт зроблены на нафтавыя вышні.

Індустрыяльны матыў у пейзажы «Рэчыцкі край» В. Казачэнка: тут зноў падкрэсліваюцца самыя істотныя перамены ў развіцці сённяшняй Гомельшчыны—стварэнне нафтавай прамысловасці.

Паэтычная работа М. Казакевіча «Вясна на Гомельшчыне». Разам з мастаком лобуецца ціхім вечарам, прыгожаю вёскай, адмысловымі фарбамі неба. У пейзажы выразны рытмічны лад, заснаваны на плаўных лініях: пераклікаюцца дыск сонца, стажкі сена з першага ўкосу, асветленыя промяні вечаровага сонца, яблыні. І сярод гэтай прыгажосці ўрачыста выглядае вёска, якая адпачывае пасля працоўнага дня.

Такі ж паэтычны і другі пейзаж М. Казакевіча—«Змярканне». Тут «ціхі» матыў і «ціхі» фарбы ствараюць настрой задумшчасці.

Прывабляюць лірычныя пейзажы заслужанага дзеяча мастацтваў БССР В. Звінаградскага, мастакоў Д. Алейніка, Р. Ландарскага, Ф. Махаўцова, У. Кароткага.

Прыемна адзначыць, што за апошнія гады ў работах маладога мастака У. Цімафеева жывапіс стаў больш тонкі і больш змястоўны.

Аналіз выстаўкі твораў гомельскіх мастакоў мы пачалі не выпадкова з пейзажнага жанру. Тут—найбольшы ўдачы, хоць і не ўсе пейзажы выкананы на дастаткова прафесійным узроўні (асабліва гэта датычыцца работ маладых мастакоў). У іншых жа жанрах гомельскія мастакі, на наш погляд, страцілі пазіцыі, заваяваныя ў сярэдзіне шасцідзесятых гадоў. Тэматычная карціна, партрэт у іх творчасці змідарнелі.

Мала на выстаўцы работ, прысвечаных значным падзеям нашай гісторыі і нашай сучаснасці. Адзіная карціна А. Васільева «Зямля—сялянам»—пра часы калектывізацыі—на ўзроўні эцюда.

Да героікі Вялікай Айчыннай вайны звярнуўся толькі М. Паллякоў. Ён напісаў палатно «У хвіліны зацішша». Паміж баямі салдат смакуе бульбу, спечаную на вуголі. Задумаўся баец аб родным доме, аб родных палатках. За сумаваў па мірнай працы хлеба-роба. Але і сам жывапісец прынае, што над карцінай яшчэ трэба працаваць, каб яна займела свой голас.

Мастакі Гомельшчыны зусім абышлі і наш сённяшні дзень, калі не лічыць індустрыяльных пейзажаў Я. Пакаташкіна і В. Казачэнка.

Вядома, мастак выбірае тэму сам. Але выбраць яе і здзейсніць ён здолее толькі тады, калі ўдумліва паставіцца да жыцця.

Творчы калектыў Гомельскай абласной арганізацыі мастакоў БССР вялікі і працаздольны. Ад яго мы мусім чакаць сур'ёзных здзяйсненняў.

Гомель.

А. ШЫНПАРКОВ.

У рэдакцыю газеты «Літаратура і мастацтва»

Усім арганізацыям і сябрам-гаварышам за вітаннямне з прысваеннем мне звання Героя Сацыялістычнай Працы—вялікае дзякуй!

Пятрусь БРОУКА.

27.X.1972

ФІЛЬМ «МАГІЛА ЛЬВА», які нядаўна выйшаў на экраны (сцэнарыст Ю. Лакербай, рэжысёр В. Рубінчык, апэратар Ю. Марухін), рабіўся па матывах легенды пра ўзнікненне Магілёва. Сама легенда яркая, каларытная, але вельмі скупая на факты, імёны, увогуле на звесткі гістарычнага характару. З яе мы можам даведацца не так ужо шмат.

...Калісьці ў даўнія часы недзе на беразе Дняпра жыў прыгожы і добры душою сялянскі хлопец Машэка. Ён моцна пахаваў сваю аднавіскоўку. Здарылася так, што ў той час, як Машэка не было ў вёсцы, яго дзядзьку заўважыў баярын, захапіўся яе прыгожасцю і сілкам забраў да сябе, у палац. Машэка ад гора стаў разбойнікам, наладаў спачатку толькі на багатых, а пасля забіваў усіх без разбору, наводзіў жах на наваколле.

Аднойчы Машэка выпадкова напад на карту, у якой ехаў баярын з яго былой каханай. Ён забівае баярына, а дзядзьку забірае да сябе ў пушчу. Але дзядзька, якая прывыкла да жыцця ў палацы, не магла дараваць Машэку смерці баярына. Карыстаючыся тым, што Машэка заснуў, яна зарэзала яго. Усё наваколле радавалася гэтаму, а магілу Машэкі на гары над Дняпром назвалі Магілай Льва. Пазней на гэтым месцы і ўзнік Магілёў.

Легенда вельмі «сюжэтная», яна, як кажуць, сама просіцца ў сцэнарый або драму. Адказаць на пытанне, які час адлюстраваны ў легендзе, немагчыма. 12—14 стагоддзі — кожнае з іх з поўнай падставой можна назваць часам, калі мог жыць легендарны Машэка. А 300 гадоў прамежак досыць значны, і што было характэрна, напрыклад, для 12 стагоддзя, тое ўжо можа быць анахронізмам для 14.

На сённяшні дзень мы ведаем тры творы па матывах легенды: паэму Я. Купалы, п'есы Е. Міровіча і В. Вольскага. Больш строга трымаўся духу легенды Купала. Яго Машэка — бунтар супраць несправядлівасці, а пазней страшны разбойнік. Заўважым, што ў паэме адсутнічаюць бытавыя рэаліі, твор рамантычны, даўніна паказана з пэўнай праекцыяй на сучаснасць. Па-мастацку ярка раскрыў Янка Купала трагізм лёсу Машэкі.

Заслугоўвае добрага слова п'еса Е. Міровіча «Машэка». Аўтар, абапіраючыся на легенду, уводзіць у твор мноства персанажаў, насычае дзею песнямі і танцамі. У п'есе В. Вольскага багата выкарыстаны фальклорныя паданні пра Машэку і яго паллечнікаў.

За кім жа пайшоў сцэнарыст фільма «Магіла Льва»? За легендай ці за мастацкімі творамі пра Машэку? Ён выбраў свой уласны шлях, хоць адчуваецца, што Ю. Лакербай вывучыў літаратуру пра Машэку. Выбралася ім найбольш прыдатнае да сцэнарнай пабудовы твора. Машэка ў фільме значна бліжэй да Машэкі Міровіча і Вольскага, чым да легендарнага або купалаўскага. Ён не разбойнік-адзіночка, а, калі можна так сказаць, калектыўнік, узначальвае вялікую групу такіх жа пакрыўджаных людзей, які і ён сам.

Ці правільна зрабіў сцэнарыст, адступіўшы ад легенды? Думасца, што такое адступленне, па-першае, дыктавалася кінематаграфічнымі меркаваннямі. Па-другое, аўтар імкнуўся шырай паказаць народны дух, класавы супярэчнасці той далёкай эпохі. Так, напрыклад, сцэнарыст дае магчымасць паказаць ўзаемаадносіны паміж князем і сялянцамі, паўней раскрыць збіральны вобраз народа.

У фільме, як і ў літаратурных творах пра Машэку, нельга хоць

бы ў межах стагоддзя суаднесці падзеі з рэальнай гісторыяй Беларусі. Зрабіць гэта, бадай, што немагчыма. Тым не менш, бытавыя рэаліі павінны як мага блізка адпавядаць гісторыі. У фільме, на жаль, сустракаюцца недакладнасці, пралікі ў гэтым напрамку.

Пачнем з хваробы і смерці бацькі Машэкі. Усе абрады тут яўна паганскія, далей жа ў фільме ўсе героі паказаны звычайнымі хрысціянамі, хоць яны часам і звартаюцца да сіл прыроды. Нам могуць запярэчыць, што ўвядзенне хрысціянства было справай доўгага часу. Бясспрэчна, так. Але ж падзеі ў легендзе ды і ў фільме ніяк нельга аднесці глыбей за 12 стагоддзе, хрысціянства было прынята яшчэ ў 10 стагоддзі. Зразумела, паганскія звычкі, абрады, доўга яшчэ бытавалі ў асяроддзі простага люду, асаб-

якая не мае пад сабой рэальнай глебы.

Такім чынам, першая сцэна «павісла» ў паветры, засталася самазалежанай. Сур'ёзны пралік сцэнарыста і рэжысёра!

Дарэчы, мне ўяўляецца не зусім праўдападобным і ўзрост бацькі Машэкі. Мярнуючы па ўсім, Машэку ў час канфлікту з князем было прыкладна 24—26 гадоў. Бацька яго глядзіцца з экрану чалавекам, якому ўжо даўно за 80. Відаць, для большага праўдападобнасці варты было б выканаць ролі старога Машэкі, ну, хоць бы на гадоў дваццаць «падмаладзіць».

У фільме не абыдзены этнаграфічны бок жыцця нашых продкаў. Але наколькі гэтыя этнаграфічныя сцэны суадносяцца з тымі ўяўленнямі пра звычкі і вераванні нашых продкаў, якія ў нас ужо склаліся? Шчыра кажучы, яны для мяне, як гледача, былі нечаканымі.

М. ПРАШКОВІЧ,

кандыдат філалагічных навук

3 ЛЕГЕНДЫ — НА ЭКРАН

ліва ў глухіх мясцовасцях. Але гэтыя звычкі працягваліся ў іншым: варажбе, замовах, верай у добрыя і злыя духі і г. д. Што датычыцца пахавальных і хрысціянскіх абрадаў, то яны ўкараніліся ў звычкі нашых продкаў адносна хутка, дзядзьку суроваму ганенню царквы і свецкім улад на тых, хто адкрыта прытрымліваўся паганскіх абрадаў. Таму, застаючыся ў душы паганамі, прасталюдзіны хрысцілі дзядзю, спраўлялі пахаванні на хрысціянскім рытуале. Таму пахаванне бацькі Машэкі не звязана арганічна з наступнымі падзеямі, з іншымі народнымі абрадамі, якія сустракаюцца ў фільме.

Хворы бацька Машэкі ляжыць спаўняць вярхоўкам. Машэка гаворыць над ім замову, робіць адпаведны рытуал. Пагодзімся, што такі спосаб лячэння сапраўды існаваў. Тут няма нічога, што магло б супярэчыць гістарычнай праўдзе. Супярэчнасць я бачу ў іншым. Наўрад ці мог рабіць замову над бацькам сын. Такое лячэнне было справай чараўнікоў ці проста людзей старонніх, састарэлых, якія ведалі замовы.

Пахаванне бацькі Машэкі таксама паганскае: для ахвяры нясуць звязаную авечку, старога збіраюцца спальваць. І тут пастаноўшчыкі фільма адыйшлі ад праўды, бо ў нашых продкаў рытуал спальвання быў распаўсюджаны вельмі мала, ды і то на больш раннім этапе (гл. «Гісторыя БССР», том I, Мінск, 1972, стар. 71—75). І гэты эпізод на экране выглядае, як даўна даволі танная «экзатычнасць»,

Сама па сабе прыгожая сцэна варажбы, калі дзядзька ходзіць з факеламі па лузе, загортаюцца ў палатно, што, як я зразумеў, сімвалізуе залежнасць чалавеча ад лёсу. Але мы хутчэй чакалі б на Купале вогнішча, праз якое скачуць хлопцы і дзядзька. Чакалі б пошукаў папараці-кветкі, пускання вяночкаў па вадзе і інш. Добрая сама па сабе сцэна не звязваецца ў маім уяўленні з тымі звычкамі і абрадамі нашых продкаў, пра якія я ведаю.

Больш пераканальнай выглядае сцэна скамарохаў на вяселлі князя (хоць, як пасля высветлілася, скамарохі гэтыя не сапраўдныя). Тут мы бачым і дасціпны гумар, і алегарычны адказ скамарохаў на пытанні... Гэты момант успрымаецца як рэальнае адлюстраванне тагачаснай рэчаіснасці.

Добра глядзіцца і сцэна сустрэчы Машэкі і Любовы ў трыснягах, але чаму гэта яны сустракаюцца менавіта ў вадзе, у нейкай затоцы, а, скажам, не ў лесе, ці на сухім лузе?..

Але ў пераважнай большасці эпізодаў этнаграфічна-бытавы характар жыцця нашых продкаў у фільме, па сутнасці, застаўся не раскрытым. А тут жа можна было дасягнуць многага, напрыклад, разгарнуць у малюнічае відовішча Купале, даць сцэны жніва, гукання вясны і г. д. Паўсядзёнае жыццё народа, яго праца, клопаты, інтарэсы, тагачасны сялянскі побыт засталіся па-за ўвагай сцэнарыста і рэжысёра (адзінае выключэнне складае сцэна працы Машэкі ў кузні).

Вельмі мала месца адведзена ў фільме Дняпру-Славуціцу. А ён мог стаць адным з галоўных «героляў». Нават тры два эпізоды, якія непасрэдна

звязаны з Дняпром (пагоня за Машэкам і спальванне струаў) зняты як бы мімаходзь, бо ўвага гледача акцэнтаецца на другародных дэталлях. Магчымасць даць пазычны вобраз рачной стыхіі не выкарыстана.

У той жа час зашмат доўга трымаюцца ў «аб'ектыве» камеры заман і яго жыхары. Я не хачу сказаць, што гэтыя сцэны не глядзіцца, што яны супярэчаць гістарычнай праўдзе. Справа ў іншым: за імі губляюцца нават тыя нешматлікія эпізоды, дзе можна ўбачыць просты люд у дзеі.

Многа ўвагі ўдзяляецца аўтарамі фільма ўзаемаадносінам князёў Усяслава і Дзімітрыя, паказу нянавісці Дзімітрыя да Усяслава, былой каханкі Усяслава да Любовы... Паказаць гэта трэба, але больш скупымі штрыхамі, засяродзіўшы асноўную ўвагу на ўзаемаадносінах замка з вёскай. У фільме яны атрымаліся хоць часам эфектыўнымі, але, па сутнасці, бляклымі. Напрыклад, Машэка кідае гордыя словы аб тым, што ён вольны. З гэтага можна зрабіць вывад, што ён неважэжны ад князя, што ён асабіста вольны. Але чаму тады князь сілкам забірае яго ў двор? Калі вёска і не належала яму, князю, то чаму ён безаказна яе спальвае? Кожны больш-менш разумны гаспадар і кемлівы чалавек (а ў фільме князь паказаны менавіта такім), не стаў бы без прычыны спусташаць свае ўладанні. Стрыгчы авечак, але не здзіраць з іх шкуру, бо другі раз не настрэжэш — так рабілі разумныя ўладальнікі. Знішчэнне князем вёскі ніяк немагчыма растлумачыць, тым больш, што і спальваць яе не было ніякай прычыны. Узаемаадносіны двара з вёскай, як сацыяльны аспект фільма, пазабулены памастацку выразнай аргументацыі.

Вельмі дзіўная і незразумелая назва беларускай вёскі — «Трэдзякова рошча». Невядома, чаму «рошча», калі ў Беларусі ёсць гэты гай. Няўжо нельга было знайсці звычайную назву?

Незразумела, хто такі князь Дзімітрый? Ці ён толькі аслеплены нянавісцю да Усяслава, ці да ўсяго гэтага ён яшчэ і юродзівы? У фільме гэтыя рысы спалучаюцца. Па сваіх здольнасцях ён далей ад Усяслава. Калі Усяслаў па-свойму сумленны (падыман з Машэкам), мужны і храбры, то Дзімітрый палахлівы і подлы чалавек, які ўмее толькі нацочыць аднаго на другога. Такім спосабам ён імкнецца знішчыць і князя Усяслава. Дзімітрый нічэжны інтрыган, славалюб... Ці ён хворы? Выглядае ён на экране і такім, і гэтым...

Нарэшце, скажам і пра ўзаемаадносіны Машэкі і Любовы. Гэта ж тая «кінематаграфічная ізіюмінка», якую тэўсёды ў фільмах на гістарычную тэму «ўціскаюць» у сюжэт. Паводле легенды і яе пазнейшых літаратурных інтэрпрэтацый Машэка гіне ад рукі каханай. У фільме ж ён гіне ў паядынку з князем. Любава, жывучы ў замку, увесь час думае пра Машэку, спачувае яму. Які сэнс у такой замене?

Шчыра кажучы, калі глядзіш фільм, з'яўляецца такое ўражанне, нібы галоўнымі клонатам Ю. Лакербай і В. Рубінчыка было імкненне

ПАД ЧЫРВОНЫЯ СЦЯГІ СТАНОВЯЦА ЁНУКІ

Мабыць, многія, паглядзеўшы на гэты здымак, пазнаюць на ім Марыю Барысаўну Осіпава. Яна ў страшны і цяжкі 43-ка была адной з тых, хто прывёў у выкананне смяротны прысуд фашысцкаму гаўляйтару Кубэ. Адбылося гэта ў той час, калі Мінск кішма кішэў нямецкімі карнікамі, калі нават за адзін

касы позірк на гітлераўца можна было пайсці на «той свет».

Савецкія людзі змагаліся з акупантам бязлітасна. Іх подзвігі адлюстроўваюць шматлікія літаратурныя, публіцыстычныя, мемуарныя творы, выдадзеныя ў пасляваенны час. Даследзе векапомныя старонкі гісторыі і кінематаства. Асабліва каштоўныя творчыя пошукі вядуць дакументалісты. Яны, па сутнасці, аднаўляюць на экране тое, што было ў рэчаіснасці.

Большасць дакументальных фільмаў, прысвечаных барацьбе партызан і падпольшчыкаў, мае кароткі метраж. Часцей за ўсё гэта дзве, нават адна частка, а гэта дваццаць або дзесяць хвілін экраннага часу. Але сярэд дарабкі ў гэтым дакументальнаму жанру ёсць творы высокага ідэйна-мастацкага гучання. Напрыклад, сцэнарыст А. Вялюгін і рэ-

жысёр І. Вейняровіч у шэсцьдзесят пятым годзе зрабілі лірычна-пранікнёную стужку «Балада аб маці». На два гады раней А. Бялевіч з Ул. Шэлегам усхвалявана расказалі пра подзвігі бацькі Міная. Мужнасці юных змагароў супраць акупантаў, піянерам, якія са зброяй у руках становіліся ў адзін рад з дарослымі, беларускія дакументалісты прысвяцілі не адзін фільм, — «У шаснаццаць хлапечых гадоў» (аўтары Э. Мілова і С. Спласноў), «Пакараны смерцю ў 41-м» (аўтары В. Марозаў і В. Чацвярыкоў), «Марат Казей» (М. Гарулёў і С. Прошын)... Мастацкі ўзровень гэтых твораў неаднолькавы. Ёсць сярод іх больш і менш удалыя. Калі даводзіцца знаёміцца з імі, робячы нібы рэтра-спектыўны агляд дакументальных кароткаметражных на пэўную тэму, успрымаеш гэта як старонкі кінематаграфічнага летапісу.

«Клятва на ўсё жыццё», — новы фільм, зняты па сцэнарыі В. Марозава і В. Шаталава. З яго і ўзяты кадры, надрукаваны на гэтай старонцы газеты.

Адрэзу зазначым, што пра сям подзвіг Марыі Осіпавай экран гаворыць вельмі стрымана. Увага гледача засяроджана на вытоках патрыятычнага подзвігу герані і яе паллечнікаў.

Кампазіцыйна стужка будзе так, што кінематаграфісты то раскаваюць

пра сённяшні дзень, то паглыбляюцца ў нядаўняе мінулае, робяць экскурс у дваццатыя і трыццатыя гады; аднаўляюць старонкі станаўлення Савецкай улады; Надзейным памочнікам партыі і камсамола і тады была наша «басаногая» піянерка. Нельга без хвалявання глядзець кінадакументы аб тым, як юныя ленинцы змагаліся з рэлігійным дурманам, дапамагалі будаваць калектыўную гаспадарку на вёсцы, вучылі (самі яшчэ вучні пачатковай і сярэдняй школы) бацькоў пісаць і чытаць...

Аўтары фільма ствараюць абагульнены вобраз савецкага піянера. І, разам з тым, кожны кадр паасобку мае рысы непаўторнай канкрэтнасці.

Кінаграфічныя кадры ў спалучэнні з выразным дыктарскім тэкстам і жывымі ўспамінамі самой герані фільма даюць шырокае ўяўленне аб тым, «як гартавалася сталь» піянерскага племені. Маючы ў сваім распараджэнні не надта багаты выяўленчы матэрыял, дакументалісты ярка перадалі атмасферу жыцця і дзейнасці савецкай дзетвары незабыўных дваццатых і трыццатых гадоў...

Дарэчы, аб выяўленчых сродках. Кінадакументалісты на гэты раз адшукалі каштоўныя фільмацэныя кадры. Яны ўспрымаюцца як раней намі нідзе не бачаныя, мабыць, яшчэ і таму, што рэжысёр дынамічна і ўнутрана сюжэтна зманціраваў стужку.

як мага далей «адысці» ад таго, што ведае пра Машэку чытач гістарычных і літаратурных крыніц. Што ж, жаданне быць арыгінальным — натуральнае для маладых кінематаграфістаў. Ды толькі ў дадзеным выпадку яны дарэмна «перакрэслівалі» легенду і давалі сваю трактоўку вобразу Любавы. Тое, што Машэка гіне ад рукі наханай, вытрымана ў народным духу паданняў і песень сёвай мінуўшчыны. Мадэрнізацыя тут зусім не патрэбна. А яна, кінематаграфічная мадэрнізацыя, зрабіла з Любавы жанчыну, якая можа быць толькі цацкай у руках іншых людзей. Сцэнарыст і рэжысёр чамусьці не заўважылі, што пры такой трактоўцы вобразы Любавы на князя выглядае на экране ўнутрана малапраўданым.

Відаць, і выбар артыстаў на галоўныя ролі дэпартаваўся часамі пагоняй за арыгінальнасцю. Так, на ролі князя Усяслава рэжысёр запрасіў вядомага артыста балета з Масквы М. Ліену. Дэбют танцоўшчыні ў драматычнай ролі аказаўся ўвогуле удалым. Але яго князь зусім чужы духу і сутнасці легенды. Да таго ж ён выглядае больш сімпатый глядача, чым Машэка (артыст А. Відаў).

Фільм глядзяць мільёны. І ніякіх каментарыяў да стужкі не прыкладзеш. Уражанні сіладаюцца з таго, што эмацыянальна нясе ў залу экран. І тут нельга было разрываць мастацка-лагічную сувязь, танюю моцную у народных паданнях пра Машэку. А ў «Магіле льва» яна парушаецца часта.

Ёсць і менш значныя пралікі, але і яны зніжаюць мастацкую вартасць стужкі. Ну, няўжо В. Рубінчык, калі манціраваў фільм, не заўважыў, што дарога на беразе Дняпра, па якой скачуць коннікі, пракладзена... аўтамабільнымі шынамі? Або прыгадаем эпізод у карчме. Адкуль яна ўзялася? Карчма на Беларусі з'яўлялася значна пазней... Мабыць, і тут кінематаграфісты гналіся за вонкавым эфектам. На эфект разлічаны кадры поля бітвы, пакрытага трупамі. Калі бачыш на экране такія, часамі па-аператарску выразна знятыя кадры (Ю. Марухін і тут быў, як кажуць, на вышыні), зноў і зноў адчуваеш, што аўтарамі часцей кіравала імкненне да самамэтнай арыгінальнасці.

Рэцэнзенты часта робяць папрок у адрас студыі «Беларусьфільм» за тое, што яна не здымае ў стужках такога плану вядомых і маладых артыстаў беларускай сцэны. І «Магіла льва», на маю думку, траціць па той жа прычыне. Да таго ж і празмерна пільны пераклад мовы, на якой гавораць героі, мовы, якая так зацягла некалі пад прамом Янікі Купалы, не ўпрыгожвае фільм. Згубілася метафарычнасць, саканітасць і каларыт, знаёмая нам па фальклорных узорах. Мо таму, нават удалыя эпізоды і асобныя вобразы (напрыклад, гусяра Андрэя, віжуня Нічипара, селяніна Хведара), выглядаюць мазанай у тканіне неластаткова выверанай па думцы стужкі.

Я прыслухоўваўся да глядзельнай залы і мушу сказаць, што цікавасць да гістарычнага мінулага беларускага народа бярэ верх ва ўражаннях большай часткі публікі. Але гэта не можа і не павінна супакойваць студыю і аўтараў стужкі. Надта значныя творчыя пралікі характарызаваюць фільм «Магіла льва».

Своеасаблівай кульмінацыяй фільма з'яўляецца эпізод, калі на экране сённяшнія піянеры паўтараюць прысягу на вернасць Радзіме і партыі, словы якой урачыста і ўсхвалявана вымаўляе М. Б. Осіпава. Ды гэта і не можа не ўсхваляваць: сорак пяць гадоў назад маленькая Марылька горда ўскінула руку ў піянерскім салюце... І з таго часу ўсё жыццё яе аддадзена ленінскай справе. Гэта і факт біяграфіі пэўнай асобы, і ў кантэксце дадзенага фільма — сімвал.

Праўда, вялікай навіны ў структурнай пабудове фільма В. Шаталаў не знайшоў. Экскурсы ў мінулае, нібы проміны, разыходзяцца ад кульмінацыйнага эпізоду, часам набываючы чыста ілюстрацыйнае гучанне. Відаць, рэжысёр меркаваў, што самі па сабе змястоўныя кадры, знітананы ўнутраным сюжэтам больш эмацыянальнага, чым лагічна-паслядоўнага мантажу, нададуць стужцы рысы завершанага твора. Калі ацэньваць фільм «Клятва на ўсё жыццё» па высокім прафесійным крытэрыях, то трэба сказаць, што ён пакідае ўражанне яркіх эскізаў, сабраных па пэўным сцэнарным плане. Калі б не было такой фрагментарнасці, В. Марозава і В. Шаталава можна было б павіншаваць з поўным поспехам.

І тым не менш, фільм выклікае змястоўны эмацыянальны водгук у сэрцах і аднагодкаў М. Б. Осіпавай, і іх нашчадкаў — сённяшняй піянерш.

Алесь МАЦКЕВІЧ.

А Б МАСТАЦКА-ЭСТЭТИЧНЫМ выхаванні нашага юнацтва, аб ролі эстэтыкі ў фарміраванні асобы мы зараз гаворым вельмі і вельмі многа. Між тым, яно, гэта выхаванне, яшчэ не заняло належнага месца ў жыцці агульнаадукацыйнай сярэдняй школы — асноўнага адукацыйна-выхаваўнага комплексу. Ды і далучаць дзіця да прыгожага трэба яшчэ да школы — у сям'і, дзіцячым садзе.

Выхаванне прыгажосцю пачынаецца з акружэння дзіцяці прадметамі, якія адпавядаюць эстэтычным (і утылітарным) нормам. Здавалася б, усё проста. Аднак заглянем, напрыклад, у дзіцячыя сады №№ 126, 103, 210 горада Мінска. Нельга не здзівіцца адсутнасці самага элементарнага з таго, што павінна садзейнічаць развіццю ў дзіцяці добрага густу. Старая панашаная мэбля не толькі не адпавядае мастацкім патрабаванням, але і ўся аднаго памеру. Таму даводзіцца ножкі дзіцячых крэсельцаў і столікаў падпілоўваць або падаўжаць, у залежнасці ад патрэбы. Якая ўжо тут эстэтыка!

Добры спадарожнік кожнага дзіцяці — цацка. Менавіта яна першая вучыць яго прыгажосці. Аднак у нашых дзіцячых садах прыгожага цацка амаль не сустракаецца...

Вось і даводзіцца пакуль толькі марыць аб прыгожых і практычных ложках, уманціраваных у сцены; аб зручнай і элегантнай дзіцячай мэблі; аб сталовым посудзе — камплектах талерачак, кубкаў з роспісам на дзіцячую тэматыку; аб дзіцячых коўдрах, ручніках, парцыверах — радасных па колеры, выразных; аб дзіцячых дыванках з казкай; аб цацках — прыгожых, разумных...

Прыходзяць дзеці ў школу — і ўсю работу з імі па мастацкім выхаванні трэба пачынаць практычна з нуля. Але і тут мастацкае выхаванне не пастаўлена на прафесійную аснову. Праўда, нядаўна мы даведліся аб увядзенні ў гэтым навучальным годзе новых эксперыментальных праграм па выяўленчым мастацтве. Аднак нам здаецца, што эксперыментальная праграма, хоць і з'яўляецца крокам наперад, яшчэ не дае ключа да вырашэння асноўных пытанняў мастацкага выхавання. Эксперымент аб'яўлены... у дзвюх школах рэспублікі і разлічаны да 1980 года! Ці не занадта расцягнуты тэрмін?

Важна, каб ужо сёння, побач з правядзеннем эксперыменту, вялася непасрэдная падрыхтоўка да пераходу на новыя праграмы, вырашалася важнейшае пытанне аб прафесійным выкладанні выяўленчага мастацтва. Нашы агульнаадукацыйныя школы зараз маюць вострую патрэбу ў такіх выкладчыках, у мастацтвазнаўцах і мастаках, якія кваліфікавана ўмелі б раскрыць эстэтычныя вартасці прыгажосці мастацкага твора. А гэтых выкладчыкаў практычна ніхто не рыхтуе; больш таго, іх падрыхтоўку ніхто не плануе — хоць, згадзіцеся, што для яе патрэбна часу, бадай, нават больш, чым на вышэй памянёны эксперымент. Міністэрства асветы, праўда, збіраецца праводзіць перападрыхтоўку настаўнікаў па гісторыі і літаратуры для выкладання імі выяўленчага мастацтва.

Але, відаць, гэта ўсё ж не выхад са становішча. Нельга за паўгода або год навучыць чалавека разумець мо-

ву мастацтва. А гаворка ж ідзе аб тым, каб надаць мастацкаму выхаванню ў школе намнога больш глыбокі сэнс, стварыць перадумовы да раскрыцця творчых магчымасцей асобы, навучыць чалавека выбаваць сваю індывідуальнасць, сваё ўласнае стаўленне да жыцця, да твора мастацтва. Няма спецыялістаў — чаму б не адкрыць пры універсітэце і вядучыя падінстытутах факультэты з аддзяленнямі музычнага і выяўленчага мастацтва, чаму б не ўвесці спецыяльныя і спецыяльныя курсы і спецыяльныя семінары па эстэтыцы на іншых факультэтах, чаму б не стварыць кафедры мастацкага выхавання?

Вернемся, аднак, да размовы пра эксперымент. І вось, у рэспубліцы шукаецца агульнае, так сказаць, фундаментальнае вырашэн-

ня выяўленчым мастацтве, можна зрабіць многае. Маглі б, напрыклад, атрымаць мастацкую накіраванасць урскай працы. Іменна на іх невучэнцы — калі іх, зразумела, будзе накіроўваць педагог, — могуць адкрываць для сябе прыгажосць у формах прадметаў, вучыцца разумець прыгажосць матэрыялу, яго пластычныя магчымасці. Тады ўрокі працы стануць, па сутнасці, урокамі эстэтычнага выхавання. І дарэмна не распаўсюджаецца вопыт 28-й школы г. Мінска, дзе ўрокі працы — мадэліраванне, пляценне з саломы і бяросты — вядзе мастачка Ларыса Лось, і 5-й школы г. Слуцка, дзе пляценню арнаментальных плясцоў, закладак для кніг, гальштукіў вучыць народная майстрыха Ніна Паўлава. У гэтых школах дзеці з

але і ў Францыі, Балгарыі, Фінляндыі, Венгрыі, ЗША. Што ведаюць выхаванцы Пружанскай школы-інтэрната аб унікальным мастацтве свайго земляка Антона Такарэўскага — майстра чорнаглянавай керамікі? Не прыйшлі ў школу і майстры старажытных ганчарных цэнтраў Беларусі — сяла Гароднае, горада Дуброўна, сяла Благаўска.

Важную ролю ў мастацкім выхаванні маглі б адыграць школьныя музеі (карцінныя галерэі), куткі народнага мастацтва сяла, якое абслугоўваецца школай. Многае можа быць сабрана ў сёлах у час летніх паходаў па вучэцтву роднага краю, нямаюча сапраўдных твораў маглі б прынесці школьнікі з дому — работы маці, бацькоў, бабулек... Такая работа вядзецца ў школах Прыбалтыкі, РСФСР. У нас дапамогу ёй маглі б аказаць дамы народнай творчасці, аддзелы Саюза мастакоў БССР.

Надзіраюць, калі б школы, асабліва сельскія, якія маюць месца для размяшчэння экспазіцый і забяспечваюць іх захаванне, атрымалі б з мастацкіх фондаў сапраўдныя, высокамастацкія творы выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Самыя лепшыя! Ідэйна-эстэтычнае выхаванне можа ажыццяўляцца толькі на сапраўдны мастацкім узроўні. На жаль, не ўсе гэта разумеюць. Бо рэкамендуецца часам у друк у ўстаноў Міністэрства асветы сумніцельныя работы некаторых мастакоў — аматараў, якія ніяк нельга аднесці да разрады мастацкіх, для школьных калекцый. Такія работы не могуць выхоўваць эстэтычны густ дзіцяці. Прапаганда іх неабгрунтаваная і проста шкодная, прыгажосць павінна быць непадробнай, час навучыцца гэта разумець. Разумеюць жа гэта ў Арменіі, дзе ў Ерэване створана дзіцячая карцінная галерэя, а ў школах Кіравакана, Эчміадына, Арташата функцыянуюць музеі выяўленчага мастацтва. Як мы бачым, тут не эксперымент, а разгорнутая планамерная работа. Такія ж сур'ёзная работа па мастацкаму выхаванню праводзіцца ў многіх школах Прыбалтыкі, Малдавіі, РСФСР.

Гэта думка — мастакоўскае выхаванне кожнаму — мае глыбокі сэнс. Культура ж не проста раскошная калекцыя розных твораў, вершаў, карцін, статуяў, нот. Яна — арыенцір у любых кантактах чалавека з грамадствам і прыродай, яна ўзбагачае яго розум, фарміруе яго пачуцці, накіроўвае яго волю. Да культуры нельга «далучацца» ў спецыяльна адведзены для гэтага гадзіны нядзельнага адпачынку. Яна — увесь чалавек, у сукупнасці яго ідэй, пачуццяў, учынкаў. І не падлякае сумненню, што менавіта школа заклікана выхоўваць у чалавеку імкненне да шматграннасці духоўнага развіцця, да раскрыцця ўсіх яго творчых задаткаў, заклікана зрабіць з падрасцючага пакалення Краіны Саветаў людзей высокай культуры. А для гэтага патрэбны не нясмелыя і разрозненыя эксперыменты, а адзіная і цэльная сістэма мастацка-эстэтычнага выхавання.

Алег ОЙСТРАХ.

ВЫХАВАННЕ ПРЫГАЖОСЦЮ

не праблемы мастацкага выхавання ў школе — і ў той жа час (як гэта вынікае з інтэр'ю намесніка міністра асветы Г. Канцавай, гл. «Літаратура і мастацтва» ад 1 верасня гэтага года) у Міністэрстве асветы схільны лічыць «вельмі перспектыўным» стварэнне пры школах студый па выяўленчым мастацтве на сродкі бацькоў. Але хіба можа студыя, у якой займаюцца толькі жаданцы, — да таго ж платная — замяніць праграмае школьнае навучанне? Гаворка ж ідзе аб мэтанакіраванай усеагульнай мастацкай адукацыі.

Прапанова эксперыментальнай праграмай факультатыва і студый негрунтоўная яшчэ і таму, што наўрад ці вярта разлічваць на актыўнае наведванне імі пазакласных заняткаў. Безумоўна, ад факультатыва адмаўляцца нельга, але ён даць вынікі толькі пры ўмове пэўнага перагляду вучэбных планаў і праграм сярэдняй школы. Важна знайсці тыя аптымальныя суадносіны гадзін на вывучэнне розных дысцыплін, якія забяспечылі б сапраўды ўсебаковае і гарманічнае фарміраванне асобы.

На нашу думку, ужо зараз, нават пры сучаснай недасканаласці праграм па

вялікай цікавасцю авалодваюць асновамі дэкаратыўнага мастацтва.

У нас у рэспубліцы, больш як 20 фабрык мастацкіх вырабаў, нямаюць мастацкіх майстэрняў. Толькі на ўліку дамоў народнай творчасці лічыцца больш як 6000 народных майстроў і самадзейных мастакоў (керамістаў, разьбяроў па дрэву, майстроў пляцення з лавы і саломы, ручнога ўзорнага ткацтва, вязання карункаў і г. д.). Многія з іх узнагароджаны граматамі, дыпламамі, медалямі ВДНГ СССР, з'яўляюцца лаўрэатамі рэспубліканскіх і ўсесаюзных выставак. Давайце запрасім гэтых майстроў у школу.

Нямаючае значэнне для эстэтычнага выхавання мае азнаямленне школьнікаў пры дапамозе друку, радыё, тэлебачання з творчасцю мясцовых майстроў народнага мастацтва, народных мастацкіх промыслаў. А што атрымаецца ў нас на практыцы?

У івянцы побач са школай знаходзіцца фабрыка мастацкай керамікі, але мала хто са школьнікаў мае ўяўленне аб гэтым цікавым мастацтве. А івянецкай керамікай любаваліся наведвальнікі выставак не толькі ў нас у Мінску і Маскве,

ПЕРШЫ НА РАБОЧЫ АБ'ЕКТ з'явіўся Яўгеш Цёпкі. Зрэшты, раней яго ніхто не называў Яўгешам. А тут, у брыгадзе, усё роўна як згаварыліся: Яўгеш ды Яўгеш. Усе так завуць — нават сам брыгадзёр, Сцяпан Рышчанка, Хаця, праўда, не заўсёды: як толькі прыязджае на ўчастак Бурьла — іх прараб, то от тады і Рышчанка заве ўсіх — і Яўгеша таксама — па прозвішчу, як і Бурьла.

Хлопцаў гэта дзівіць. Яны хітравата пераморганцаюцца і ўпотаі пасміхаюцца: гэта ж брыгадзёр перад прарабам стараецца так, каб той, маўляў, думаў, што ён не абы-які брыгадзёр, а сур'ёзны, патрабавальны!

Яно так і ёсць — брыгадзёр іх што трэба, непарадку не пацярпіць! Але ж і праўда: зусім іншы ён, калі без Бурьлы. Ён тады не камандуе, а працуе, як і ўсе, ды яшчэ абавязкова там, дзе цяжэй: бывае, што і курць з усімі, па чарзе, — гэта калі курьва скончыцца і толькі ў некага аднаго раптам знойдзецца, хоць і пакамечаная, а ўсё ж цыгарэтка!

Не адстае брыгадзёр ад сваіх падначаленых і яшчэ ў адным — дужа любіць жарты. Можна таму і патурае часам некаторым жартаўнікам, якіх у брыгадзе не адзін і не два... Ды такіх ўжо ўсе, што наўрад ці зроўніцца хто з імі! Асабліва вылучаюцца тры з іх — і ўсе Мішкі: Мішка Гук, Мішка Красноў і Мішка Замухніцкі.

Мішка Гук і Мішка Красноў — электрамандэры-мантажнікі. Працуюць заўсёды разам. Калі верыць Мішку Замухніцкаму, то яны нават дзяўчыну адну ўдвух праводзяць дахаты — і ўсё, каб веселей было!

Мішка Замухніцкі — трактарыст, няблага грае на гармоніку, любіць хромцы. З гармонікам сваім хлопец амаль і не расстаецца ніколі, ён заўсёдна ў яго пад рукамі, стаіць у кабінце трактара ў драўляным, аклеемым дэрмацінам, футарале-скрыначцы. Мішка гэты, як ёсць, добры дзяўчур, але ж і адменны танцор-масавік — самадзейны, канечне. Тут ужо нічога не скажаш. Асабліва любіць ён вадзіць «вальс» і «шэйну» — так называе звычайны вальс і вясковую ў дванаццаць кален кадрылю.

Ёсць у брыгадзе яшчэ два Іваны: адзін Цвяткоў, другі — Чарапахін, а потым — Пахом Слізнікаў і Валодзька Малашонак, навічкі.

Іваны таксама, як Мішка Гук і Мішка Красноў, сябруюць адзін з адным. Сышліся яны хутка, і можа нават таму, што і той і другі служылі ў марфлоте і ўмеюць скакаць па-матроску «яблычка». Праўда, першыню ў гэтых скоках трымае Іван Чарапахін. І не дзіва. Ён жа ў свой час удзельнічаў нават у акаравым ансамблі, ды пабыў там, на жаль, не доўга: аказалася, што ў вялікія танцы яму не выбіцца. Прычына — яго ўласныя цыбачы сорака пятага з нечым памеру ў ступнях. Для танцора такія ногі — тое ж самае, што для музыкі нязграбныя рукі з кручатымі пальцамі-карацелькамі...

Сваім заліхвацім «яблычкам» Цвяткоў і Чарапахін яшчэ як чаруюць мясцовых красунь, хаця самыя-самыя з іх, як заўсёды, міла ўсміхаюцца зусім і не Іванам, і нават не зуку-гарманісту, а Мішкам: Гуку і Краснову, ды яшчэ Валодзьку Малашонку, які апошнім часам трымаецца іх, і яго непакорныя кучары, канечне ж, найперш кідаюцца ў вочы...

Іваны, абодва, маюць шафёрскія правы трэцяга класу, хаця машына, аднак, замацавана за Цвятковым. Таму, калі трэба ехаць куды ў раён ці іншы які аддалены пункт, за баранку сядзе яе афіцыйны гаспадар — Цвяткоў. А так, у лесе ці там у полі — на ліні, адным словам, на гэтай самай машыне з пад'ёмнай вышкай і прыкузаўнай кабінай-буданчыкам на аднаго чалавека калісьці Чарапахін, а сябра яго з вялікай ахвотай, апрача ўсіх іншых работ, ладкуе яшчэ і грамаадводны да слуноў, прытым робіць усё правільна — як ніхто ў брыгадзе, і гэтак жа правільна зазімае іх.

Некалі гэтым займаўся Мішка Замухніцкі... Добрае зазімленне — тое, калі ніз грамаадвода дасягае вільготнага грунту. Ды не так проста бывае ўлетку дакапацца да такога грунту дзе-небудзь на пясчаным узлобку. А загадзя падрыхтаваныя металічныя штыры і прываранымі да іх драцінамі грамаадвода, як не заганяй у зямлю, — кароткія ў такіх выпадках.

Замухніцкі, аднак, знайшоў выйсце — прыдумаў штучную вільгаць: выкапае зверху найкол штырка ямінку, крадма ад усіх сыпанае туды жменьку, а то і дзве, солі... Пасля зараўняе ямінку, утопча ботамі, вады паліе — і парадак.

Брыгадзёр, а было што і Бурьла калі, правараць прыборам — зазімленне ёсць. Усё, значыць, правільна. Замухніцкі задаволены: проста, калымна і петавацца не трэба — лёгка!

А потым неяк усё ж выкрылі яго: ці то падказаў хто брыгадэру, ці сам, можа, заўважыў... От тады ўжо Замухніцкі пры ўсіх раскопваў тую сваю ямінку з соллю — і як не плакаў...

З тае пары ён стаў не толькі пабойвацца брыгадэра, але і недалюбываць.

Словам, усё хлопцы як хлопцы, а гэты — як падманіў яго хто: чамадорыцца, трымаецца асобна, глядзіць ваўкавата, аспярожнічае з усімі, і ўсё як бы чакае з боку амаль кожнага аднабрыгадніка падзеі якой... Так-сяк працоўны дзень міне. А вечарам... вечарам Замухніцкага не пазнаць — іншы чалавек, зусім іншы. Ажно не верыцца, што такое можа быць. І праўда, адна крыніца хіба здольная даваць адначасова

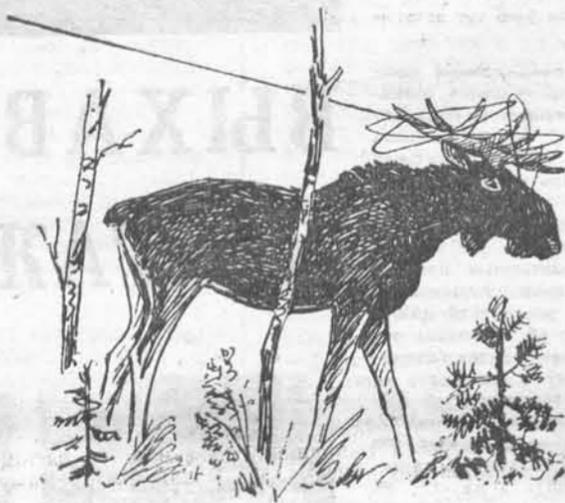
прэсную і салёную ваду? Канечне ж, не. А тут — неверагоднае нешта.

Рышчанка не без падстаў занепакоены: не пайшлі б толькі следам за Мішкам Замухніцкім астатнія. Пачнуць раптам граць з ім у адну дудку, от тады ўжо ён у іх кампаніі лішні будзе, тады ўжо яму давядзецца надзяваць коці, падпярэзвацца поясам — і коўзацца дзятлам ўверх-уніз па слупах, а брыгаду ўзначаліць Замухніцкі. Ён верхаводзіць любіць, хоць такое яму ўдаецца пакуль толькі на вясковых вечарынах...

Насцярожваў Рышчанку яшчэ і Пахом Слізнікаў. Ён хоць і пажылы чалавек, Пахом, у гадах, але ж надта нейкі пахмурны — усё роўна як нявылечнай хваробай якой хварэе... Яму, як заўважыў Рышчанка, хлопцы нават заўвагу якую не рашаюцца даць, калі не так што, а не тое, каб пажартаваць з яго, як гэта часта робяць міжсобі. Хлопцы навучаны — аднойчы пажартавалі з навічка, далі яму брыгадную мянушку, а той не прыняў яе і назаўтра ж звольніўся ды яшчэ Бурьлу пераняў і ўсё выклаў яму... Цяпер ужо хлопцы пільныя, добраўна прыглядаюцца да Пахома, імкнуцца зразумець яго да канца. І яшчэ адно цвёрда ведаюць і пераконаны, што той

Алесь МАСАРЭНКА

У РЫВАК
З НОВАЙ КНІГІ

ША ПАЧАТКУ ДНЯ

чалавек, які не любіць жартаў — агранічаны, чалавек без сонца ў душы...

З Валодзькам Малашонкам атрымалася ўсё проста — гэты адразу ж уліўся ў брыгаду, стаў, як і ўсе іншыя, нават абавязкі хутка засвоіў. Неўзабаве яго «ахрысцілі» Малодзькам. Кіраваліся той жа самай метадамі, што і з Цёпкім — памяншалі ўсяго толькі адну літару... Пасля абмеркавалі ўсё як след, напісалі свой, брыгадны, «загад», зачыталі ў час абедзённага перапынку, а тады віншавалі яго, падымалі новага члена брыгады Малодзьку на «ўра»...

Смяяліся ўсе, і толькі Пахом маўчаў, крадма зіркаў на хлопцаў — усё роўна як чанаў, што гэтыя блізвусыя блазнюкі і з яго, старога, раптам гэтак воль уздумваюць насміхацца.

Яўгешу і праўда, вельмі хацелася падказаць Мішкам, каб і Пахома не абмінулі — па традыцыі, калі ўжо так! Ён ужо ўсё прыдумаў нават: Пахома трэба зваць Пачомам, бо, як прыкмеціў Яўгеш, стары любіць часта паўтараць: «Пачом я знаю...»

За пяты месяц працы ў брыгадзе Цёпкі прывык да ўсяго, нават і да «Яўгеша», і ўжо, калі дома — маці ці хто іншы — клікалі яго Жэнем або Жэнікам, як раней, то яму смешна рабілася, і тады ён чамусьці пачынаў успамінаць маленства — здавалася, што даўно ўжо тое было, калі ён быў Жэнікам, і што васьмігодку скончыў не два гады назад, а чагыры, а то і болей... Здавалася таксама, што ў брыгадзе ён працуе доўга, і ўжо скоро яму — не сёння-заўтра — трэба будзе ісці ў армію. Тады і яго, Яўгеша, будучы праводзіць гэтак жа, як нядаўна праводзілі Лёньку Падабеда — усёй брыгадай; і Надзька яго будзе на гэтых праводзінах сядзець побач з ім — бы на вяселлі ўсё роўна. А Мішкі, як толькі захмялеюць, будучы гарлапаніць «горка» — як і Лёньку Падабеда, бо той таксама быў са сваёй Шурай, і калі нагінаўся і, як бы жартам, цалаваў Шуру, то на яго вастраверхай стрыжанай макушы бялеў крывёны сярпок — след ад кусачкаў, якія незарок упусціў Мішка Гук, калі сядзеў на перамычцы і мацаваў ізалятар. Калі б гэта ды летам было, а не зімой, то Лёньку дасталося б на блыны, а так ўратавала звычайная шапка-вуханка, купленая ў сельмазе за сем рублёў. Шчаслівая шапка!

Яўгеш прытуліў да слупа свой яшчэ амаль новы веласіпед, зняў з руля пашарпаны — школьны — партфель, дзе былі яму на абед пляшка малака, кавал сала і хлеб, паставіў яго на пясочкаўцяк ля слупа і паглядзеў на гадзіннік. Аказалася, што васьмінацца кіламетраў дарогі ён адужаў недзе меней чым за якую гадзіну. Такі вынік яго задаволіў, бо да пачатку работы заставалася яшчэ паўгадзіны.

Яўгеш хацеў быў прысеці на лапіку ўмуражэлага дзёрну, што молада буяў на прасецы, ды раздумаў — гэпнуў на рукі, падняўся на іх, трыкнуў нагамі колькі разоў ўверх патрымаўся хвіліну струной, потым сагнуў ногі ў каленях, каб лепей было трымаць раўнавагу, і пайшоў так на прасецы. Дзе-нідзе трапляліся яму пад рукі разлузнутыя сасновыя шышкі, калолі далоні, і тады ён стараўся пераносіць цяжар цела на тую руку, над якой не было перашкоды...

Яўгеш скончыў свае дзіватствы, калі падумаў пра Пахома Слізнікава: маўляў, той прыйшоў ужо і, пэўна ж, стаіць недзе за дрэвам і назірае... І толькі як збярэцца ўсе, то і ён выкаўзнецца затым на вочы. Значыць, Пахом якраз жа можа і бачыць, як Яўгеш хадзіў на руках, і падумаў што-небудзь дрэннае — нездарма ж ён адразу так і ўспомніўся яму...

Яўгеш воль ужо каторы дзень запар прыязджаў раней, чым хто. Летам такая язда — семачкі, як ён любіць казаць. Летам усё гэта за маліну сходзіць, за фізарадку. А над восень — там відаць будзе: можа нават павучыць правільны руху ды здасць на правы матацыкліста, а не — купіць сабе мапед. Усё-ткі ж і мапед машына, цягне сам, не трэба круціць нагамі...

Зрывацца з дому Яўгеш не стане, бо жыве толькі ўдваіх з маці, і пакідаць яе не думае. Маці настаўнічае ў Калядзіцкай васьмігодцы,

вядзе пачатковыя класы. Жыла яна ўвесь час адна, і адзінота для яе — самыя страшныя пакуты. Яўгеш гэта добра разумее.

На сынавы распыты пра бацьку, якога ён ніколі не бачыў, Варвара заўсёды адказвала спакойна, роздумна, і ён слухаў маці ўважліва і верыў кожнаму яе слову. «Калі быў той сорака сёмы год, — казала яна, — даўно, так? Ужо ж во ты, сыноч, вырас які, мужчынам стаў... Дай-ка такі час! То, можа, бацька твой, Трахім казлы ўжо задраў за столькі гадоў, памёр ужо, можа. А мы тут яго спамінаем... Хаця не, — часам сумнівалася яна. — З ім такое наўрад ці станецца, — дужа ж быў ён пры целе тады, спраўны і не замораны. Такія жывуць доўга; не паміраюць. Ха! Ці ж ён зломак, каб паміраць?.. Жыве, нябось, недзе, і можа блізка дзе, а во не прызнаецца... Хаця ён, можа, і не ведае, што ў яго ты ёсць, сын... То і хай жыве сабе, навошта ж ён нам з табою?..»

Яўгеш помніць гэтыя матчыны словы і чамусьці заўсёды, як толькі іх брыгада набліжаецца да якой-небудзь новай вёскі, усё спадзяецца напаткаць свайго бацьку, Трахіма Казярога. Нядаўна ён пачуў ужо, што нібыта ў Гіжэцку ёсць нейкіх аж два Казярогі!.. І цяпер ён чакае выпадку, каб патрапіць як у той Гіжэцк. Праўда, пакуль гэта немагчыма. А ўжо з Канаплянаў — можна. Там пойдуць разгалінаванні — у Гіжэцк, у Выкрутнае, у Цялёбічы... От тады ён напросіцца ў брыгадэра, каб паслаў яго ў Гіжэцк і там пастараецца пабачыць тых Казярогаў, гіжэцкіх, пастараецца ў кожнага пабачыць, пагаварыць...

Дзень выдаўся на дзіва сонечны — па ўсім відаць, што пачалася новая квадра і цяпер джджы схлынуць, будзе пагодліва.

Яўгеш зноў глянуў на гадзіннік. Было крыху больш паловы дзевятай. Ды што гэта?.. Яго сльх улавіў нейкі невыразны і дужа няроўны гуд драгоў, што звисалі з перамычкі. Яўгеш уважліва аглядзеў бліжэйшы слуп, затым перамычку, а тады і на драгі кінуў вокам. Здагадаўся адразу: нешта не так тут, нехта пазбродаваў... Якраз і паруханне заўважыў: быў напаты адзін з драгоў, што спадалі з перамычкі. «Паданва, пэўна, ці так які ахвотнік... — падумаў ён. — Няўжо наўмысна зрабілі, каб дрот гу-

дзе?..» — і ўсё не пераставаў здзіўляцца: маўляў, некаму ж во ў нядзелю не было чаго рабіць дома, то аж сюды даляў, у лес, знайшоў забаву...

Якраз у гэты час і падкаціў на сваёй «Яве» Сцяпан Рышчанка. Жыве Сцяпан у Грудзянцы, у прымах. Свой матацыкл — то навошта яму тыя кватэры, дома начуе з жонкаю...

Рышчанка скончыў пасля дзесяцігодкі Балхашскае тэхнічнае вучылішча, дзе набыў спецыяльнасць электрыка. Калясіў на Карагандзінскай вобласці, пакуль і прызвалі ў армію. Служыў непадалёку ад Грудзянкі, на апошнім годзе жаніўся на Тамары Выхоўскай, грудзянскай бібліятэкарцы. У брыгадзе працуе ўжо амаль трыццаць год, і ўвесь гэты час ходзіць у брыгадзіра.

Матор матацыкла заглух, і Рышчанка сказаў:

— Здароў Яўгеш!
— Добры дзень, брыгадзір! — Яўгеш павітаўся весела — гэтак жа сама, як і Рышчанка. — Паглядзіце, нехта тут штуку зрабіў, дрот нацягнуў.

Рышчанка глянуў на дрот, усміхнуўся.

— Дзятва... Тут жа вёска ўжо недалёчка, Канапляны. Малодзёнка наш там на кватэры ў лесніка стаіць... От з Канаплянаў, відаць, дзятва. — І я так думаю — яны.

Яўгеш мусіў усё ж паглядзець, што там нарабілі дзеці, бо ён сам яшчэ нядаўна любіў усякія штуки вырабляць. Загарэўся разгадаць: дзеля чаго гэта ўсё?

Брыгадзір тым часам адвёў матацыкл з прасекі ў цянік, але паказалася яму, што апоўдні для матацыкла будзе мала ценю, то рашыў наладзіць галля і добра ўкрыць бензабак. Ён таксама пайшоў у той бок, куды і Яўгеш, бо там якраз былі малыя хвойнікі і нават дзе-нідзе чарнелі густыя кашлаватыя елкі.

Калі сшыліся, брыгадзір, усміхаючыся, спытаў:

— І як гулялася?
— Як? — Яўгеш таксама заўсміхаўся. — Весе-ла... Была вечарынка...

— Дзе?
— У суботу — у Грудзянцы, а ў нядзелю ў нас, у Калядзічах.

— І Надзья была?

— Ага, прыходзіла... А што ёй там — ад Грудзянкі да Калядзіч, калі праз лугі, то ўсяго якіх тры кіламетры будзе. Праўда рэчка замінае, але ж цяпер ёсць добрыя кладкі... Зрабілі з паранчамі нават!

— Ну?

— Ага.

— Значыць, кладкі ты рабіў?

— Я... — Яўгеш пачырванеў у ішчанах. — А хто вам сказаў?

— Сам здагадаўся.

— Няпраўда. Сказаў, мусіць, Малодзёнка, бо ён мне памагаў, калі быў у мяне ў гасцях. Ён сказаў.

— Як жа няпраўда? Дальбог здагадаўся. Хлопец ты масцеравы, акуратны... Надзьяку любіш, так?

— І што, калі так?

— Усё, значыць, правільна... А зараз паслухай, што я скажу: не кідай брыгаду, бо цябе ўсе мы палюбілі... От так, братка, а там — другі, а пазней і трэці, разрад табе прысвоім, пасведчанне выпішам... Пабачыш! А трэба будзе то і сва-там магу быць. Згода?

Яўгеш зняў кенку з кучым блішчатым бры-лем, пацёр спацелы лоб, сказаў:

— Парайце мне лепей, Васільевіч, што куп-ляць: мапед ці «Каўроўца»?

— А што, на «Каўроўца» грошы не хапае?

— Ёсць грошы, ды правоў няма...

— Ну, на правы здасі. Курсы наладзім пры брыгадзе — і здасце ўсе... Я памагу, вучыць вас буду сам!

— Сур'ёзна?

— Памагу. Іванаў падключу таксама.

— Ну, тады ўсё — купляю «Каўроўца», а то ўжо думаў мапед браць... Значыць, у наступную суботу, добра?

— Што ў суботу? — брыгадзір зноў заўсміхаўся — як бы выхваляўся сваёй акуратнай шчэр-бінкай у верхнім радзе зубоў.

— Ну, гэта самае... У суботу, можа, паеду ў Магілёў і кушлю... Але, каб з вамі...

— У-у, навошта так далёка ехаць? Мы тут, у райцэнтры нашым, купім. Стаяць «Каўроўцы» свабодна ў культмазе... Нават дзве «Явы» ёсць... Чакай, а можа «Яву» хочаш, то я памагу з гра-шма, калі што... От тады ўжо Надзья — твая будзе, — брыгадзір усё яшчэ паказваў шчэр-бінку. — Ну, рашыў?.. «Яву», га?

— Не.

— Чаму?

— «Ява» не для нашых дарог. Яна скорая толькі на асфальце. А на пяску з ёй, як Замух-ніцкі кажа, замудохаешся...

— Ну — сказаў!

— А што, няпраўда? «Ява» — гарадскі мата-цыкл. Таму і прыгожы такі — для піжонаў там усякіх... А сельскія матацыклы — нашы айчы-ныя «Іжы» ды «Каўроўцы», ну і гэтыя — з ка-ляскамі што...

— Н-у, братка, не знаў... Дзякую за лекцыю, — Рышчанка ўжо не ўсміхаўся.

І тут яны пачулі знаёмае гарахценне трактара «Беларуса» і разышліся: Яўгеш падаўся ў на-прамку дрота, а Рышчанка — да бліжэйшай ялінкі. Там ён і наткнуўся на сабаку, які — і гэ-та яго вельмі ўразіла — нават не скрануўся з месца, адно толькі вільнуў хвостом і ўмольна і дужа жаласна паглядзеў яму ў вочы.

Рышчанка здагадаўся, што сабака хворы, про-сціць, каб яго не чапалі. І ён сказаў:

— Ляжы, цюцка, хварэй... Не бойся, ніхто цябе не кране. Карміць будзем... Ляжы сабе, хва-рэй.

Сабака прыўзняў хвост, зрабіў яго абаранкам і колькі разоў кінуў ім. Гэта спадабалася Ры-шчанку. «Ласка сабанава ў хвасце», — прыга-даў ён словы бабулі сваёй і ўсміхнуўся.

— Брыгадзір! — пачуўся раптам усхвалява-ны Яўгешаў голас. — Тут лось... Сцяпан Васіль-евіч!.. Тут жывы лось! Жывы-ы... Зачапіўся ра-гамі за дрот... Сцяпан Васільевіч!..

Рышчанка не адразу пабег да Яўгеша ў хвой-нік. Падкаціў якраз Мішка Замухніцкі на трак-тары, і хлопцы ўсе, акром Цвяткова і Малашон-ка, у прычэпе: Цвяткоў паехаў у раён, на ўча-стак, на зарплату. Хлопцы былі яшчэ ў прычэпе, калі Рышчанка выбег на прасеку.

— Каб параненага сабаку, што ляжыць пад вунь той елачкай, — паказаў рукой, — ніхто не чапаў... — І затым ужо паведаміў галоўную на-віну: — Лось зачапіўся рагамі за дрот... — І сі-гануў з прасекі да Яўгеша.

Як толькі ён убег у хвойнік, спраўды-такі ўбачыў і Яўгеша і лася. Яўгеш стаяў зусім блі-зка ад звера, але так, каб той, калі што-якое, не дастаў яго.

Лось быў буйны, самавіты, і Рышчанка, дар-ма што і да гэтага бачыў неаднаразова ласёў, стаяў незварушна, глядзеў на ўсе вочы і рада-ваўся: гэта ж зусім нечакана падварнулася та-кая забавная сустрэча... То цяпер ужо ён добра разгледзіць гэтага прыгажуня, запомніць яго на-доўга...

Яўгеш перарадаваў ужо сваё першае ўражан-не, захапленне прайшло, і ён шкадаваў звера. Ён бачыў яго чырвоныя і чамусьці як нерухомыя вочы, бачыў пуну, што клубілася на варсінках адвіслай ніжняй губы, бачыў вытапаны пляц, які зрабіў лось, тузаючыся на гэтай вар'яцкай прывязі...

Тут якраз падбеглі ўсе тры Мішкі, спыніліся ля брыгадзіра.

Яўгеш нарэшце адарваў свой пагляд ад лася, глянуў на аднабрыгаднікаў і, хвалючыся, ска-заў:

— У лясніцтва трэба паведаміць неакладна... Ляснічаму!

— Навошта ў лясніцтва? — усумніўся Мішка Замухніцкі. — Трэба Махроў званіць.

— Што ён тут зробіць, той Махроў? — спы-таў нявесела Мішка Гук.

— Як што?.. Ён жа начальнік — старшыня таварыства палюўнічы! — І Рышчанку: — Каці, брыгадзір, да Махрова!

— І праўда, нешта трэба рабіць, а то збесіцца звер! — заключыў трывожна Рышчанка. — Па-спрабую з Канаплянаў пазваніць у лясніцтва... І Махроў таксама. — Пасля сказаў Замухніц-каму: — Як зваць твайго Махрова, Замухніцкі?

— А чорт яго ведае, як яго зваць. Чуў, што ён, Махроў, за начальніка... Ружыко ў майго ста-рога адабраў, то і ведаю таму. Бачыў нават на свае вочы: жардзіна — жардзінай. Два такіх Махровы — і слуп для нашай лініі, — Мішка хіхікнуў і дадаў: — От яго і трэба сюды. Ён вунь там, дзе Яўгешка наш, стане, нагнецца над ла-сём і асцярожніенька здыме ў яго з рагоў гэту плячэнку... Бач, наматаў колькі — круціўся, зна-чыць, вычлапалася, бедалака... Лось, канечне, бу-дзе брыкацца, але не дастане, каб ударыць — Махроў жа, кажы, доўгі, а там яшчэ і рукі пра-цягне... Акурат!

Ніхто, аднак, не смяяўся. І Замухніцкі сціх.

Лось памкнуўся ўперад. Дрот адразу ж аслаб, правіс аж да самай зямлі, скрануўся яе, затым па-сунуўся ўлева, згінаючы сабой малыя хвойнікі, ла-маючы волкія сцэблы смалыянак, і раптам зноў торгнуўся ўверх, наструніўся і, гайдаючыся ледзь-ледзь, тонка загнуў. Лось упёрся пярэднімі нагамі ў зямлю — цягнуў на сябе дрот, і калі б дрот гэты, здаецца, парваўся, то звер перакуліў-ся б цераз спіну.

Рышчанка, перад тым як паехаць, зайшоў па-глядзець на сабаку. Той ужо не баяўся так, як у першы раз, ляжаў спакойна. Якраз і Замухніцкі падышоў да сабакі, паптаўся трохі і спытаў у Рышчанкі.

— Што з ім?

— Каб жа я ведаў, — выбуркнуўся Рышчан-ка і хацеў ужо ісці да матацыкла, ды Замухніц-кі спыніў яго.

— Не ведаеш хіба?

— Не. І не здагадваюся.

— А я ведаю.

— Ну, кажы.

— Лось лягнуў.

— І праўда — мог, Лаўкач!.. Скажы там, каб не падыходзілі блізка... Яўгеша адгані.

— Усіх адганю... Ффі-ю-ю! — свіснуў Замух-ніцкі і прысеў ля сабакі, хацеў паглядзець. Саба-ка загрыркаў, насцярожыўся.

— Не чапай сабаку, — строга сказаў Рышчан-ка. — Адыдзі.

— Харошы сабачка, праўда ж? Харошы, дужа харошы сабачка... — не зводзячы з сабакі вачэй, бубнеў Замухніцкі. — Калі не знойдзецца гаспа-дар, то забяру яго сабе, вылечу. Можна, га? — асцярожна неяк, з даверлівым прыжмурам вачэй спытаў ён.

— У гаспадара і спросіш. А пакуль — не ча-пай, сказана. — Рышчанка пайшоў да матацык-ла.

Ужо на прасецы да яго трухам падляцеў Па-хом Слізнікаў, павітаўся. За плячымі ў яго быў хатулёк, а ў руках — ладна выгаблеваны кій.

— Чаго йта галдзяць яны тама? — цікаўна спытаў Пахом. — Знайшлі што, га?

— Знайшлі, Іванавіч. Лася знайшлі, — адка-заў Рышчанка, сядоучы на матацыкл.

— Дык жа чакай. Пачом мне знаць... Забіў хто ці як? — Пахом бліжэй падступіўся да ма-тацыкла. — Пачом мне знаць... І не пратух шчэ лось?

— Жывы лось, жывы! — Рышчанка рэзка крутнуў «газ», шморгнуў падэшвай чаравіка па рычажку старцёра, матор затраскатаў і матацыкл тут жа скрануўся з месца. — Глядзіце, каб па-радак быў. — крыкнуў ён Пахому, і паехаў.

Пахом асцярожна паехаў ў хвойнік. Яго заўважыў Замухніцкі, які ўсё яшчэ быў ля саба-кі. Як толькі Пахом падступіўся да хлопцаў, За-мухніцкі ціха падышоў да яго і дзіка ўзвыў:

— Аво-о-ой!

Пахом крутнуўся і ў адно імгненне церабнуў Замухніцкага кіем. Той хапіўся рукой за плячо, зморшчыўся і аж прысеў ад болю.

— У-у... У-у, — часта і доўга пацпеваў ён плячом. Нарэшце аціх, запустіў абедзве рукі ў кішэні штаноў, згорбіўся і ступіў бліжэй да Па-хома. — Дубіна. Жартаў не разумееш... — па-глядзеў на хлопцаў. — Скажыце вы мне, на якое ліха ён тут, хрыч гэты? Што, мы за яго будзем рабіць? От сёння ён хай на слуп лезе... Бярэ коці — і лезе, а я пасмяюся, калі ён каршуном адтуль зляціць, а не тут будзе кідацца... — І Па-хому: — Ведай, я гэтага не люблю!

— Пачом я знаю, што не люблю?.. Я ж нячай-на, ад улёку... Напужаў ты мяне, — апраўдваўся Пахом. Ён, аднак, на ўсякі выпадак адступіўся ад Замухніцкага і зноў гагоў быў пусціць свой кій у ход. Думаў так: «Не пужай пужанага... Не раўня ты мне, то і не лезь. А ўздэрчышыся, то яшчэ зловіш, от! А што б ты хацеў? На мяне не сядзеш, не-е! Дурныкі скоро выганю...»

— Нячайна... — перадражніў Замухніцкі Па-хома. — Глядзі, стары балбес, каб больш гэтага не было... Усёк?!

— А што ж тут усякаць? — спакойна пера-пытаў Пахом.

— Значыць, дамовіліся?

— Не зачэпю, будзь спакоен, — сказаў Па-хом і зноў падумаў: «Мне твае грозбы, сапляк, да аднаго месца... Малакасос ты шчэ, каб гра-зіць, от!»

Хлопцы, не адыходзячыся ад лася, пачалі на-сміхацца з Замухніцкага. Нават Яўгеш да іх падключыўся.

— А ты ў суд падай, Замухніцкі, — казаў Мішка Гук. — Мы ўсе за сведак будзем.

— Праўда. Хоць можа нам не дастанецца на кулеш ад яго... — Гэта ўжо Мішка Красноў за-гаварыў. — Ты ж паглядзі, Замухніцкі, які ў Пахома кій адмысловы — дубовенькі, не абы-які. Ну, бачыш?

— Ладна, хопіць... — І Замухніцкі замахаў ру-камі: — А ну ўсе ад лася! Нечэга гоўпіцца, звер пахохаць. Пайшлі. Брыгадзір так сказаў... — Ён падскочыў да Яўгеша. — Што прыліп? Хо-чаш, каб і цябе чахнуў, як Бобіка таго... То па-стой болей!

І праўда, ад лася хлопцы тут жа адышліся, Затое ўсе яны накіраваліся да сабакі.

Адзін толькі Пахом пабрыў на прасеку, да трактара.

— Ладна... Паглядзець — паглядзіце, але ж толькі не чапайце рукамі. — Замухніцкі трохі ўжо супакоіўся і чамусьці аж павеселеў. Неўза-баве стаў разважаць: — От я і думаю... Сабака хворы нездарма. Відаць лось яму добра-такі пры-нуў... Каб не пашкодзіў пазванок...

Хлопцы стаялі зводлаць, глядзелі на сабаку і шкадавалі небараку гэтак жа сама, як і лася.

— Сам лось не зачэпіўся б, каб не сабака... — выказаў сваё меркаванне Іван Чарапахін.

— Канечне, не зачэпіўся б, каб во яны, — упікнуў Замухніцкі Гука і Краснова, — не пакі-нулі такія канцы дроту. Мантажнікі-верхалазы! Гэта ж сіло атрымалася: всіць плячэнка, то дзе ж не зачэпіцца... Тут бы і бязрогі зачэпіў-ся б... Перадавікі знайшліся... — і зірнуў на Краснова з-пад ілба.

— Не-е, сам бы ён ніяк не зачэпіўся б... — азваўся Яўгеш. — Сабака яго загнаў у сіло, са-бака!

— Проста супала так, — сказаў памяроўна Гук. — Выпадковасць.

— Мог і сам зачэпіцца — такія ж рогі ў яго, на сем какатоў кожны! Стары лось, сем гадоў яму. — Замухніцкі памаўчаў трохі, і зноў да-даў: — Якраз, каб сабака гнаў, то і не зачэпіў-ся б — не бег бы лініяй, а лесам... Канчаем мі-тынгаваць, дос! Пакінем цюцку, хай спачывае, набіраецца сілы, — заклапаціўся ён. І ўжо, зда-ецца, зусім падабрэў. Напэўна, ён спраўды не губляў надзеі ўзяць сабаку сабе, таму стараўся берагчы яго спакой — звер не звер, а няхай ба-чыць, што за яго ўступаюцца, думаў ён.

Нарэшце, калі выйшлі ўсе на прасеку, Замух-ніцкі зноў памацаў сваё плячо.

— Баліць? — спытаўся Чарапахін.

— Садняе. Цяжкая рука ў хрычча, — і да ўсіх: — Нелюдымы ён нейкі, Пахом наш, злосны. З ча-го б гэта, хлопцы, ён такі, га?

Але ніхто яму на гэта нічога не адказаў — хлопцы як бы і не чулі яго. Іх увагу прыкаваў да сябе наструнены дрот, які ўсё яшчэ пругка па-гойдваўся і ціха зумкаваў.

ГЭТЫ цудоўны альбом з партрэтам Францыска Скарыны на супервакладцы бярэш у рукі з пачуццём радасці і — глыбокага смутку. Радуюцца, што ён, нарэшце, выйшаў — прыгожы, з густым аформленнем, добра скампанаваны. І разам з тым шкада, — заўчасная смерць аўтара ўступнага артыкула гэтага унікальнага выдання, мастака Лявона Баразны не дала яму магчымасці ўбачыць сваю працу.

Яна была яго надзеяй, калі хочаце, марай... Над збіраннем гравюр Ф. Скарыны Л. Баразна працаваў натхнёна, упарта, доўга.

Пра гравюры скарынінскіх выданняў пісалі многія: П. Уладзіміраў, Я. Карскі, У. Стасаў. Найбольшы ўклад у іх вывучэнне ўнёс мастацтвазнаўца Мікола Шчакаціхін.

Усе, хто пісаў пра ксілаграфію кніжак беларускага першадрукара, у адзін голас адзначалі іх выключны мастацкі якасці. І гэта не выпадкова.

Выкананыя ў стылі Рэнесансу і готыкі (з яўным пераважаннем рэнесанскіх рысаў), скарынінскія гравюры здзіўляюць радкім уменнем аўтара арыгінальна кампанаваць шматфігурныя сцэны, незвычайнай для пазнагатычнага мастацтва жывасцю і выразнасцю тыпажу, дзівосна дасканаласцю абгавуленнага, нейкага асабліва манументальнага рысунка, сапраўды віртуознай тэхніцы, якая панавала ў перыяд «абразнай» ксілаграфіі.

Буйнейшы рускі крытык У. Стасаў параўноўваў гравюры кніг беларускага першадрукара з венецыянскімі ксілаграфіямі эпохі Рэнесансу. «Тая прыгожасць рысунка, тое майстэрства гравюры, якія на такі кароткі час прабліснулі ў выданнях венецыянскіх і скарынінскіх, ніколі ўжо больш не паўтарыліся ні ў адным выданні царкоўна-славянскага друку на працягу ўсёй другой паловы XVI стагоддзя, усёго XVII і першай паловы XVIII стагоддзя. Але затое і тыя і другія выданні мелі пазней прамы ўплыў на лёс рускай гравюры на дрэве», — рашуча сцвярджаў У. Стасаў.

Нягледзячы на відавочны мастацкі вартасці і высокую ацэнку гравюр спецыялістамі, да сучаснага моманту ў нашай краіне і за рубяжом не было ні адной поўнай публікацыі скарынінскіх ксілаграфій.

Говорыць нарэшце падрыхтаваны да выдання Л. Баразной альбом «Гравюры Францыска Скарыны» з'явіўся на прылаўках кніжных магазінаў.

Альбом складаецца з уступнага артыкула, рэпрадукцый, каментарыяў да іх і бібліяграфіі.

У паліграфічных адносінах альбом з'яўляецца ў многім узорным. Зробленыя П. Захарэнкам фотаздымкі гравюр выкананы і рэпрадуцыраваны на даволі добрым узроўні і ў многім набліжаюцца да арыгіналаў. У выданні ўзноўлены не толькі самі гравюры, але і фрагменты лепшых з іх, што

не маюць нічога агульнага. Яшчэ даследчык еўрапейскай гравюры Крыстальер зусім правільна заўважыў, што «гравюры Шэдэля вельмі найўняе і даволі безгустоўныя». Гравюры кніг Скарыны, наадварот, поўныя жыцця, свежасці і майстэрства. Гравюры Вольгемута, зробленыя ў канцы XV стагоддзя, належаць гатычнаму мастацтву; скарынінскія гравюры, выкананыя ў пачатку XVI стагоддзя, нясуць у сабе яркія рэнесанскія рысы.

паказваў, што росквіт чэшскай гравюры пачаўся ў Празе толькі пасля ад'езду адтуль Скарыны.

Скарына, несумненна, валодаў майстэрствам малюнка. Ён вучыўся і многа гадоў пражыў у Італіі, на радзіме Рэнесансу. Яго сучаснікі былі вялікія майстры Высокага Адраджэння: Леанарда да Вінчы, Мікельанжэла, Рафаэль, Тыцыян, Тынтарэта. Беларускі асветнік і гуманіст жыў у эпоху, якая, па водле выраза Ф. Энгельса,

Зразумела, што такі шрыфт мог стварыць толькі вялікі мастак і ім быў, як сцвярджае Л. Баразна, сам Скарына.

У большасці гравюр на самым відным месцы змешчана скарынінская манерама — сонца і месяц. Гэта, на думку Л. Баразны, самы высокі доказ таго, што ксілаграфіі маюць непасрэдныя адносіны да асобнага выдання.

Заслугоўваюць увагі і іншыя факты. Напрыклад, тое, што гравюры зроблены спецыяльна для кніг Скарыны і не паўтараюцца ні ў якім іншым выданні ні да яго, ні пасля. Гравюры пражскіх выданняў Скарыны па рысунку, і, галоўнае, па кампазіцыйных схемах набліжаюцца да гравюр яго віленскіх выданняў. Адсюль не цяжка зрабіць вывад, што аўтар гравюр пераехаў з Прагі ў Вільню. Ці не быў гэтым аўтарам сам Скарына?

Пасля спынення выдавецкай дзейнасці Скарыны (у Празе і Вільні) знікае і мастак яго выданняў. Усе наступныя гравюры толькі старанна капіруюць асобныя дэталі скарынінскіх выданняў.

Яшчэ У. Стасаў звярнуў увагу на тое, што ў скарынінскіх ксілаграфіях дамінуюць славянскія тыпы твараў і адзення. На гэтай падставе ён, як пазней і М. Шчакаціхін, меркаваў, што ў выкананні гравюр, магчыма, прымалі ўдзел чэшскія майстры. Аднак ні адзін з сучасных даследчыкаў чэшскай гравюры не прыпісвае ксілаграфіі выданняў Скарыны чэшскай школе. Тое ж самае трэба сказаць і ў адносінах італьянскіх, нямецкіх і польскіх мастацтвазнаўцаў. Тое, што Скарына валодаў майстэрствам рысунка, пацвярджаецца, як адзначае Л. Баразна, і дакументамі. М. Шчакаціхін звярнуў увагу на некалькі незвычайных тытулаў, якія апрача іншых меў Скарына, — «доктар мастацтваў». Л. Баразна прыводзіць словы Скарыны, змешчаныя ім на 62-й старонцы кнігі «Ісус Сірахаў»: «...пильность его применят малевание...»

На думку даследавальнікаў у гэтых словах беларускі першадрукар паўстае перад намі і як мастак.

«Альбом «Гравюры Францыска Скарыны» — толькі спроба сістэматызацыі і аналізу выяўленчай творчасці вялікага беларускага асветніка. І, безумоўна, справа будучага — шырэй і глыбей вывучыць і раскрыць велізарны ўклад Скарыны не толькі ў друкарскую справу, але і ў выяўленчае мастацтва беларускага народа», — піша Л. Баразна ў заключэнні.

Вялікая заслуга аўтара ў тым, што ён упершыню адкрыў і апублікаваў некалькі раней невядомых нікому гравюр Скарыны.

В. ШМАТАЎ.

МАСТАЦКАЯ СПАДЧЫНА ФРАНЦЫСКА СКАРЫНЫ

дае магчымасць убачыць многія дэталі гравюр, тыпаж, адзенне персанажаў і г. д.

Альбом выдатна, з густым скампанаваным і аформленым мастакамі У. і М. Басалыгамі.

Аднак найбольшую цікавасць і каштоўнасць уяўляе напісаны Л. Баразной уступны артыкул. У ім дадзена агульная ацэнка дзейнасці беларускага першадрукара, зроблены мастацтвазнаўчы аналіз ксілаграфій яго выданняў. Сам прафесійны мастак, даследчык добра разумее ўсе тонкасці рысунка, кампазіцыі.

Выключна складанае пытанне аўтарства гравюр скарынінскіх выданняў розныя даследчыкі вырашалі па-рознаму. Важна, аднак, падкрэсліць, што амаль усе даследчыкі не адмаўлялі магчымасці ўдзелу самога Скарыны ў афармленні сваіх кніг. У. Стасаў лічыў, напрыклад, што Скарына сам выканаў гравюры «Сёмуха», П. Уладзіміраў бачыў (і не без падстаў!) у Скарыне аўтара шрыфту, М. Шчакаціхін — аўтара рысункаў да гравюр, кампазіцый.

У той жа час у XIX стагоддзі ўпершыню была выказана думка аб залежнасці скарынінскіх ксілаграфій ад нямецкай школы. П. Уладзіміраў, напрыклад, указвае на нюрнбергскіх друкароў Кабергераў, і нават называе настаўніка Дзюрэра, нюрнбергскага мастака Вольгемута, які зрабіў ілюстрацыі да вядомай «Сусветнай хронікі Шэдэля» (1491).

Між тым, залежнасць гравюр кніг Скарыны ад нямецкай гравюры надта перабольшана. З гравюрамі «Сусветнай хронікі Шэдэля» скарынінскія гравюры

Беларускі першадрукар, які добра ведаў рэнесанскую венецыянскую гравюру (Скарына, як вядома, жыў у Падуі, а Падуя ў той перыяд уваходзіла ў Венецыянскую рэспубліку), не мог звярнуцца за першакрыніцай да паміраючага мастацтва готыкі. Ён не мог вывучаць сухія, пазбаўленыя жыцця ксілаграфіі Вольгемута, калі ў Чэхіі ўжо, безумоўна, ведалі вялікае, сапраўды рэнесанскае мастацтва Дзюрэра і М. Гольбейна. Да таго ж, калі гравюры Скарыны выконваў нямецкі майстар, то адкуль узьліся на іх вызначаны Стасавым славянскі тып твараў? Адкуль з'явіліся на іх элементы беларускай этнаграфіі, народнай творчасці, разьбы, арнаменту і г. д. Меў рацыю М. Шчакаціхін, які першы паказаў беспадстаўнасць «нямецкай тэорыі» П. Уладзімірава аб гравюрах Скарыны.

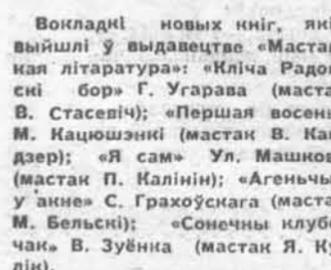
Несумненна, нямецкая, у прыватнасці, нюрнбергская школа аказвала ў той час вядомы ўплыў на развіццё гравюры ў чэшскіх і беларускіх кнігах Скарыны. Аднак уплыў гэты не варта перабольшваць. ва ўсякім выпадку ў Скарыны пакуль што не знойдзена запазычаных у немцаў кампазіцый, фігур, дэталей гравюр і г. д.

Пераканаўча развянчаўшы «Нямецкую тэорыю» П. Уладзімірава, М. Шчакаціхін выказаў меркаванне (толькі меркаванне!) аб залежнасці гравюр Скарыны ад чэшскай школы. Меркаванне гэтае ў значнай ступені абверг у нашы дні пісьменнік С. Александровіч пасля сваёй паездкі ў Прагу. У нарысе «З майго падарожжа» («Польмя», 1969, № 8) С. Александровіч

мела патрэбу ў тытанах і якая нарадзіла тытанаў па сіле думкі, страсці і характары, па шматбаковасці і вучонасці. Тады, пісаў Энгельс, не было амаль ні аднаго вялікага чалавека, які «не паспяваў бы ў некалькіх галінах творчасці».

Зроблены Л. Баразной уважлівы аналіз гравюр у кнігах Скарыны, фактаў яго біяграфіі і дзейнасці пераконвае ў тым, што беларускі асветнік і гуманіст мае прамыя адносіны да мастацкага афармлення сваіх выданняў.

Ніхто з ранейшых даследавальнікаў не адзначыў, што самым важным доказам таго, што Скарына цудоўна валодаў майстэрствам малюнка, з'яўляецца шрыфт яго кнігі. Узыходзячы да паўстава беларускіх рукапісаў, гэты шрыфт, як даказана, быў спецыяльна зроблены для яго выданняў. П. Уладзіміраў пераканаўча даказаў, што шрыфт кніг Скарыны зроблены па ўзору беларускіх рукапісаў. Наўрад ці можна сумнявацца ў тым, што ў Заходняй Еўропе кірылічны шрыфт для выданняў Скарыны мог быць зроблены толькі па яго ўласных малюнках. Да таго ж, яшчэ акадэмік Карскі заўважыў, што за аснову скарынінскага шрыфту ўзяты рукапісны літары Полацкага (I) Евангелля XIV стагоддзя. У сваіх падарожжах па Еўропе «сын слаўнага града Полацка», відаць, вазіў з сабой гэты рукапіс і потым выкарыстаў яго для сваіх кніг. Але шрыфт кніг Скарыны — не звычайны шрыфт. На яго адметную прыгожасць і мастацкасць звярнуў увагу яшчэ У. Стасаў. «У Апостале 1525 г. загаловачны літары, герб Скарыны і манерама з літарай «Т» выкананы так пясчотна, так тонка, з такім дзівосным густам, што пераўзыходзяць усё награвіраванае ў падобным жа родзе ў Бібліі», — пісаў ён.

Вкладні новых кніг, якія выйшлі ў выдавецтве «Мастацкая літаратура»: «Клічка Радонскі бор» Г. Угаравы (мастак В. Стасевіч); «Першая вясень» М. Каціошнікі (мастак В. Кандзёр); «Я сам» Ул. Машкова (мастак П. Калінін); «Агеньчык у акне» С. Грахоўскага (мастак М. Бельскі); «Сонечны клубочак» В. Зуёнкі (мастак Я. Куліч).

ДАСЛЕДУЕЦА ПУБЛІЦЫСТЫКА КУПАЛЫ

Да нядаўняга часу даследчыкі творчай спадчыны народнага пісьменніка Беларусі Янка Купалы сваю асноўную ўвагу скіроўвалі на вывучэнне ягонай паэзіі і драматургіі. У той жа час публіцыстычныя артыкулы, наасобныя выступленні па самых надзённых пытаннях нашага жыцця не атрымалі належнай ацэнкі. Прыемна, што цяпер гэты прабел заплоўнены — выйшла манерафічнае даследаванне І. Жыдовіча «Янка Купала — публіцыст».

Аўтар упершыню робіць грунтоўны навуковы аналіз публіцыстычных твараў пісьменніка. Разглядаюцца артыкулы, нататкі, нарысы, карэспандэнцыі, фельятоны, памфлеты, рэцэнзіі.

Нават з назваў наасобных раздзелаў бачны той шлях, які прайшоў пісьменнік у

барацьбе за інтарэсы свайго народа: «За шчасце, за долю», «Па шляху Кастрычніка», «За сацыялістычную культуру», «Услаўленне браціных дружбы», «Роздум пра Радзіму і народ», «У гадзіну суролага выпрабавання».

Ужо ў сваіх ранніх допісках, змешчаных у «Нашай Ніве» ў 1907 годзе, Я. Купала выступае ў абарону настаўнікаў, у якіх узалі падпіску аб нявыездзе, гаворыць аб вострай неабходнасці арганізацыі беларускіх школ для вясковых дзіцяў, якія не маглі атрымліваць нават пачатковую адукацыю.

Пад уплывам рэвалюцыі 1905—1907 года ён пачынае больш шырока глядзець на грамадскія з'явы, шмат піша пра бяспраўнае жыццё беларускага народа, востра ставіць пытанні развіцця яго мовы і культуры.

Так, у нататцы «Хто з лесу, а хто к бесу» Я. Купала

П Р А Ч А С, П Р А Ч А Л А В Е К А

СВАЙМУ НОВАМУ раману Іван Мяла даў назву даволі шматзначную — «Раскол». У цэнтры ўвагі аўтара — рэвалюцыйныя падзеі 1918 года на Чарнігаўшчыне, дзе ўкраінцы, беларусы, рускія змагаліся за ўстаўленне Савецкага ладу. Псіхалогію дзейных асоб вызначае таксама і той факт, што па волі гісторыі менавіта тады яны — сяляне Пячэніскай воласці апынуліся ў так званай нейтральнай (па Брэсцкім міры) паласе. У пяці вярстах ад Пячэнікаў стаялі немцы, з поўдня пагражалі гайдамакі, у сарака вярстах, ва Унечы, фарміраваўся паўстанцкі, бальшавіцкі атрад Мікалая Шчорса.

Але не толькі гістарычны раскол вызначае вобразны свет рамана. Раскол праходзіць праз сэрцы герояў. Усе мы памятаем незабыўныя маналогі Кандрата Майданнікава, у якіх увасобіліся ў мастацкім слове ваганні сялянства, што ў пакутах і сумненнях ішло да новага жыцця. Можна без перабольшання сказаць, што аўтару «Раскола» ўдалося ласвоўму паказаць пакутлівы працэс, раскрыць яго ў святле іншай эстэтычнай задачы. Праўда, часам здаецца, што раман перанасычаны дзеяннем са стратай псіхалагічных момантаў. Аднак пры ўважлівым чытанні няцяжка пераканацца, што рэзкія, а часам і зусім палярныя ваганні сюжэта дазваляюць аўтару ўвасобіць воб-

Іван Мяла. «Раскол». Раман. На рускай мове. Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1972.

раз чалавека, які ўвесь час мітусіцца, шукае сябе і свой свет. Сапраўдным адкрыццём у гэтым плане стаў характар Сігея Кубая. Сігей маладзей за Кандрата Майданнікава гадоў на дзесяць, і на столькі ж ён няварты і імпульсіўней за свайго старэйшага сабрата.

Тое, што ў Кандрата стала пакутлівым роздумам, у Сігея бачна ў дзеянні. І зусім не дзіўна, што сёння мы бачым яго ў кампаніі сельскага багача і тайнага кіраўніка кулацкага бунту Дзяміда Балабы, заўтра — побач са старшынёй рэўкома Міцкім Рудым, паслязаўтра — ён зноў пакарны слуга Дзяміда і гэтак далей.

Сігей жыве як бядняк і загінуў як бядняк — такая аб'ектыўная ісціна вобраза. Але сам асабіста Сігей жыве як раб, і вось гэта рабскае ў Сігею і падобных да яго не здымаецца нават іх гібельлю за справу рэвалюцыі. Сюжэт данага характару вычарпаны, але на парозе іншых Сігеі, яны доўга і цяжка будуць шукаць сябе. Суб'ектыўна Сігей яшчэ застаўся ў тым напалавіну сляпым становішчы, якое і прымусіла яго кідацца ад аднаго лагера да другога, падаць на калені ў малітоўным экстазе і тут жа падпальваць панскі

дом; ісці на небяспечную справу са старшынёй рэўкома і збегчы, трасучыся ад страху, ад свайго цесця — кулака Ермалая Рудого, пакідаючы Міцкіку аднаго на пагібель.

«Раскол» — дакладная назва таму, што адбывалася з сялянствам у першыя гады рэвалюцыі. Раскол душы, сядомасці, раскол сям'і, грамадства, урэшце, часу.

У магічнае кола сімвала раскол уплываюць усё характары рамана. Каларытны, сулярэчлівы, выписаны тым жа метадам, што і характар Сігея, вобраз бабкі Параскі, галавы цэлага рода, дзе ў дзівоным клубку пераплёў лёс сына-шахцёра і сына-інтэлігента, зяця-парабка і нявесткі з кулацкай сям'і.

Рэвалюцыя агаліла і завастрыла супярэчнасці, паставіла пытанне не толькі аб матэрыяльным, але і духоўным абнаўленні свету.

Учарашні парабак Яварок, які па-рабску прымаў падачку з кулацкага стала, толькі сёння ўсвядоміў усю глыбіню свайго прыніжэння.

Аднак аўтар «Раскола» разумее рэвалюцыйны працэс не адназначна. Супярэчлівыя калізій эпохі ўвасобіліся не толькі ў сялянстве, але і ў саміх носьбітах рэвалюцыйнай місіі.

Рэвалюцыйны матрос Сяргей Кубай, які прыбыў ва Унечу з мандатам Леніна, не менш за свайго брата Сігея ўцягнуты ў раскол часу. Спялое каханне матроса да княгіні Ліды паставіла яго ў двухсэнсоўнае становішча не толькі ў адносінах да таварышаў, а перш за ўсё да самога сябе. Самагубства Сяргея — лагічны вынік працэсу...

Значнае месца ў кампазіцыі рамана займае вобраз манастыра. Манастыр успрымаецца як жывая істота, цудоўная і прывабная, каварная і двахаблічная, якая абяцае адначасова і выратаванне і пагібель. І, бадай, ніхто з герояў рамана не мае ні гістарычнага, ні чалавечага права знішчыць страшную прыгажосць манастыра, акрамя Сяргея Кубая, бо толькі ён, адзіны, знайшоў у манастыры каханне, ганьбу, а пасля і смерць. Варта сказаць, што і тут аўтар не адступае ад гістарычнай праўды — пры ўсёй сваёй ненавісці да манастыра, сяляне Пячэнікаў успрымаюць яго разбурэнне як нешта містичнае, што выклікае свяшчэнны жах.

І такая ўнутраная мелодыя ўсёго рамана: свет, які раскалоўся, яшчэ не сфармаваўся ў нешта новае і цэлае, яго структуру вызначае не гармонія будучых сацыяльных адносін, а прадухванне гэтага сінтэзу.

Аднак там, дзе аўтар адступае ад свайго творчага крэда, дзе ён спяшаецца расставіць кропкі над «і», падсцерагаюць яго няўдачы. Нягэтунае, з пункту гледжання мастацкай логікі,

разліцце характару Мікіты Нябабы. Пераўтварэнне яго з легкадумнага палубоўніка і хлебніка багата пані ў бальшавіцкага лазутчыка выклікае недаўменне.

Гэтак жа не вытрыманы і характар брата Мікіты — Васіля Павярхоўна, знешнімі дэталлямі акрэслены Мікалаем Шчорс, нічога новага не раскрывае чытачу і прадстаўнік рабочага кантролю Унечы, бальшавік «з льявцім ухілаем», Зарэмба. Аўтар любіць сваіх герояў, але калі-нікалаі гэта любоў парушае разумную меру. Наўрад ці ёсць неабходнасць параўноўваць цёмную (але ад гэтага не менш прывабную) Дашку з «богіней Возмездзя», або прымяняць у характарыстыцы Сяргея Кубая такія «разумныя» і яўна не адпаведныя яго вобліку словы «тэза», «антытэза».

А вось народныя песні, якія ўдсталяюць сусстракаюцца ў рамана, ніколі не замяняюць імкліваму і катастрофічнаму развіццю дзеяння, а гарманічна ўпісваюцца ў яго мастацкі свет, нязмушана і тактоўна падкрэсліваюць вечнасць жыцця жыцця ў народзе, толькі часова расколатага гісторыяй.

Аналагічную ролю нейкай мастацкай процівагі выконваюць і кароткія, але выразныя, рассыпаныя па ўсім рамана, апісанні прыроды. Апісанні гэтыя, як правіла, канкрэтныя і заўсёды звязаны з чалавечымі крэўнамі сувязя з прыродай вырастае ў непарушны саюз чалавека з роднай зямлёй, Радзімай.

Галіна ЕГАРЭНКАВА.

З КНІЖКІ ВЕРШАЎ «ЯСА», што ўбачыла свет зусім нядаўна ў выдавецтве «Молодь» у нашым Кіеве, пачынаецца вясна маладога беларускага паэта Васіля Сідарэнкі.

За апошнія гады «Молодь» выдала некалькі кніжак тых паэтаў, якія па розных акалічнасцях (а найчасцей з-за ўласнага палкага жадання) апынуліся ў Кіеве. Спачатку дэбютаваў, а потым падмацаваў свой дэбют другой кніжкай малады балгарскі паэт Захар Іванавіч. Потым выйшаў паэтычны зборнік грузінскага паэта Рауля Чычлавава, які прыхаў да нас вывучаць украінскую мову і ўжо зрабіў вельмі многа для абедзвюх культур сваімі таленавітымі перакладамі. В. Сідарэнка — трэці з навабранцаў, прапісаных ва ўкраінскай літаратуры.

Аўтар належыць да пасляваеннага пакалення паэтаў, якое ў асноўным распрацоўвае праблемы свайго часу: нядаўняга вайна з яе жахлівымі вынікамі, рамантыка аднаўлення і будаўніцтва, будні сучаснай Чырвонай Арміі і, вядома, прырода і найглыбейшыя інтымныя сферы. І ўсюды, куды ні кідае во-

В. Сідарэнка. «Яса». Выдавецтва «Молодь». Кіеў, 1972.

ВЯСНА КАЛЯ РОДНАЙ КРЫНІЦЫ

кама паэт, ён заўважае тое, што важна і характэрнае. Паэт патрабавальны да кожнага радка, да кожнага слова. Нават нямае таго, што з'яўлялася ва ўкраінскай перыёдыцы, ён не ўключыў у першае асобнае выданне.

Васіль Сідарэнка ўмее знайсці ў пабачаным уласнымі вачамі паэзію — асоль чысты біяграфізм многіх вершаў. Звязаўшы свой лёс з Украінай, ён многа і прыгожа піша пра яе і ў час службы ў арміі, і ў час навучання ў Кіеўскім тэхнікуме радыёэлектронікі. І зараз братняя зямля натхняе яго на паэтычную працу. Але за кожным радком стаіць святая для паэта, цудоўная Беларусь, якая дала яму жыццё і непаўторнае слова. Пішучы пра Крыварожскі басейн, ён радуецца, што там сумленна працуюць магутныя МАЗы. Услаўляючы Букавіну, сваіх новых сяброў, ён адчувае, што «дзвінкістай» букі відгукнуцца до білоруськіх вікоў борів». У вершы «Дома» ён прызнаецца сам сабе, што «з постыіною треба прописною бути в рідній мойй сторони». Патрыёт усёй Савецкай краіны, паэт не перастае

быць сынам сівявокай Беларусі, што цалкам зразумела і заканамерна.

У зборніку толькі адзін верш з прысвячэннем — «Поетовій правді». Гэта ўшанаванне аднаго з духоўных настаўнікаў паэта, незабыўнага Максіма Рільскага, які ўважліва ставіўся да першых спроб аўтара. У сваёй творчасці Сідарэнка і працягвае яго манеру пісьма, чыстага і лёгкага, дасканалы ў сваёй прастаце.

Вершы Васіля Сідарэнкі перакладала вялікая група паэтаў. З аднаго боку, такая шырокая зацікаўленасць яго творчасцю прыемная. Але разам з тым яна і нарадзіла некаторы разнабой — бо вядома, што пры перакладзе абавязкова адчуваюцца манера перакладчыка, яго ўплыў. Таму і ў зборніку вядоўна парухненне маналітнасці аўтарскай манеры. Не задавальняюць некаторыя штучныя вобразы, яўна не характэрныя для Сідарэнкавай паэзіі. Але пры ўсім гэтым «Яса» застаецца прыкметным фактам літаратурнага жыцця абедзвюх нашых рэспублік.

Леанід ГАРЛАЧ.

рашуча асудзіў тагачасны грамадскі лад і дэклараваную царскім маніфэстам «свабоду». Тыя ж матывы, але ўжо мацней гукаць у артыкуле «Старыя праўды на новы лад».

І. Жыдовіч уважліва ставіцца да публіцыстычнай спадчыны народнага песняра, імкнецца дэталёва разгледзець своеасаблівае яго творчае метаду, асабліваю ўвагу звяртае на тыя выступленні, што былі для свайго часу вельмі надзвычайнымі, рабіліся па гарах слядах падзей.

Вялікую ўвагу, у прыватнасці, даследчык удзяляе палеміцы, якая разгарнулася на старонках «Нашай нівы» па асноўных пытаннях эстэтыкі. Я. Купала абараняў паэзію рэвалюцыйна-дэмакратычнай і рэалістычнай літаратуры. Яго артыкул «Чаму плача песня наша?» — гнеўны адпор буржуазнаму нацыяналісту Ю. Верашчану, які заклікаў Купалу пісаць толькі аб прыгажосці роднага краю.

Наогул, пытанні развіцця нацыянальнай культуры заўсёды стаялі ў цэнтры ўвагі Я. Купалы, які ў той час піша праграмныя артыкулы

«Ці маем мы права выракацца роднай мовы?» і «А ўсё-такі мы жывём!». У першым ён з хваляваннем пісаў: «Сёння налічваецца больш тысячы народнасцей. Кожная з гэтых народнасцей жыве сваімі асобнымі нацыянальнымі праявамі, кожная народнасць састаўляе... адну сям'ю-радно, рознічыся складам сваім ад суседняй такой народнасці-сям'і. І адлічаем мы кожны такі народ ад другога ўсе той жа яго адвечнай уласнай мовай, якую вянкі ўсвятлілі, укарнілі ў ім, на якой ён і яго продкі з самага пачатку свайго паяўлення на зямлі ўзрадзілі і ўзгадаваліся».

Падрабязна спыняецца аўтар манаграфіі і на паслянастрычніцкай публіцыстычнай творчасці Я. Купалы. Ярыя і глыбокія думкі аб рэвалюцыі паэт выказвае ў вершах «Вялікаму Кастрычніку» і «Маладым паэтам». Пазней, прыпамінаючы гэты час, у артыкуле «Кліч да беларускага народа» ён пісаў: «Вялікая Кастрычніцкая рэвалюцыя дала нам волю і права быць гаспадарамі на сваёй роднай зямлі. Мы сталі людзьмі звацца. Наша беларуская гордасць і наша сіла бы-

ла ўзвядзена вялікай Камуністычнай партыяй у стан дзяржаўнасці, у стан нашай беларускай нацыянальнай дзяржавы».

Я. Купала як паэт і грамадзянін радаваўся кожнаму поспеху свайго рэспублікі, стваральнай працы народа. Ён піша артыкул «Сам напаянешся вялікай радасцю», потым выступае па пытаннях культуры: «Створым літаратуру лепшую ў свеце». У артыкуле «Магутная сіла» паэт пісаў: «Сіла народа здольна разбурыць усе перашкоды, якія стварылі эксплуататары і сама прырода на шляху да светлага жыцця ўсяго чалавецтва, яна здольна пабудаваць жыццё на ўсёй зямлі, яна здольна наладзіць міжпланетныя зносіны». Яшчэ далей заглядае ён у будучыню ў артыкуле «Мы жывём у казачны век», дзе адзначае бурнае развіццё навукі і тэхнікі.

У манаграфіі шмат увагі ўдзелена даследаванню і тых артыкулаў, у якіх Я. Купала пісаў аб сацыялістычным будаўніцтве, якое разгарнулася па ўсёй краіне. У іх народныя песняры выступаюць палымным публіцыстам, які гарача адклікаецца на падзеі часу. Да-

следчык падкрэслівае маштабнасць творчага метаду Я. Купалы, неаднаразова ўказвае на глыбокае пранікненне яго ў сутнасць жыццёвых з'яў.

Праўда, на жаль, даследчык не паглыбіўся ў «творчую лабараторыю» Купалы-публіцыста. А гэтага ад такой грунтоўнай працы заўсёды чакаеш!..

Значная частка кнігі прысвечана купалаўскай публіцыстыцы перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Паэт да самай сваёй смерці актыўна выступаў у друку і па радыё. У гэты час асноўнай яго тэмай была тема нянавісці да ворага. Я. Купала заклікаў да актыўнай барацьбы з фашызмам. Асаблівай папулярнасцю нарыстаў яго верш «Беларускім партызанам».

Загарнуўшы апошнюю старонку даследавання, застаецца ўдзячны яго аўтару, які здолеў данесці да чытача бесспартную публіцыстычную спадчыну народнага песняра. Шкада толькі, што ў гэтай манаграфіі замала ўвагі ўдзелена мове і стылю артыкулаў Я. Купалы.

ВЫДАВЕЦТВА «БЕЛАРУСЬ»

А. Мацко. Рэвалюцыйная барацьба працоўных Польшчы і Заходняй Беларусі супраць прыгнёту буржуазіі і памешчыкаў. 1918—1939. На рускай мове. 1972 г. 336 стар. Тыраж 1500 экз. Цана 1 руб. 33 кап.

У. Ухаў. Марсісцэ-ленінская загартоўка камуністаў. Мастак М. Стас. На рускай мове. 1972 г. 176 стар. Тыраж 6 000 экз. Цана 18 кап.

Э. Шыкунова. Прыгожае калія нас. Мастак М. Стас. На рускай мове. 1972 г. 112 стар. Тыраж 7 000 экз. Цана 17 кап.

ВЫДАВЕЦТВА «МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА»

В. Адамчык. Дзікі голуб. Апавяданні. Мастак Г. Грак. 1972 г. 192 стар. Тыраж 7 000 экз. Цана 26 кап.

Адвансныя людзі. Зборнік нарысаў. Укладальнік І. Калеснік. На рускай мове. 1972 г. 120 стар. Тыраж 10 500 экз. Цана 16 кап.

Я. Брыль. Вітраж. Апавяданні. Мастак В. Забораў. 1972 г. 200 стар. Тыраж 7 000 экз. Цана 43 кап.

Горад мільённы і мы. Паэзія чырвонай Лодзі. Серыя «Паэзія народаў свету». Пераклад з польскай мовы. 1972 г. 208 стар. Тыраж 3 000 экз. Цана 86 кап.

А. Дзеружынскі. Бегунок. Малюнк В. Кандара. 1972 г. 32 стар. Тыраж 50 000 экз. Цана 20 кап.

Г. Карпава. Спляценне. Серыя «Першая зінга паэта». Мастак С. Кавалёў. На рускай мове. 1972 г. 40 стар. Тыраж 4 000 экз. Цана 10 кап.

Я. Маур. Шлях з цемры. (Успаміны дзяцінства). Серыя «Вілітка беларускай прозы». На рускай мове. 1972 г. 144 стар. Тыраж 100 000 экз. Цана 35 кап.

Х. Малыцінскі. Вясёлыя варты. Мастак А. Філімонаў. 1972 г. 30 стар. Тыраж 50 000 экз. Цана 21 кап.

Д. Маркоўна. Снежныя дзюны. Апавяданні і нарысы. Мастак В. Забораў. На рускай мове. 1972 г. 136 стар. Тыраж 15 000 экз. Цана 16 кап.

Ю. Сапачкоў. На шчасце. Вершы. Серыя «Першая зінга паэта». Мастак С. Кавалёў. На рускай мове. 1972 г. 56 стар. Тыраж 4 000 экз. Цана 12 кап.

І. Турганеў. Руадзі. Дваранскае гняздо. Напярэдадні. (Раманы). Мастак В. Тарасаў. На рускай мове. 1972 г. 368 стар. Тыраж 300 000 экз. Цана 78 кап.

ВЫДАВЕЦТВА «НАВУКА І ТЭХНІКА»

Гомель. Гісторыка-эканамічны нарыс. Мастацкае афармленне В. Харуўскага. На рускай мове. 1972 г. 232 стар. Тыраж 17 700 экз. Цана 61 кап. (У пераплёце з плёнкай — 70 кап.).

ЗУСІМ НЯДАЎНА Чэрвеньскі раённы дом культуры больш-менш славіўся сваёй самадзейнасцю. Чэрвенцы наладжвалі цікавыя вечары адпачынку дома, часта бывалі з канцэртамі ў калгасах і саўгасах не толькі свайго, але і суседняга раёна. На абласных аглядах яны займалі нават прызавыя месцы.

Але спаквалі работа гурткоў пачала паслабляцца. Адрзел культуры райвыканкома не мрыўся з такімі з'явамі. Шукалі прычыны. Віна ўскладвалася на плечы дырэктры дома культуры. Прымаўся арганізацыйныя меры. Але ажыўленасці па-ранейшаму не заўважалася.

Не адчуваецца яе і цяпер, калі на пасаду дырэктара прыйшоў Фёдар Чэрвінскі. Прайшоў год з пачатку яго работы на новай пасадзе. За гэты час, на жаль, мастацкая самадзейнасць не палепшылася. Пры РДК няма агіт-брыгады, зусім не працавалі некаторыя гурткі. А якіх калектыву можна прывесці ў прыклад? Хіба толькі танцавальны. Узначальнае яго Ніна Міхалевіч — здольная, ініцыятывная, яна адшукала ключы да сэрцаў юнакоў і дзяўчат, асабістым прыкладам натхняе аматараў, рэгулярна праводзіць з імі рэпетыцыі, рыхтуе новыя нумары. Настойлівасць, імкненне дае свой плён.

Пад яе кіраўніцтвам два калектывы — дарослы і дзіцячы. Дзеці аднавілі танец «Лялька захварэла», дарослыя падрыхтавалі малдаўскі танец «Жок», украінскі «Віхор», беларускі «Перапёлка» і іншыя.

Усё гэта надрэнна. Але ж з аднаго танцавальнага калектыву канцэртную праграму не пабудуеш, бо ў астатніх нічога ў запасе няма. Драмгурткоўцы, якіх узначальваюць Уладзімір Хаўранкоў і Валянціна Марозік, толькі прыступілі да размеркавання роляў намечаных спектакляў. Раіса Жаўлакова нядаўна прыйшла на працу. Яна заўзята ўзялася за справу, стварае хор, рэпетыруе з вакалістамі. Усё гэта яшчэ наперадзе.

Выратаваць становішча імкнулася інструктар РДК Люба Няхай. Калі-нікалі яна збірала самадзейных артыстаў на рэпетыцыі, рыхтавала асобныя нумары. Здавалася, справы пойдучы на лад. Толькі ў адзіночку цяжка чаго-небудзь дабіцца. Далейшыя рэпетыцыі зрываліся, і гэта засмучала моладзь. Не бачачы перспектывы, некаторыя ўдзельнікі самадзейнасці наогул адыйшлі ад калектыву.

Таму не выпадкова, што апошні канцэрт у раённым доме культуры адбыўся дзевятага мая, прысвечаны дню Перамогі. Акрамя канцэрта быў праведзены тэматычны вечар «Памяці паўшых — варты будзце», два вечары адпачынку моладзі. Канцэртная брыгада пад кіраўніцтвам Любы Няхай выязджала разы са тры

вакальная і танцавальная групы. Актыўнымі ўдзельнікамі самадзейнасці зарэкамендавалі сябе Лідзія Карнейчык, Кацярына Шчарбацэвіч, Алена Рэўцкая, Раіса Красоўская, Кацярына Казлова, Кацярына Пічынская і іншыя. Пасля работы збіраюцца яны на рэпетыцыі, рыхтуюць новую праграму, удасканальваюць сваё майстэрства. Цікава, змястоўна праходзяць

вакальнай, арганізацыйна-масавай работы. Адрэз з такіх сродкаў — мастацкая самадзейнасць.

Стварылі ансамбль «Юнацтва». Кожную суботу праводзім вечар адпачынку. У праграме вечара — «Клуб вясёлых і знаходлівых», народныя танцы, песні, атракцыёны. І моладзь задаволеная такімі мерапрыемствамі. Рыхтуюць праграму самі ж навучэнцы. А дапамагае ім кіраўнік ансамбля Мікалай Міцкевіч.

На вечары адпачынку запрашаем ветэранаў працы, старых камуністаў, удзельнікаў грамадзянскай і Айчынай войнаў. Выязджаем, нават з канцэртамі ў гаспадаркі раёна.

Больш яскравы прыклад — народны хор эксперыментальнай базы «Натальеўск». Ім кіруе настаўнік Іван Іосіфавіч Лычкоўскі. Гэта чалавек без спецыяльнай адукацыі. Затое ён здольны, рухавы, грамадскі. І сваімі здольнасцямі прыносіць карысць людзям.

Каму з чэрвенцаў не знаёмы ансамбль народных інструментаў і аркестр дудароў, якіх згуртаваў Іван Іосіфавіч Лычкоўскі. Гэта чалавек без спецыяльнай адукацыі. Затое ён здольны, рухавы, грамадскі. І сваімі здольнасцямі прыносіць карысць людзям.

Удзельнікі гэтых калектываў выступалі ў сталіцы, іх запісвалі на радыё і тэлебачанні. Яны ўзнагароджаны шматлікімі дыпламамі і памятнымі жэтонам да п'ятдзясяцігоддзя Кастрычніцкай рэвалюцыі. І усё гэта нягледзячы на тое, што цымбалісты і дудары рэпетыцыі праводзяць у хатніх умовах.

Аднак прыклады выдатных пачынанняў застаюцца па-за ўвагаю работнікаў дома культуры. Чаму? Як ні дзіўна, але іхняй работай слаба цікавіцца, не падтрымліваюць ужо створаныя калектывы. Што перашкаджае гэтаму? На самай справе — нічога. Памяркуйце самі, на працягу лета ў раённым доме культуры панавала цішыня. Акрамя танцавальнага калектыву рэпетыцыі з другімі гурткамі не праводзілі, усё чакалі зручнага мо-

А ПРЫКЛАД ПОБАЧ...

І ў сельскія клубы. На гэтым работа гурткоў спынілася.

Праўда, у госьці да чэрвенцаў прызджалі артысты з Украіны, Ленінграда, Мінскі тэатр лялек. Мерапрыемствы, вядома, не маглі поўнасцю задаволіць патрэбы гарадскога гледача. «За чужой славай, — як гаворыць народная прымаўка, — далёка не ўгонішся».

Яно і зразумела. Дырэктар РДК Фёдар Чэрвінскі не мае асаблівага вопыту ў рабоце культасветустановаў. Без спецыяльнай адукацыі яму нялёгка справіцца са сваімі абавязкамі. Таму ён большую схільнасць працягвае да гаспадарчых спраў. А яго падначаленыя, хаця і адукаваныя людзі, чамусьці таксама пасіўнічаюць.

А можа ў горадзе наогул няма здольнай, ініцыятывнай моладзі? Няпраўда. Прыкладам добрай арганізацыі адпачынку рабочых можа служыць камбінат бытавога абслугоўвання. Душа калектыву — швачка Эма Крыжанкоўская. Яна паказвае прыклад не толькі ў рабоце, але і на сцэне. Палюбілі сяброўку дзяўчаты, захапіліся яе ініцыятывай, пайшлі ўслед.

На прадпрыемстве створаны хор,

вечары адпачынку на камбінаце. І не толькі дома выступаюць рабочыя. Яны бываюць частымі гасцямі ў хлеббароў калгасаў і саўгасаў.

Гутарым з Кацярынай Пічынскай, удзельніцай вакальнай групы. — Нас шэсць дзяўчат, — расказвае яна, — усе яны з ахвотай прыходзяць на рэпетыцыі, жадаюць як найлепш выступіць перад гледачамі. Наша вакальная група прыпісана і да раённага дома культуры. Толькі на працягу лета нас ніхто туды не запрашаў, таму ні разу і не выступалі.

— А чаму ж так атрымаецца? — пытаюся ў Кацярыну.

— Мне здаецца адказаць. Напэўна, не зацікавіліся нам, як след. Наогул, самадзейнасць у нашым доме культуры за апошні перыяд чамусьці пагасла.

Надрэнна абстаць справы і сярод навучэнцаў прафесійна-тэхнічнага вучылішча. Пра іхні адпачынак расказвае сакратар камсамольскай арганізацыі Лілія Маліноўская:

— У вучылішчы набываюць розныя прафесіі каля 270 юнакоў і дзяўчат. У кожнага свой густ, характар. Каб больш задаволіць патрэбы моладзі, культурна арганізаваць іх адпачынак, выкарыстоўваем сродкі выха-

ла, курачы люльку, расказваць пра былое.

— Я пакінула Кушляны ў 1940 годзе, — паведамляе С. Тамашэўская. — Таму не магла прысутнічаць пры тым, як хавалі рукапісы ў 1946 годзе. Адно добра ведаю, што яны былі. У вялікай разной шкатулцы з чырвонага дрэва. Перагортваючы іх, я звярнула ўвагу на пісьмы Э. Ажэшкі да Ф. Багушэвіча, упрыгожаныя сушанымі кветачкамі, на акт XVIII стагоддзя, выдадзены на імя нейкага харунжага Зыгмунта Карыцкага. Калі пасля вайны я праз Індыю пераехала ў Польшчу і сустрэлася з сёстрамі, першым мам пытаннем

Нацянькі, па лясных сцежках, тут недалёка, кіламетраў з сем. Наўкруг жа, па лепшай дарозе, будзе цэлых пятнаццаць. З хваляваннем падыходзім да драўлянага дома, дзе жыў і памёр пісьменнік-дэмакрат. Будынак захаваны няблага, хаця і патрабуе кваліфікаванага рамонту. Нашым «гідам» бярэцца быць С. Тамашэўская.

— Дом нямнога змяніўся. Толькі крыху абнізіўся. Ды раней веранда, што ідзе з паўднёвага боку ўздоўж усёго дома, не была ахрылена. Яна стаяла на слупках з чырвонай цэглы, была ўпрыгожана драўлянай разной балюстрадай у палавіну чалавечага росту. Злева

ЯК І НАЛЕЖЫЦЬ у кожным дэтэктыве, усё пачалося са звання ў дзверы. Ён раздаўся жывеньскім суботнім поўднем. На парозе стаяў акуратны сівы чалавек з на дзіва глыбокімі блакітнымі вачыма.

— Не прыпамінаеце? Я вартаўнік бібліятэкі імя Багушэвіча ў Кушлянах. Калісьці вы прызджалі да нас шукаць шкатулку з багушэвічэўскімі паперамі...

Вядома ж, прыпамінаю. Запрашаю Міхала Сямёнавіча Ляпеху прайсці ў кватэру, адпачыць з да-рогі.

— Адпачываць няма калі, — адказвае госьць. — Я да вас па пільнай справе. У Жупраны, па запрашэнні сваякоў Вяніцкоўскіх, прыехала з Польшчы ўнучка Францішка Багушэвіча, Станіслава Тамашэўская. Яна павінна ведаць, дзе закапаны архіў яе дзеда.

Ліхаманкава пачынаю ўзнаўляць у памяці «генеалагічнае дрэва» Багушэвічаў. У аўтара «Дудкі беларускай» было двое дзяцей — дачка Канстанцыя і сын Тамаш. Канстанцыя мела цудоўны голас, вучылася спяваць ажно за граніцай. Але голас прапаў. Туся, як яе змянішальна звалі ў сям'і, вярнулася дамоў і наперакор усім выйшла замуж за стрыечнага брата Яна Мяховіча. Памерла каля 1935 года. Сын пісьменніка Тамаш быў пры буржуазнай Польшчы банкаўскім чыноўнікам у Ашмянах. У мяне склалася ўражанне, што ён крыху саромеўся «беларускасці» свайго бацькі або яна перашкаджала яму ў банкаўскай кар'еры. Прынамсі ў дзвюх старэйшых дачок Тамаша, Габрыелі Мэндэграловай і Канстанцыі Пшэднікоўскай, асаблівай гордасці за беларускую творчасць свайго дзеда ўсё ж не было. У 1946, выязджаючы ў Польшчу, яны захавалі рукапісы Багушэвіча ў Кушлянах. Так мне сказала сама Канстанцыя Пшэднікоўская, калі летам 1966 года я наведваў яе ў Сопаце разам з папулярызатарам беларускай лі-

таратуры ў Польшчы Мацеям Канапацкім.

— Час быў трывожны, — растлумачыла мне Пшэднікоўская. — Везці рукапісы дзеда з сабой мы пабаяліся. Былі яны ў шкатулцы з чырвонага дрэва. Паперы мы загадалі закапаць жанчыне па імя Мальвіна. Яна была ў нашым доме сваім чалавекам і засталася даглядаць хворага сына цёткі Туці. Як прозвішча той жанчыны — не памятаю. Дзе яна схавала рукапісы — не ведаю.

Адам МАЛЬДЗІС

Вярнуўшыся тады ў Беларусь, я адразу паехаў у Кушляны, з дапамогай таго ж М. Ляпехі ўстанавіў, што прозвішча Мальвіны — Трусевіч. Але самой жанчыны ўжо не было ў жывых. А яе дачка, Марыя Дудэк, пра лёс багушэвічэўскай шкатулкі нічога не чула. Пошукі прыйшліся спыніць.

І вось Міхал Сямёнавіч, не шкадуючы ні часу, ні энергіі, спецыяльна адправіўся ў няблізкую дарогу, каб паведаміць аб прыездзе самай малодшай унучкі Багушэвіча, Здаецца, з беларускіх даследчыкаў з ёй яшчэ не сустракаўся ніхто. Значыць, трэба хутэй заказваць аўтобусны білет у Жупраны!

Станіслава Тамашэўская аказалася маладжавай інтэлігентнай жанчынай. Яна нарадзілася ў 1910 годзе, таму, натуральна, дзеда не памятае. Але памятае атмасферу, якая панавала ў багушэвічэўскім доме. Памятае апавяданні бабкі, якая дажыла да 1929 года і любі-

было: дзе паперы дзядуні? Сёстры адказалі, што паперы закапаны ў хляве дзядзькі Мяховіча, зяця Ф. Багушэвіча. Закапаны ў вялізнай бутлі з-пад віна. Потым сёстры адмаўляліся ад ранейшых слоў. Баляліся адказнасці ці яшчэ чаго. Яны адгаворвалі мяне ехаць сюды, палохалі. Але я ўсё ж прыехала. І не пашкадавала. Мяне тут так сардэчна прымаюць. Я ганаруся тым, што ў Савецкай Беларусі так шануюць памяць майго дзеда, што ў Жупранах яму ўзвялі прыгожы помнік. Таму я была абавязана расказаць вам усю праўду.

— Ці значыць гэта, — спытаў я, — што мы можам разам паехаць у Кушляны і пачаць там канкрэтныя пошукі?

— Безумоўна. Заўтра ж і паедзем.

Назаўтра мы — гэта значыць унучка Багушэвіча, яе муж Кароль, завуч Жупранскай дзесяцігодкі Канстанцыя Аляксеевіч Кадрыка, фотакарэспандэнт ашмянскай раённай газеты і я — едзем аўтобусам, спецыяльна выдзеленым ашмянскім раённым аддзелам культуры, з Жупран у Кушляны.

І справа на веранду вялі драўляныя прыступкі. Насупраць іх былі дзверы, масіўныя, у кліны, з унутранымі жалезнымі крукамі.

Праз калідорчык з левага боку можна было трапіць у салон. У ім стаяла фартэпіяна. Паміж воннамі, што выходзілі на веранду, — столік з чырвонага дрэва. У куце — круглая печка з чырвонай бляхі. Каля яе — шафа з кнігамі. Над фартэпіяна виселі партрэты Ф. Багушэвіча і яго жонкі работы Андрыялі. З салона вялі дзверы ў кабінет, венецыянскае акно якога выходзіла таксама на веранду, і ў спальню, адкуль акно глядзела ўжо на поўнач. Са спальні і з кабінета можна было прайсці ў дзіцячы пакой, з яго — на кухню, дзе стаяла сялянская цагляная печ. У кухню з кабінета вёў яшчэ адзін ход — праз сталовую. Сталовая і кухня былі ўжо звязаны з другім калідорчыкам — гаспадарчым, «чорным». У ім стаяла лясвіца, што вяла на паддашак, у пакой, дзе звычайна жыла дачка Багушэвіча Канстанцыя. На паддашак, успамінае Тамашэўская, ляжалі старыя кнігі. Сярод іх былі і беларускія.

МІХАСЮ ДАНИЛЕНКУ — 50

Заўтра спяўняцца 50 год працягу Міхасю Даніленку. З гэтага выпадку прайшло 50 гадоў з дня ўваходу ў Беларускую Савецкую Рэспубліку ў складзе Беларускага Народна-Дзяржаўнага Войска, у якім гаворыцца:

«Дарагі Міхась Пятровіч!

З нагоды Вашага п'яцідзесяцігоддзя прывітаем ад нас, Ваших сяброў і калег па перу, шчырае гарадае прывітанне.

Жыццёвы Ваш шлях пачаўся з працы на Рэчыцкім фанерным заводзе. У часе Вялікай Айчыннай вайны Вы прымаці актыўны ўдзел у барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Было раненне, палон, а потым уцёкі з фашысцкай няволі.

Пасля вайны Вы некалькі год прысвяцілі нялёгкай справе — настаўнічалі ў адной з палескіх школ. А потым Вас паклікала журналістыка.

Журналісцкія дарогі далі Вам шмат назіранняў, узбагацілі Ваш жыццёвы вопыт. У 1952 г. выйшла Ваша першая кніга апаўднанняў «Мая песня». За ёй паявіліся іншыя — «Маяская раніца», «Наваселле», «Наш дом», «Заветны акіян». Прыемна адзначыць, што Вашы творы ў пераважнай большасці прысвечаны паказу нашай сацыялістычнай рэчаіснасці, у іх раскрытае прыгажосць душы савецкага чалавека, яго натхнёная праца на карысць народу, Радзіме.

Нямала твораў Вы напісалі для юных чытачоў. Яны выйшлі асобнымі кнігамі: «Вернасць слову», «Зачараваны гарлачык», «На вуліцы Сонечнай».

З 1952 года Вы нязломна працуеце ў газеце «Гомельская праўда», па-

сталына выступаеце як публіцыст і нарысіст, шмат сіл і клопатаў аддаеце выхаванню маладых літаратараў сваёй вобласці.

Жадаем Вам, дарагі Міхась Пятровіч, новага плёну ў творчай рабоце, добрага здароўя, шчасця.

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далаваеца да гэтага вышавання і жадае юбіляру паспешаць.

Як я казаў ужо вышэй, мяне насцярожвала назва новай кніжкі, і перш за ўсё я шукаў апраўдання гэтай назве. І знайшоў. Гэта — апошняе, вельмі шчырае, аднайменнае апаўднанне кніжкі. У ім пісьменнае апаўднанне расказвае пра лес, называючы яго зялёным акіянам.

Аповесць «Альпы», якой адкрываецца кніжка, канчаткова развела маю насцярожанасць. Яна хоць і напісана на «цяжкім» матэрыяле — пра палон у часе Вялікай Айчыннай вайны, але не панідае уражання безнадзейнасці, безвыходнасці. Твор поўны рашучасці і чалавечай нязломнасці. Герой аповесці, не зважаючы на здавалася б, безвыходнасць становішча, ні на момант не траціць веры ў жыццё, у тое, што яно возьме верх

над смерцю, над спуставаннем. І яны нават ва ўмовах цяжкага палону змагаюцца за будучае шчасце чалавека.

Нязломнасць характараў герояў аповесці «Альпы» падкрэсліваецца амаль у кожным абзацы яе. Вось адзін прыклад. Група нашых байцоў трапіла ў акружэнне. Трапіў з імі і палітурк Міхаіл Цімчанка. Гэта — бястрашны чалавек. Ён ніколі не пойдзе ні на які кампраміс толькі дзеля таго, каб выратаваць сваё жыццё.

«Кольца акружэння вакол нашых байцоў усё сціскалася і сціскалася. Нехта з байцоў прапанаваў палітурку зрэзаць на ўсякі выпадак плічканую зорку з рукава гімнасцёркі.

— К чорту! — сказаў Цімчанка. — Жывымі не здадзімся.

І вось гэтым пачуццём бястрашнасці і нязломнасці — «Жывымі не здадзімся!» — вызначаецца ўся аповесць. Чытач верыць даніленкавым героям. Уся будова, уся фактура аповесці прасякнута адчуваннем таго, што людзі, якія насляюць старонкі яе, нязломныя, гераічныя. І ў тым, што яны таяць у творы, заслуга перш за ўсё пісьменніка, яго вопытнай рукі, яго жыццёвай мудрасці.

У свой час пісьменніку самому давялося пахадыць па цяжкіх дарогах чужыны. І што б там ні казалі тэарэтыкі спецыфікі мастацкага мыслення, усёроўна асабісты вопыт творцы вельмі важны, і калі ён умеа кладацца ў аснову таго ці іншага мастацкага твора, ад гэтага твор толькі выйграе. Пра гэта красамоўна сведчыць даніленкава аповесць «Альпы».

Для таго, каб сёй-той не падумаў, што Даніленка, як пісьменнік, жывіць выключна «паджонным кормам», я хачу аддасць цікаўнага чытача да яго апаўднання з вельмі прастай, беспрэтенцыёзнай назвай. Яна нават, як мне здаецца, трохі прыземлена: «Апанаска Лугавы». Вобразы герояў гэтага апаўднання — самога Апанаскі, яго нявесткі Любы, ягоных дзяцей Васіля, Пятра, Валі гэтак сірупулезна, дакладна выписаны пісьменнікам, што, здаецца, яны з карцінам перасаджаны пісьменнікам з самога жыцця на глебу мастацкага твора.

Апаўднанне, як аповесць, як і наогул усе творы Даніленкі, напісана добра, сакавітаю народнай мовай.

Я не выпадкова спыніўся на аповесці «Альпы» і апаўднанні «Апанаска Лугавы» ў гэтым сваім амаль юбілейным артыкуле. Яны, думаецца, найбольш характэрны для сённяшняга творчасці Міхася Даніленкі — пісьменніка са сваім пачыркам і, я скажу бы, адметным у нашай літаратуры. Яго пільнае вока прывыкла бачыць жыццё ва ўсёй яго красе і разнастайнасці. А гэта вунь як важна для пісьменніка.

Няхай жа і надалей спорным крокам ідзе ў жыццё наш сабар, наш палечнік, наш сталы ўжо таварыш, Пажадаем жа яму добрага дарогі!

Раман САБАЛЕНКА.

манту, спасылаючыся на благітумовы працы. Гэтых умоў і цяпер няма.

А хто іх павінен ствараць? Самі ж работнікі РДК. Пад адным дахам з домам культуры і кінатэатра. Гэта некалькі ўскладняе работу калектываў. Аднак, прыкнінушы гаспадарлівым вокам, выйсце можна адшукаць. У даволі прасторным памяшканні размешчана майстэрня мастакоў. Не аднойчы вялася гутарка аб пераводзе яе ў другі пакой на першы паверх, які, дарэчы, нікім не эксплуатаецца. Аднак далей гаворкі справы не пайшлі. Нарэшце, ёсць магчымасць абсталяваць як след фая паміж пакоем дырэктара і майстэрняй мастакоў. Хто замінае гэтаму? Ніхто.

Адсюль і вынікі. А ад таго, што работу самадзейных калектываў неабходна ажыўляць, не адмаўляюцца самі ж работнікі дома культуры.

Вось што гаворыць Леанід Панько, які ўзначальвае ансамбль народных інструментаў...

— Яшчэ ў мінулыя восень стварылі наш ансамбль. У складзе яго сем чалавек. На жаль, выступалі толькі летась. Цяпер пачалі рыхтавацца занова. Здаецца, і нічога не замінае ў нашай рабоце. Хіба толькі недахоп інструментаў.

А іх можна набыць у самім Чэрвені. Іван Іосіфавіч Лычкоўскі не толькі заўзятый музыкант, але ён сам і вырабляе народныя інструменты: дудкі, цымбалы. Раней выконваў заказы смаленскім, маекоўскім і ўкраінскім аматарам народнай музыкі. А суседзі не змогуць дамовіцца з ім.

Наконт недахопаў у рабоце раённага дома культуры вялася гутарка і ў аддзеле культуры Чэрвеньскага райвыканкома. Вось што сказаў яго загадчык Міхаіл Раманенка:

— Разумею ўсё. Пастараемся дапамагчы. Часта мяняліся дырэктары і гэта таксама адмоўна падзейнічала на работу самадзейнасці. Становішча ў даны момант нас таксама не задавальняе. Прыйдзецца шукаць выйсце. Якім чынам, памяркуем пасля.

Такою самую думку выказаў загадчык аддзела прапаганды Чэрвеньскага райкома партыі М. А. Бычак.

Правільна, выйсце шукаць патрэбна. «Узяўся за гуж — не кажы, што нядуж», — гаворыць народная прымаўка.

І. МАРКЕВІЧ,
спец. нар.
«Літаратуры і мастацтва».

З дома зноў выходзім на жнівеньскую слёнку. Прашу Тамашэўскую расказаць, як тут усё выглядала да першай сусветнай вайны.

— На поўдзень ад дома была сажалка і калодзеж з карытам для паення жывёлы. На захад, да афіцыны і гумна, вяла дарожка, абсаджаная парэчкі. Афіцына не захавалася. А вось гумно — стаіць. Багушэвіч узвёў яго з камення, каб даказаць мясцовым сялянам, што камень — цудоўны будаўнічы матэрыял. Каля афіцыны быў яшчэ адзін калодзеж з журавом. Адтуль бралі ваду для піцця. З паўночнага боку, на тоўстым пні, ляжала чыгунная пліта з сонечным гадзінні-

мі алейка вядзе нас на Лысую гару. Калісьці паэт любіў тут адпачываць, марыць, пісаць. У альтанцы, ад якой засталася яшчэ сляды, наладжвалі вечарынікі. Непадалёку ляжыць вялізны камень з надпісам «Памяці Мацея Бурачка». У першую сусветную вайну немцы, кажучы, знайшлі пад ім нейкія паперы. Цяпер стараннямі М. Ляпехі камень агароджаны, абсаджаны кветкамі.

— Ужо хутка поўдзень, — асцярожна напамніў К. Кадрыка, калі мы спускаліся з Лысай гары. — Пойдзем шукаць той хлёў.

Знайсці сядзібу Мняховічаў аказалася не так проста. Мясцовасць

людзей. Аб значэнні творчасці Багушэвіча хораша выступіў К. Кадрыка. Госця расчулена гаварыла пра тое светлае, што яна вынесла ў сэрцы з кушлянскага дома. А потым на сцэну нечакана выйшла калгасніца-пенсіянерка Станіслава Ігнатаўна Апцэвіч і расказала верш Багушэвіча «Здарэнні», праспявала некалькі беларускіх народных песень. Піянеры паднеслі госці кветкі, калгаснікі і настаўнікі — падарункі.

З клуба амаль усе пайшлі ў школьны багушэвічаўскі музей. С. Тамашэўская падрабязна каменцвала здымкі, выстаўленыя на стэндах: вась тут — не Ф. Багушэ-

партрэт туды, адкуль ён быў зняты.

Мемарыяльная дошка ў жупранскім касцёле, — дапаўняе мяне С. Тамашэўская, — устаноўлена па жаданню сяброўкі Багушэвіча Эльзы Ажэшкі. Партрэт выканаў мастак Бусловіч.

Назаўтра ўстаём чуць зара, каб зноў ехаць у Кушляны. Д. Шостак стрымаў сваё слова. На месцы, дзе калісьці стаяў хлёў Мняховічаў, нас ужо чакала група калгаснікаў з лапатамі і жалезнымі прутамі. Пачынаем капаць па кутах, ля вушкаў, уздоўж сцен — хто ж будзе хаваць усярэдзіне, дзе няма ніякіх арыенціраў? Бульдозер асцярожна зразае верхні, дзёрнавы слой. Нарэшце нешта ёсць! З паўметравай глыбіні дастаем шкляны блок. На вачку яго — карона і назва польскай фірмы «Гартэнзія». На жаль, той, хто закапваў блок, не ўлічыў, што хлёў будзе стаяць не вечна, што грунт пачне прамакаць і прамяраць. Мабыць, пад уплывам розніцы тэмператур шкло ў некалькіх месцах трэснула. У сярэдзіну пранікла вільгаць. Загорнутыя ў чырвонажоўтую шарсцяную тканіну паперы пачарнелі, зліпліся ў крохлі камяк. Адганяючы дзяцей, якім абавязкова хочацца ўсё пакрытаць, далікатна кладзем скрутак у кардонную каробку. Хай раскрутваюць спецыялісты.

Капаем далей. Недзе ж павінна быць яшчэ бутля з-пад віна. Замест яе знаходзім гліняны збанок, дакладней аскалёпкі ад яго. Больш-менш цэлае толькі адно вушка. Ад таго, што было ўнутры, засталася адна пацярхула. Энтузіязм яўна падае. Хаваючыся ад дажджу, калгаснікі падбегам ідуць пад дуб, закурваюць, пачынаюць расказаць аб розных скарбах. Хтосьці ўспамінае, што адразу пасля вайны ў доме Мняховічаў жылі перасяленцы з Беларускай па прозвішчу Сац. У іх бачылі багушэвічаўскія партрэты работы Ан-

[Заканчэнне на 15-й стар.]

ШКЛЯНОГА СЛОІКА

кам. За гадзіннікам — драўляная каплічка, пабудаваная пасля паўстання 1863 г. Багушэвіч перанёс туды драўлянае распяцце XVIII ст., якое вісела над ложкам яго бацькі. Я вельмі рада, што і каплічка, і распяцце захаваліся.

— А калі пабудаваны гэты дом? Мемарыяльная дошка сведчыць, што Ф. Багушэвіч у ім нарадзіўся. На самай жа справе, як высветлілася з метрыкі, знойдзенай Г. Кісялёвым, нарадзіўся ён не тут, а ў Свіранах, пад Вільняй.

— Гэта для мяне нечаканасць. Увогуле ж пра Свіраны ў нашым доме ўспаміналі. Там у дзявоцтве жыла маці паэта, мая прабабка. Мабыць, як тады было прынята, раджаць яна паехала ў бацькоўскі дом. Бо ўвогуле Багушэвіч бязвыезна прабыў у Кушлянах год нешта з трыста. Раней жылі ў старой афіцыне. Гэты ж дом паэт набудаваў у 1896 г., калі атрымаў спадчыну. Па кім? Бабка не казала. Успамінала толькі, што дзед дужа клапаціўся, каб усё ў доме было зручна, каб вакол рос вялікі сад.

Ад капліцы абсаджаная дрэва-

змянілася. Многіх дамоў не стала. У 50-х гадах перанеслі на калгасны двор і само гумно. Старажылы паказалі нам яго колішнія фундаменты. Нішто сабе было гумно — соткі з тры займала. Паспрабуй, раскапай такое!

Пакорпаўшыся крыху лапатай, мы прыходзім да вываду, што адным нам тут не справіцца. Патрэбна дапамога. Дамаўляемся, што ўсе вяртаюцца ў Жупраны, а я еду ў раённы цэнтр, у Сморгонь.

Нягледзячы на суботні вечар, у будынку Сморгонскага РК КПБ было ажыўлена. Не да адпачынку, калі на палях гарачая пара. Першы сакратар Аляксандр Мікалаевіч Патапаў адрозу ж дамовіўся са старшынёй кушлянскага калгаса Дзмітрыем Аляксандравічам Шостанам, што той дасць на панядзелак з дзясатка землякопаў, паабяцаў сам пад'ехаць на месца раскопан, пасадаеўнічаць рамонт кушлянскіх будынкаў. У Жупраны я вяртаўся абнадзеены.

У вядзелью настаўнікі Жупранскай школы арганізавалі ў сельскім клубе сустрэчу з Станіславай Тамашэўскай. Прышло мноства

віч, а яго брат, а гэты здымак не мае дачынення да сям'і Багушэвічаў — на ім дзеці графа Чапскага...

Заходзіць гаворка аб тым, што такая ж блытаніна дапушчана на жупранскіх могілках. У 50-х гадах там устаноўлены тры помнікі (дарэчы, што за царкоўная лексіка надпісаў: «Здесь поноится прах...», — самому Ф. Багушэвічу, яго бацьку Назіміру і брату Уладзіславу (на помніку ён ператварыўся ў сястру Уладзіславу). Але ж апрача іх на могілках яшчэ пахаваны маці, жонка, дачка і сын паэта. Аб гэтым жа — ні слова. Даўно пара ўстанавіць на могілках больш густоўны помнік, на якім адзначыць імёны ўсіх пахаваных.

З прыемнасцю паведамляю прысутным, што ў запісках Дзяржаўнага музея БССР урэчце знайшоўся авальны партрэт Багушэвіча, самавольна зняты колы год назад з мемарыяльнай дошкі ў жупранскім касцёле. Перад ад'ездам з Мінска я званіў у музей — адказаў, што ёсць рашэнне Міністэрства культуры БССР вярнуць

МУЗЫКА... Калі яна хвалюе, хочацца расказаць пра яе словам. А словы, якія маглі б перадаць тваё ўражанне, знайсці цяжка.

Слухаю музыку Рыгора Суруса. Гучыць першая сімфонія маладога кампазітара. Потым — канцэрт для скрыпкі з аркестрам. Перада мной як разгортаюцца старонкі Сімфаніеты для камернага аркестра, Санаты для фартэпіяна... Як расказаць аб тым, што я чую?

Спачатку два маналогі.

Народны артыст БССР, прафесар А. БАГАТЫРОУ:

— Рыгор Сурус? Так, мой вучань... Трэба сказаць, што на яго музыцы адчуваеш плённы ўплыў творчасці Пракоф'ева. Сяргей Пракоф'еў — з'ява глыбока нацыянальная, глыбока руская. Калі малы аўтар вывучае яго вопыт, ён разумее, што каб быць інтэрнацыянальным, трэба быць нацыянальным. А як стаць нацыянальным? Шлях да гэтага — творчае асэнсаванне народных вытокаў мастацтва, фальклору.

Мне здаецца, што Сурус мае схільнасць да інструментальнай музыкі, таму ў ёй і дасягнуў ён найбольшых поспехаў. Але сказаць: «Сурус канчаткова знайшоў сябе», — я пакуль што не магу... Што характэрна для яго? Перш-наперш, мэтанакіраванасць і працаздольнасць. Вельмі вдаліся.

З ужо напісанага Рыграм Сурусам можна вылучыць Першую сімфонію, асабліва другую частку з яе распрацоўкай фальклорнай тэмы. Многа каштоўнага ёсць у фартэпіяна п'есах, асабліва ў Санат для фартэпіяна. А ў Канцэрце для скрыпкі з аркестрам адчуваеш цікавае спалучэнне і суадносін народнай творчасці з сучаснымі прыёмамі музычнай мовы...

Галоўны дырыжор Дзяржаўнага сімфанічнага аркестра БССР Ю. ЯФІМАУ:

— Наш калектыў выконваў два творы Рыгора Суруса — Сімфанічныя ва-

рыяцы і Канцэрт для скрыпкі з аркестрам. Канцэрт выконваўся ў двух рэдакцыях. Першая не зусім задавальняла і нас, і аўтара. У другой рэдакцыі праявілася партыя скрыпкі, больш выразнай стала фактура твора наогул... Тут выкарыстаны прыёмы, якія мы ўмоўна называем сучаснымі. Наогул пошукі кампазітара, на мой погляд, вельмі цікавыя, што, праўда, надае некалькі эксперыментальны характар усяму Канцэрту...

Людміла Мальшава грае п'есы фартэпіянага цыкла. У кожнай п'есе

лізмам выканаў заслужаны артыст БССР Леў Гарэлін. Наўнасць ва ўсіх частках інтанацый беларускага фальклору — усё гэта лагічна абумоўлена і таму музыкальная мова паўстае яснай і зразумелай.

Канцэрт — твор складаны — гэта так, але не ўскладнены! Агульны напрамак развіцця музыкі Канцэрта для скрыпкі з аркестрам — гэта напрамак ад ледзь акрэсленага настрою, ад толькі зароджаных у першай частцы вольных пачаткаў да жыццёва-сцвярдзення іх праз лірычна-настаўніцкую частку ў фінале. Фінал па сваёму рытму ўспрымаецца як разгорнутая карціна сучаснага горада.

Людміла Мальшава грае п'есы фартэпіянага цыкла. У кожнай п'есе

САПРАЎДНАЕ ЗАСТАЕЦА...

асобны стан думак і разважанняў. Лёгка квантываная вальсавая мелодыя пранікнёна перадае інтымную лірыку 2-й п'есы. Яна нагадвае лірычную тэму першай часткі Сімфоніі і трыю другой часткі Канцэрта для скрыпкі з аркестрам.

Хуткі маторны рытм трэцяй п'есы. Тэмп расце, мелодыя нібы ўзлятае над зямлёй. Здаецца, нішто ўжо не зможа стрымаць яе імклівы палёт, засланіць яе ад святла...

І гучыць чацвёртая п'еса — напамін аб тым, што не заўсёды людзі на зямлі толькі працавалі і спявалі песні. Былі войны і не забыта пра гэта. Ні людзьмі, ні прыродай. Мелодыя гучыць бы ў самой зямлі, разважальна-драматычная, падобная да апавядання. І тут зусім відэаважным становіцца для мяне моцны драматычны пачатак у творчасці Суруса. Успамінаецца другая частка Сімфоніі, напісаная ў жанры пасакальі. Яе драматызм адчуваецца ва ўсім развіцці паліфанічнай тканіны. Аўтар выкарыстоўвае прыём basso ostinato і ўся другая частка Сімфоніі складаецца з цыкла варыяцый, якія даводзяць музыку да высокага драматызму.

Пятая п'еса фартэпіянага цыкла. Я ўжо ўпэўнены, што і ў ёй знойдуцца рысы, характэрныя для ўсёй творчасці кампазітара. Анваральная, празрыстая мелодыя, вытрыманая ў імпрэсіяністычных тонах. Мімалётны настрой, радасць жыцця, нават гарэзлівасць. У сярэдзіне п'есы трансфармацыя гарэзлівасці ва ўрачыстасць, нібы чалавек запыніўся на хвіліну і ўбачыў высокае неба над сабой... І зноў мелодыя акварэлі.

У тых жа тонах напісаная другая частка Санаты

для фартэпіяна. Але ўрачысты настрой тут узнікае не з гарэзлівасці п'есы, а з агульнага драматызму Санаты.

Пачатак шостага п'есы цыкла з'яўляецца працягам першай, развіццём яе тэмы і фактурных прэмаў. Тым самым ствараецца цэласнасць, завершанасць твора. З настроем другой п'есы звязаны вальсавы эпізод шостага і ўся шостага п'еса — вынік драматычнага цыкла, ідэйна-эмацыянальнага выноса яго...

Прыём такой драматычнай пабудовы, калі матэрыял падаецца ў варыяцый, сфарміраваны Сурусам і ў

Першай Сімфоніі, у фінале люты лірычна-эмацыянальнай тэмы і драматычнай тэмы другой ўводзяцца ў агульнае святло карціны фінала і набываюць яснае новае гучанне.

Усе гэтыя стыліявыя асаблівасці творчасці Суруса прыкметны і ў яго Сімфаніце для камернага аркестра. Сімфаніета па сутнасці свай — маленькая сімфонія. Таму ёй уласцівыя такія рысы сімфанічнасці, як значнасць тэмы і ідэй, якія яе пранізваюць, прыёмы развіцця музыкі. У цэнтры увагі і сімфоніі, і сімфаніеты — чалавек, пранікнёны ў яго ўнутраны стан. Сімфаніета Суруса пра тое, як па рознаму ўспрымае сусвет чалавек у дзяцінстве, юнацтве і сталасці. Прычым, не наогул нейкі чалавек, а канкрэтны чалавек, асоба, можа нават сам кампазітар.

Першая частка — дзяцінства. Мелодыя гарэзлівая... Абрывікі летуценняў... Гарэзлівасць добра перадае апрацоўка народнай песні «Гусі». Сусвет успрымаецца як з'ява сусветная, поўная чароўных, няясных пакуль фарбаў і гукаў.

Другая частка — юнацтва. Музыка напоўнена рухам і рамантыкай, вытрымана ў мажорных тонах. Але паступова, зусім непрыкметна ўплываецца тэма трэцяй часткі, з яе ўскладненым інтанацыйным ладам, з настроем, які можна назваць сканцэнтраванасцю. Яна як бы прадвясцічае частку трэцяю.

Трэцяя частка павольная, паліфанічная, напісаная ў асноўным для струнных груп аркестра. Паглыбленасць разважанняў, адчуванне значнасці жыцця, яго складанасці і драматызму — аб гэтым апавядае музыка.

...Апошнія гукі шостага п'есы фартэпіянага цыкла. Нібы віхор праляцеў і заціх...

Музыка адгучала. Музыка засталася.

Уладзімір НЯКЛЯЕУ.

МАЛДАВІЯ ДЗЯКУЕ

...Калі думаеш аб тым, што адрознівае калектыў «Песняроў» ад іншых эстрадных ансамбляў таго ж тыпу (жанру), неабходна адзначыць, што ўсе яго музыканты высока цэняць беларускі мелас, што ў музычных аранжыроўках яны адштурхоўваюцца ад меладыйнай асновы, ад унутранай структуры песні, імкнучыся захаваць гэту аснову. Іншымі словамі, гэта эстрады калектыў з добра акрэсленай спецыфікай, асноўная задача якога перакласці ў сучасную форму, перавесці на сучасныя рытмы старадаўняга, абрадавага, жартуючыя песні і мелодыі.

«Песняры» — ансамбль аднадумцаў у мастацтвае, якія, аднак, стараюцца не ўпасці ў другую крайнасць: ператвараць народныя песні ў шлягеры. Змены ў транспанаванні, аранжыроўках, ідуць у асноўным па лініі гарманічнай і рытмічнай, гэта значыць па лініі больш складанай музычнай мовы. Менавіта таму такія абрадавыя песні, як «Рэчанька», «Уноч на Івана Купалу», «Вярба» захоўваюць спецыфіку, сутнасць народнай песні, і ў той жа час паўстаюць перад намі як бы абноўленыя...

Гледачы падоўгу апладызавалі песням, прысвечаным 50-годдзю з дня ўтварэння СССР. Гэта ў першую чаргу «Дразды» — песня рэдкая меладыйнай прыгажосці і глыбокага патрыятычнага гучання, «Далурь» Мача-

варыяні, «Дзвіна — Даўгава» Мулявіна і іншыя.

У рэпертуар ансамбля арганічна ўпісваюцца і песні падкрэслена патрыятычнага гучання на словы вядучых саветскіх паэтаў. Такія, напрыклад, «Балада аб чатырох заложніках», якая расказвае пра дзяцей легендарнага камандзіра беларускіх партызан Міна. Гэта песня гучыць так пранікнёна (спявае Леанід Бартэвіч), поўны драматызму змест выяўлены так проста і шчыра, што па-сапраўднаму ўзрушае гледачоў усіх узростаў. Паспяхова супрацоўнічае ансамбль з кампазітарамі І. Лучанком, Ю. Семанькам.

Цёплы прыём быў аказаны трубадурам беларускай зямлі ў час канцэртаў у Малдавіі (яны выступалі ў Ціраспалі, Бендэрах, Бельцах і Кішыневе).

Кішынеў.

Олга БЕЖЭНАРУ.

СЛУХАЮЧЫ ШАСТАКОВІЧА

Шчыра кажучы, збіраючыся 18 настрычніка ў філармонію на канцэрт камернай музыкі, я зусім не думала пісаць аб ім. Мяне прывабіла праграма канцэрта. Хацелася лічыць раз паслухаць заўсёды значную, заўсёды хвалючую, трыюмфуючую музыку Д. Д. Шастановіча. Мае нататкі не рэцэнзія — проста ўражанні пра тое, што закруціла і пра што не змагла прамаўчаць.

Гэты канцэртны вечар прадставіў нам выдатны інструментальны ансамбль: народны артыст СССР П. Серабраноў (фартэпіяна), народны артыст РСФСР М. Вайман (скрыпка), лаўрэат міжнароднага конкурсу А. Лазько (віяланчэль). Велькіе ансамблевае адчуванне, умелае валоданне фарбамі, тоннае разуменне стыліявых асаблівасцей музыкі Шастановіча — гэтыя рысы правяліся ўжо ў першым выкананым творы, глыбока трагічным фартэпіянным трыо.

Філасофская тэма жыцця і смерці, увасобленая ў цэлым шэрагу сімфанічных твораў Шастановіча, набывае ў трыо больш канцэнтраванае, суб'ектыўна-асабістае праламленне: трыо прысвечана памяці І. Салярцінскага — выдатнага музыканта, вучонага, блізкага сябра кампазітара. Тэма жалобы пададзена ў траурнай пасакаліі (3-я частка), з якой у цыкле адбываецца пералом у бок трагічнасці (фінальная 4-я частка — гэта свайго роду «танец смерці»). Аднак музыка трыо апавядае не толькі аб смерці, але і аб жыцці. Гэта падкрэслена і спакійнай, элегічнай першай часткай, і дынамічнай імкліва-кантрастнага сэрца (2-я частка), і яркім у фінале тэм першай і трэцяй часткай, што нібы знамянуе супрацьстаянне вобразам смерці і тлену...

Уражанне глыбокай трагедыі пасіпаў інтэрпрэтацыі фінала, што было абумоўлена не толькі незвычайнай напоўненасцю вядучых тэм, але і агульным драматычным напамінам выканання. Трэба зазначыць таксама яркае адчуванне музыкантамі формы, чысціню тэмбраў скрыпкі і віяланчэлі. Тонкім ансамблістам паказаў сябе П. Серабраноў, які паўстае перад мінімімі слухачамі ў крыху новым амплуа.

Калі асноўным настроем Фартэпіяна трыо была жалобная патэтыка, то «Сем рамансаў на вершы А. Блока» — твор лірыка-філасофскага характару, у якім вобразы блокаўскай паэзіі атрымалі сваё дасканалае увасобленне. Высока прастата, тонкі псіхалагізм, гэтага трагедыя твора, асабліва адчуваецца ўнутры падтэкст уяўляюць значную цяжкасць для выканання. Музыка-сцэнічны вобраз, створаны галоўнай выканаўцай цыкла заслужанай артысткай РСФСР Кірай Ізотавай, вызначаецца вельмі глыбінёй і перакананасцю. Яе выкананню ўласцівы, перш за ўсё, інтанацыйны дакладнасць, пачуццё меры, тонкая, глыбока прачутая фразіроўка і пазбаўленая ўсялякай афэктацыі трагічнасць. Ізотавай падуладна і перадача стану жалобнай адчуванасці, безвыходнага смутку ў «Песні Афіелі» (пранікнёны дуэт з віяланчэлю), і драматычны пафас раманса «Гамаюн — птушка вешчаль». Гэты раманс — сэнсавы цэнтр цыкла, ад якога працягваюцца нігі да ўсёго наступнага. І спявачка падкрэслівае гэта эмацыянальнай важнасцю, рэльефнасцю выканання. Яе партнёр па рамансе Павел Серабраноў знаходзіць для грознага посту фартэпіяна басаў энергічную, заўята жосткую гучнасць, далаўняючы вобраз птушкі, якая прарочыць «іа злых татар», «крывавыя падпоясы», прадракае гора, пакуты, смерць. У трэцім рамансе («Мы былі разам»), які называецца лірычным інтэрмецца цыкла, голас К. Ізотавай гучыць ціха, прасветлена. Яго нібы ахінае, выступаючы на першы план, мелодыя скрыпкі. Драматычна, дзейная нульміцная цыкла — пяты раманс «Бура», карціна ўзрушанай стыхіі, якая раскрывае, і гэта было падкрэслена спявачкай, грамадзянскі пафас блокаўскага стрэф:

...В такую ночь
Мне жаль людей, лишенных
кровы,

И сожаленье гонит прочь —
В объятьях холода сырого!..

Борьтесь с мраком и дождем,
Страдальцев участь разделяя...

Узрушыў слухачоў і «Раманс» — вяршыня цыкла...

Апошнім выкананым у канцэрце твораў быў вакальны цыкл Шастановіча «Сатыры» («Малюні мінулага») на словы Сацы Чорнага. Тут, у гэтым цыкле, зусім іншы Шастановіч: дасціпны, злы, эдлівы. Ён блізкі да высмейвае мяшчанства, абывальшчыну. Перад намі — нібы напісаны з натуры, пададзены буйнымі планами партрэт усяветнага абывальцы ў асобе цынчнага мяшчана, якому наданучылі ідэалы («Нашчакі»), манернай ханжы-паэтэсы з яе пачуццёва-эратычнымі вершамі («Непаважлівае»), інтэлігентнага паўшляхціка-кватаранта, які ад няма чаго рабіць заводзіць раман з працякай («Крэйцарава саната»). Шастановіч выступае знаўцам і прадаўжальнікам традыцый рускай сатыры. Як тут не ўспомніць Мусаргскага, яго музычны памфлет «Раён», які таксама высмейвае «персаніфікаваныя» пароні грамадства: тупасць, ханжаства, абмежаванасць і тут — пасля тонкай лірыкі Блока — К. Ізотава і П. Серабраноў былі надзвычай «шастановічымі» музыкантамі...

У кароткіх нататках, на жаль, немагчыма перадаць усё харастава выканання музыкі на канцэрце, аб якім ідзе гаворка. Шастановіч знайшоў ў артыстах, якія складаюць арыгінальны ансамбль, удумлівых і натхнёных інтэрпрэтацый. Трэба спадзявацца, што мінчане яшчэ не раз сустраюцца.

Ала ВАЛАДКОВІЧ.

З УСЯГО СВЕТУ— У МІНСК

Сярод гасцей беларускай сталіцы — замежныя музыканты. Многія замежныя гастролёры прыязджаюць да нас не ўпершыню. Іх вабіць чужая, улюбёная ў музыку аўдыторыя, якая іх добра разумее, высокі клас Беларускага сімфанічнага аркестра, цудоўная канцэртная зала...

Аматарам музыкі вядома ж запамніліся канцэрты аркестра Дэ Пары, якімі дырыжыраваў малады музыкант Жан-П'ер Жакія. Днямі ён зноў прыязджае да нас. У праграму яго новага выступлення былі ўключаны творы Чайкоўскага, Равеля, Пракоф'ева.

Магчыма, аматарам музыкі будзе цікава даведацца, што Жан-П'ер Жакія закончыў Парыжскую кансерваторыю па класе ўдарных інструментаў і пачаў сваю кар'еру ў якасці выканаўцы ўдарніка. І толькі праз некалькі гадоў ён стаў за дырыжорскі пульт у адным з буйнейшых сімфанічных аркестраў Парыжа. Ён дырыжыраваў аркестрам з удзелам такіх салістаў, як Самсон Франсуа, Габрыель Такіна і інш. Жан-П'ер Жакія зрабіў шэраг цікавых запісаў на французскім радыё — «Азарэнне» Бенджаміна Брытана, «Нонэ» Аарона Копленда. Яго выступленні карыстаюцца вялікім поспехам, дзякуючы дакладнасці, яркасці выканання, глыбокаму пранікненню ў задуму твора.

Наперадзе сустрэча з вядомым у Еўропе калектывам — Лейпцыгскім сімфанічным аркестрам «Гевандхаўз» на чале з выдатным дырыжорам Куртам Мазурам. Салістам у канцэртах выступіць Петэр Рэзаль.

У лістападзе мы пазнаёмімся з дырыжорскім майстарствам маладога Кадзусі Акіяма. Музыкай Акіяма пачаў займацца ў трохгадовым узросце. У 1963 годзе ён закончыў кансерваторыю. У 1964 Акіяма становіцца дырыжорам Такійскага аркестра, Кадзусі Акіяма — выдатны оперны і балетны дырыжор. Пад кіраўніцтвам Кадзусі Акіяма прагучыць уверцюра Берліёза «Рымскі карнавал», канцэрт мімажор Баха з салістам — заслужаным артыстам РСФСР Ігарам Бязродным, упершыню ў Мінску будзе выканаваць 3-я сімфонія Сен-Санса.

І яшчэ пра аднаго дырыжора. Гэта наш стары і добры знаёмы Карла Цэкі з Італіі. Канцэрты гэтага дырыжора заўсёды выклікаюць вялікую цікавасць слухачоў. Мінчане сустракаліся з ім не аднойчы. І вось новы прыезд. Пад кіраўніцтвам Карла Цэкі наш аркестр выканае уверцюру «Расчараваная нявернасць» Гайдна, Дывертисмент Моцарта і Канцэрт для скрыпкі з аркестрам Бетховена.

З піяністаў, якія прыязджаюць да нас на гастролі, асабліва хочацца адзначыць маладога выканаўцу Золтана Кочыша з Будапешта. У 1970 годзе на конкурсе піяністаў імя Бетховена 18-гадоваму Кочышу была прысуджана вышэйшая прэмія. Кочыш мае бліскучыя музычныя здольнасці. Дастаткова сказаць, што ў 11 гадоў ён выдатна здаў экзамены ў кансерваторыю імя Бартака, дзе вучыўся па класах фартэпіяна і кампазіцыі. У 1968 годзе Золтан Кочыш паступіў у Музычную акадэмію імя Ліста, дзе

Карла Цэкі.

займаецца зараз. Вось што піша сусветны друк пра гэтага цудоўнага музыканта: «З такім талентам піяніста можна сустрэцца толькі раз у дваццаць пяць гадоў», «Новая зорка ў міжнародным сузор'і сапраўды выдатных піяністаў... У канцы лістапада гэты майстар дае ў зале філармоніі канцэрт. А крыху раней нашым гасцем будзе выдатны чэшскі арганіст Іржы Рэйнбергер. З гэтым чалавекам мінчан звязвае даўняе дружба. Рэйнбергер — аўтар і пракціроўшчык Мінскага аргана. Ён рэгулярна наведвае Мінск, праглядае механіку інструмента, кансультуе майстра па доглядзе за арганам. Сёлета Рэйнбергер будзе ў нас сёмы раз. Мы рады вітаць нашага чэхаславацкага друга, які спалучае талент музыканта і інжынера.

З арганістаў у Мінску пачынаюць сёлета Вебер Зінке і Эрык Плязэцкі з ГДР, піяніст з ФРГ Кляўс Хельвіг, скрыпач Алазар Можы з Чэхаславакіі, піяніст з Італіі Марыя Тыпо і іншыя выканаўцы.

Яркае сузор'е талентаў! **М. ЖУХАВІЦКІ,** рэжысёр Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

Жан-П'ер Жакія.

Кадзусі Акіяма.

Золтан Кочыш.

ТАЯМНІЦА ШКЛЯНОГА СЛОІКА

[Заканчэнне. Пачатак на 12-й стар.]

дрыёлі. Дзе цяпер тыя Сацы? Гэта нібы вядома Станіслава Граковічу з вёскі Гліна. На ўсякі выпадак запісаю гэта след...

Вярнуўшыся ў Мінск, я адразу ж пазваніў у навукова-даследчы інстытут судовай экспертызы Міністэрства юстыцыі БССР. Загадчык лабараторыі Леанід Міхайлавіч Гулькевіч запэўнівае мяне, што будзе зроблена ўсё магчымае. Калі, вядома, за 26 год паперы на збучзелі. Цудаў не бывае.

Так, цудаў не бывае. У гэтым я пераканаўся праз колькі дзён, калі атрымаў заключэнне эксперта І. Жыхаравай. У заключэнні гаварылася: «Праведзеным даследаваннем устаноўлена, што выкананыя з зямлі кавалачкі паперы, якія паступілі на даследаванне, маюць буйны колер, тухлявыя. Многія кавалачкі зліпліся. Значная частка паперы ўяўляе сабой бялфарменную, здробненую масу. На некаторых кавалачках ёсць штрыхі ў выглядзе палос зялёнага і жоўтага колераў, лініі нанесеныя фарбавальнікам сіняга і чорнага колераў у выглядзе касой лінейкі, асобныя штрыхі чорнага колера, якія нельга прачытаць. На адным з кавалачкаў ёсць рэльефная выява ў выглядзе крыжа і двух вертыкальных палос. Устанавіць, які тэкст быў на тухлявых кавалачках паперы, не ўяўляецца магчымым».

Няўжо мы так ніколі і не даведаемся, што знаходзілася ў шкляным слоіку?

— Раскрыць таямніцу, — сказала мне Станіслава Тамашэўская, якая праз некалькі дзён прыехала ў Мінск, каб паглядзець багушэвічэўскі альбом у Дзяржаўным музеі БССР, — можа толькі адзін чала-

век. Гэта мая старэйшая сястра Габрыеля Мэндыгралова, якая цяпер жыве ў Польшчы, у Влоцлаўку. На яе сумленні ляжыць тое, што рукапісы ў слоіку загінулі. Зрэшты, у слоіку не магло змясціцца ўсё. Па аб'ёму папераў было намянога больш. Куды дзелася самая шкатулка? Чаму сёстры гаварылі пра бутлю, а тут слоік? Запытайцеся пра ўсё гэта аспярожна ў Г. Мэндыграловай. Бо я з ёю кантактаў цяпер асабліваў не маю.

У Дзяржаўным музеі БССР мы доўга гаргалі старадаўні альбом, які спачатку належыў Ф. Багушэвічу, а потым яго дачцы Канстанцыі. У ім — каля 70 адымкаў XIX стагоддзя. Многія з іх неапазнаныя. С. Тамашэўская лёгка арыентуецца ў альбоме: вось сам паэт, вось яго браты Уладзіслаў, Валеры, Антон, што ўцёк з Сібіры ў Германію; вось сваякі Галаўня, Абрамовічы, Валчаціны. Вось цесць Багушэвіча адвакат Міхал Шкленик. Вось сувязная Багушэвіча па паўстанні 1863 г. Ганна Галіеўская, якая памерла ў Вільні каля 1915 года. Вось Юлія Радзівіч, пляменніца жонкі Багушэвіча — яна «кіравала «школкай» Э. Ажэшкі ў Вільні, і ўладкаваў яе туды на работу безумоўна сам паэт. Вось дзрэздэнская настаўніца спеваў Канстанцыя Багушэвіча Адэліна дэ Пасхаліс. Вось маці Багушэвіча, жонка, сын, дачка... Усяго вызначана больш трыццаці здымкаў.

З хваляваннем С. Тамашэўская аглядае ў музеі асабістыя рэчы Ф. Багушэвіча — крэсла, настольныя гадзіннік, чарнільніцу.

— Так, усё гэта сапраўды стала ў нашым доме. Толькі на гадзінніку была яшчэ статуэтка Беранжэ. Усё тут аўтэнтычнае. Не так, як у Апшмянскім краязнаўчым музеі імя Багушэвіча. Там знаходзіцца столік, люстэрка, два мяккія крэслы, ласныя рогі, што нібыта былі паляўнічым трафеям паэта, гравюра в гуралем, што курчыць лольку. У нашым доме я ніколі іх не бачыла. Мой дзядуля ўвогуле не прызнаваў палявання на зьяроў. Не любіў ён і гравюр — аддаваў перавагу алейным карцінам. Усе гэтыя рэчы выдаў за ба-

гушэвічэўскія і прадаў музею мой сваяк па мацярынскай лініі Альхімовіч. Ні да паэта, ні да ягоных рэчаў ён ніякага дачынення не меў.

— Што ж, — кажу С. Тамашэўскай на развітанне, — для апшмянскага музея гэта будзе непрыемная вестка. Але суровая праўда заўсёды лепш салодзенькай няпраўды... Шчаслівай дарогі вам! А Мэндыграловай я абавязкова напишу.

Праз месяц у паштовай скрынцы я знайшоў конверт з польскімі паштовымі маркамі. У адказ на маю просьбу растлумачыць, што ж было ў шкляным слоіку, Габрыеля Мэндыгралова ў ветліва-дзеклівым тоне паведаміла, што... першы раз пра ўсё гэта чуе. Паводле слоў старшай унучкі Багушэвіча, рукапісаў яе дзеда «відаць увогуле не было». І тут жа, абзацам ніжэй, яна супярэчыла сама сабе: «Усім маім домам, у якім знаходзіліся рукапісы (падкрэслена мною — А. М.) і памятныя рэчы (Ф. Багушэвіча — А. М.), заапекаваўся старшыня тагачасных адміністрацыйных мясцовых улад. Прозвішча яго я на жаль не памятаю». Вось табе і на! Не было ніякіх рукапісаў — і ўсё ж яны засталіся ў доме. Не было ніякага слоіка — і ўсё ж ён існуе рэальна. Цяжка тут звязаць канцы з канцамі.

Вось пакуль што і ўся «дэтэктыўная» гісторыя таямнічага шклянога слоіка. Гісторыя — што і казаць — сумнавата. Але апошняе кропку ставіць у ёй пакуль што рана. Я спадзяюся, што з дапамогай чытачоў газеты знойдуцца людзі, якія ведаюць усю праўду, затоевую Г. Мэндыграловай, памятаюць, што адбылося з рукапісамі Багушэвіча ў пасляваенным 1946 годзе. Спадзяюся на дапамогу юных следчытаў Жупранскай і іншых навакольных школ. У час летніх канікул варта было б яшчэ раз уважліва пераканаць усю тэрыторыю, дзе стаіць хлеў Мняховічаў, пакапаць у іхнім гумне, якое захавалася на тым жа месцы.

Фінальныя старонкі «дэтэктыва», наважаныя чытачы, за вамі!

Адам МАЛЬДЗІС.

ЮБІЛЕЙ МАСТАКА КІНО

Па забалочанай рацэ бяжыць жанчына. На яе з высокага берагу ў шалёным скачку кідаецца аўчарка. Сабаку нацкавалі прафесійныя забойцы, якія з асалядай наглядваюць, як ён наганяе ахвяру. Ідзе паляванне на чалавека. Вось ён, звярыны твар фашызму!

Гэта адна з работ заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Яўгена Маркавіча Ганкіна на выстаўцы эскаізаў да кінафільмаў, што прысвечана 50-годдзю з дня нараджэння і 30-годдзю творчай дзейнасці мастака.

Гледзячы добра ведаюць кінастужкі, аформленыя Я. Ганкіным: «Іван Грозны», «Зігмунд Каласоўскі», «Паўлінка», «Хто смеяцца апошнім», «Нашы суседзі», «Гадзіннік спыніўся апоўначы», «Я родам з дзяцінства», «Вайна пад дахамі», «Сыны ідуць у бой» і многія іншыя.

Пасля адкрыцця выстаўкі ў Саюзе кінематаграфістаў БССР Яўгена Маркавіча Ганкіна на выстаўцы эскаізаў да кінафільмаў, што прысвечана 50-годдзю з дня нараджэння і 30-годдзю творчай дзейнасці мастака.

Былі паказаны фрагменты з новага фільма «Заўтра будзе позна», у якой беларускія і чэхаславацкія кінематаграфісты расказваюць пра сумесную барацьбу беларускіх, украінскіх і славацкіх партызан супраць агульнага ворага — фашысцкіх акупантаў. Мастак-пастаноўшчык гэтай стужкі — Я. Ганкін.

ЦІ МОЖНА ЗЛАВІЦЬ ПТУШКУ ІКС?

Кіно прыехала! У школу прыехала кіно.

І хай быў цяжкі дзень, хай ты атрымаў двойку, заўвагу ў дзёніку, хай пасварыўся з суседзямі па парце, але ўсё роўна настрой адразу ўздзімаецца, бо няма на свеце хлопчына ці дзяўчынкі, якія б не адчулі радаснага хвалявання пры слове «кіно».

Вялікую залу 111-й мінскай школы Заводскага раёна запалняюць вучні, іх таты, мамы, бабулі, дзядулі, настаўнікі. Толькі доўга пустуюць самыя лепшыя месцы ў цэнтры. І вось з'яўляюцца тыя, для каго лены прызначаны: 2 «А» клас. Дзяўчынкі нібы гатовы ўзяцца за белыя крылах фартушкоў і бантаў, хлопчыкі ў адправажаных нацыянах перапоўнены пацудам уласнай годнасці. Імянінны?

Так, імянінны. Сёння лены і ўсе прысутныя ў зале пачаюць іх называць, не такое ўжо, праўда, далёкае, а ўсё ж такі...

Тады лены вучыліся ў першым класе. І да іх прыязджалі рэжысёр «Беларусьфільма» Д. Міхлееў і аператар Ул. Цяслон здымаць фільм. А зараз лены пачаюць той самы фільм, які называецца «Птушка ікс». Назва падслухана з іх размоў:

— Раней я думаў, што ікс — гэта такая птушка, якую ўсё ловяць, ловяць, а злавіць не могуць. Аказваецца, птушка называецца фенікс...

Фільм пачынаецца кадрамі, знятымі на перапынку. Шум на экране змяшчаецца з шумам у зале. Дзеці пазнаюць сябе, сваю настаўніцу Раісу Мікалаеўну Кароль, Захапленню няма межаў. Але вось пачынаецца ўрок. Раіса Мікалаеўна ўстанёўвае ў класе цішыню. І ёй, экраннай, падпарадкаваецца зала. Усе уважліва сочаць, як Раіса Мікалаеўна дапамагае сваім маленькім выхаванцам «злавіць» гэтую загадкавую птушку — невядомаму велічыню ікс (па новых праграмах элементы алгебры і геаметрыі ўводзяцца ў курс матэматыкі з першага класа).

Удзельнікам здымачнай групы, якія прыехалі да сваіх маленькіх сяброў, натуральна, цікавей было глядзець на публіку, чым на экран. Тут у зале «прападаў» матэрыял для другога фільма.

Дырэктар і настаўнікі горача дзякавалі аўтарам за цікавую, змястоўную стужку. Гаварылі, што фільм дапаможа ім лепш зразумець сваіх выхаванцаў, бо ў ім выдатна «скоплены» характары.

Дзесяць фільм таксама спадабаўся. Акрамя таго, ён будзе мець выхавальнае значэнне, як паўжартам, паўсур'ёзна сказаў Раіса Мікалаеўна:

— Я папярэдзіла — хто будзе дрэнна сабе паводзіць, таго выражам з фільма. І хоць лены ў мяне вельмі разумныя і нават пасіпаюць алгебру і геаметрыю, але тут, уявіце сабе, паверылі.

С. КЛІМКОВІЧ.

Лёгікім штрыхам

Сяброўскія шаржы
З. ПАУЛОУСКАГА.

Максім Танк.

Янка Брыль.

Сеймур ДЖОЗЕФ

ЯК З ЛЫСАГА СКАЛЬП

У СВАІМ ІНТЭРВ'Ю часопісу «Плэй-бой» кінаакцёр Джон Уэйн сказаў: «Думаю, мы не зрабілі нічога благага, адабраўшы ў індзейцаў нашу вялікую краіну. Мноству людзей патрэбны былі новыя землі, а індзейцы эгаістычна не хацелі падзяліцца... Тое, што адбылося паміж іхнімі і нашымі продкамі, было настолькі даўно, што я не бачу, чым менавіта мы абавязаны тубыльцам. І не разумею, чаму створаныя ўрадам рэзервацыі могуць камунебудзь не падабацца. Але спецыялісты, пэўна, хочуць, каб пра індзейцаў клапаціліся ад калыскі да магілы. Гэтак мы самі неўзабаве апынемся ў рэзервацыях, калі і надалей будзем выдаткаваць на іх нашы падаткі».

Я страшэнна расчараваны, прачытаўшы гэтыя словы, бо, паміж намі кажучы, сабраўся быў па-

слаць яму па пошце новы кінасцэнарый, ад якога цяпер ён, думаю, адмовіцца. А паводле майёй задумы яму прызначалася галоўная роля ў фільме «Як з лысага скальп».

Уэйн іграў бы вёрткага, самаўпэўненага экс-шэрыфа, які, насмактаўшыся віскі, натыкаецца раптам на індзейскае паселішча. Экс-шэрыфа прыводзяць да правадыра, і той гаворыць:

— Гэтыя бледнатварыя са сваёй вогнянай вадой прынадзяць да нас злога спірытуснага духа.

Уэйн асоўваецца да ног правадыра. А крыху ачوماўшыся, просіць дазволу застацца жыць у паселішчы.

— Усё жыццё я марыў стаць індзейцам, — заяўляе ён, скачучы вакол вогнішча з крыкамі: — Уху-уп! Уху-уп! Уху-уп!

Правадыр загадвае Уэйну не ламаць камедыю, бо іначай з яго знімуць

скальп. Але, як чалавек велікадушны, правадыр згаджаецца прыняць Уэйна ў індзейцы, але толькі пасля некаторых выпрабаванняў.

— Перш-наперш трэба, пераапрунуўшыся ў індзейскае адзенне, прабыць цэлы дзень у суседнім гарадку.

Уэйн выконвае загад. І што ж: белыя дзеці закідаюць яго каменнем, а белыя выпіхокі выганяюць з рэстарана, каўбоі збіваюць да паўсмерці, і нарэшце, паліцыя арыштоўвае яго за валадуніцтва.

Калі ж Уэйн вяртаецца з турмы, правадыр дае яму новае заданне: сцерачы пашу, на якую нацэліла вока падраздзяленне амерыканскай кавалерыі — трэба ж і ім нечым карміць коней. Імклівым наскокам кавалерыіскі эскадрон авалодвае пашай і здзірае з Джона Уэйна скальп.

— Ты яшчэ не адмові-

ся ад мары стаць індзейцам? — пытаецца ў яго правадыр.

— Адусціце мяне на свет божы, — мармыча Уэйн.

— Што ж, ідзі сабе, адкуль прыйшоў, — кажа правадыр. — Навошта ты нам без скальпа?

Каля варот кавалерыіскага форта індзейцы скідаюць Уэйна з каня. Вароты расчыняюцца, і двое салдат валакуць нашага героя ў форт.

— Пусціце, сам пайду, — гаворыць ён.

Стужка заканчваецца тым, што аскальпаваны кульгавы Джон Уэйн цянецца ў салун.

Меркавалася, што фільм будзе здымацца ва ўмовах, найбольш блізкіх да рэалій сюжэта. Ролі індзейцаў выконвалі б сапраўдныя індзейцы, а ў Джона Уэйна не было б дублёра. А што да скальпавання, дык тут яму няма чаго баяцца: ён жа лысы, як калена. І усё ж, на маю думку, роля яго не зацікавіць. Ліха яму ў бок!

Пераклаў з англійскай С. ДОРСКИ.

Малюнкi М. ЧАРНЯУСКАГА.

— Каб ведаў, што так кожную восень будзе, стварыў бы ім толькі хвойніц...

ДАЧАКАУСЯ

Схуднелы сівы дзядок, а дакладней Цімох Цімохавіч Ямб, ляжыць на ложку, хваравіта, цяжка дыхае і, прыжмурыўшы вочы, успамінае... Вось ён зусім яшчэ малады, ружовашчокі, вясёлы, бадзёра крочыць па вясновай вуліцы, а ў руцэ трымае два пісьмы... Спыніўшыся ля паштовай скрынкі, ён нерашуча таўчацца хвіліну-другую, яшчэ раз перачытвае адрасы. Не, усё правільна, усё ў парадку: адно пісьмо Марыльчы, другое — рэдакцыі літаратурнага часопіса... У адным — палымянае прызнанне закаханага, у другім — амаль тое ж: першыя вершы пра каханне! Божа, якія гучныя словы там, якія светлыя плачунцы! Ці зразумеюць яго, ці адкажуць яму спагадлівым словам? Ад хвалявання аж дрыжаць рукі... Юнак апускае ў скрынку пісьмы. І гатоў чакаць

адказу нават усё жыццё...
І — чакае...
Але што ж было далей? Стары квола ўсміхаецца ў сівыя вусы, прыгадаўшы, як атрымаў нарэшце адказ на першае сваё пісьмо. Ад радасці ён быў на сёмым небе... Яго — кахалі! Кахала Марылька і нахаў, здавалася, увесь белы свет! Што яму яшчэ трэба было? Згода... Адна толькі Марыльчына згода выйсці за яго замуж... І ён паслаў ёй яшчэ пісьмо. І паслаў новыя вершы (зноў не ўтрымаўся!) пра сваё вялікае шчасце ў часопіс.

Чакай, што ж было далей? На першае пісьмо зноў хутка атрымаў адказ — яна згаджалася стаць яго жонкай. А вось на другое пісьмо, адказу не было і не было.

Стары Цімох Цімохавіч Ямб кашляе, тупаецца на ложку, вох-

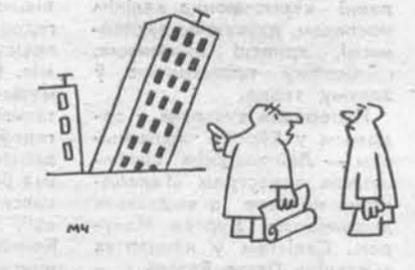
кае. Цяжка паміраць чалавеку, калі нешта яшчэ ў жыцці не зроблена, не ўладкавана... Не, не, не падумайце, з жонкай сваёй ён пражыў жыццё добра — кожнаму б так! Дзяцей пагадаваў, унукаў паняньчыў. Усім, здаецца, задаволены. Ды вось нешта яшчэ трывожыць, шкрабе на сэрцы, не дае спакойна памерці.

— Гэй, унучка, Галінка! Што за ліст... трымаеш? Прачытай мне, даражэнькая...
Першакласніца Галія падбягае да дзёда і ціхенька пачынае чытаць:
— Шаноўны Цімох Цімохавіч! Вашы вершы пра першае каханне нам спадабаліся... У вас ёсць густ. Ёсць юначы запал. Дык працуйце ж, дарагі! Можна з цягам часу нешта і атрымаецца...
Тое, што чытаецца далей, стары ўжо не чуе. На вачуха яго слёзы. Шчаслівыя слёзы. На твары — супакоенасць, лагоднасць. Нарэшце! Дачакаўся такі. Цяпер і памерці не страшна.

ГЭТЫ МАЛА ЛАГІЧНЫ СЛОЎНІК

- Абсталываць — пасадзіць за стол.
- Адолец — атрымаць сваю долю.
- Акунь — ныральчык.
- Акурак — курань.
- Варэнік — повар.
- Выступаць — таўчы ваду ў ступе.
- Гатавальня — сталовая.
- Гуляш — прагульчык.
- Дзірван — галадранец.
- Дэлікатэс — далікатны чалавек.
- Заморак — заморскі госць.
- Заносіць — задзіраць нос.
- Злыдзень — злы цэлы дзень.
- Касяк — чалавек на падпітку.
- Корцік — невялікая спортпльцоўка.
- Матрац — рацыяналізатар лаянкі.
- Метак — спартыўны снарад.
- Метэор — дворнік.
- Морква — эпідэмія ў жаб.
- Напільнік — п'яніца.
- Начоўкі — гасцініца.
- Пакутнік — валацуга.
- Пардон — пусты паравы кацёл.
- Пасудзіна — лава для падсудных.

М. КОЗЕЛ, С. КУХАРЧУК, М. НОЖНИКАУ, П. ШЫБУТ.

— Гэтым я думаў прывабіць у горад турыстаў, а мяне пад суд...

Паэт на дачы.

Рыгор ЯУСЕЕУ

ГУЗАК

Спатыкнуўся, —
Сам сабе
Пасадзіў
Гузак на лбе.
Лоб жа мой,
Баліць — яму.
Што да гэтага каму!!
Я ж магу
Уласны лоб
Біць
Аб што там ні было б!

Ды да вечара ад рання —
Мне пытанне за пытаннем.
Меркаванні ходзяць,
як
Я набіў сабе гузак.
□
Каб такія гузакі
Ды на злыя языкі.

Па тэхнічных умовах унутраныя восем старонак газеты друкуюцца і выпускаюцца асобна ад васьмі знешніх. Атрымаўшы або набыўшы газету, укладзіце ўнутраныя аркушы ў знешнія.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР, Мінск.
Выходзіць па пятніцах.
Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.
Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Галоўны рэдактар Х. Д. ЖЫЧКА.
Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, А. Ц. БАЖКО [намеснік галоўнага рэдактара], Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНИКАУ, Ю. П. ГРЫГОР'ЕУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКИ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ [адказны сакратар], Л. Я. ПРОКША, Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.